

DE BELGISCHE ECONOMIE

III

1886

KONINKRIJK BELGIE
MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
ALGEMENE DIRECTIE VOOR STUDIEN EN DOCUMENTATIE

DE BELGISCHE ECONOMIE

IN

1986

Deel I

Jaaroverzicht

BRUSSEL

1987

KONINKRIJK BELGIË
MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN
ALGEMENE DIRECTIE VOOR STUDIËN EN DOCUMENTATIE

DE BELGISCHE ECONOMIE

IN

1986

Deel I

Jaaroverzicht

Brussel : Ministerie van Economische Zaken
Algemene Directie voor Studiën en Documentatie

1987- XVI, 118 p. 20,4 x 29,1 cm.

I.S.S.N. 0771-7385

D/1987/1226

Prijs: BF 200.

Gegevens uit deze publicatie mogen overgenomen worden mits duidelijke bronvermelding.

VOORBERICHT

Een jaaroverzicht van de Belgische economie samenstellen kan op verschillende manieren gebeuren. Over het algemeen zijn er twee grote strekkingen. Volgens de enen is het verkieselijk zo vlug mogelijk na het verstreken jaar te verschijnen, zelfs als de nodige statistieken nog niet volledig beschikbaar zijn en het opstellen van een definitief oordeel erdoor wordt belemmerd. Anderen, de auteurs van onderhavig overzicht behoren er toe, hechten meer belang aan een zo volledig mogelijk informatiepalet vooraleer de moeilijke opdracht van oordelen, synthetiseren en critiseren aan te vatten.

De eerste aanpak bevoordeelt vlugge informatieverlening ten koste van de exhaustiviteit, terwijl de tweede visie de nadruk andersom legt, maar dit betekent nog geenszins dat de ontwikkeling van zes maanden geleden reeds als vroegste geschiedschrijving moet worden beschouwd.

Ondanks die beperkingen en onvolmaaktheden, wordt in deze veertigste uitgave van het «Witboek» gepoogd de meest volledige informatie- en synthese-elementen te verschaffen die nodig zijn voor een goed begrip van het economisch verloop in België.

Brussel, juli 1987.

INHOUDSTAFEL

Voorbericht	VII
Inhoudstafel	IX
Lijst van tabellen	XII
Lijst van grafieken	XIV
Lijst van de gebruikte afkortingen	XV
 1. INTERNATIONALE OMGEVING	 1
1.1. ALGEMEEN KADER	1
A. ECONOMISCHE ACTIVITEIT	1
B. ONTWIKKELING VAN DE WERELDHANDEL	3
a. Prijsontwikkeling van de internationale handel	3
b. Ontwikkeling van de wereldhandel in volume	5
c. Handelsbalansen	8
1.2. SLEUTELELEMENTEN	9
A. MONETAIRE FACTOREN	9
a. Inflatie	9
b. Rentetarieven	10
c. Wisselkoersen	10
B. SCHULDPOSITIE VAN DE ONTWIKKELINGSLANDEN	12
C. PROTECTIONISME	14
D. HANDELSTEKORT VAN DE VERENIGDE STATEN	14
E. OVERHEIDSTEKORT VAN DE VERENIGDE STATEN EN BELASTINGHERVORMING	16
F. INNOVATIE EN DEREGULERING VAN DE FINANCIËLE MARKTEN	17
VOETNOTEN	18
SYNTHESE 1	20
 2. DE BELGISCHE ECONOMIE IN 1986	 23
2.1. MAATREGELEN VAN ECONOMISCH BELEID	23
2.2. DUBBELZINNIGE VRAAGDYNAMIEK	25
2.2.1. INVESTERINGEN: EEN VEELBELOVEND HERSTEL	25
A. ONTWIKKELING VAN DE BEDRIJFSINVESTERINGEN	25
B. RATIONALISATIE- VERSUS UITBREIDINGSINVESTERINGEN	27
C. ONTWIKKELINGEN VAN DE INVESTERINGEN IN DE BOUWNIJVERHEID	29
a. Woningbouw	29
b. Niet-woningbouw	30
VOETNOTEN	31
2.2.2. PRIVE CONSUMPTIE: EEN VERWONDERLIJK HERSTEL	32
A. BESCHIKBAAR INKOMEN, KOOPIKRACHT EN BESPARINGEN	32
B. GEZINSVRAAG	33
VOETNOTEN	36

2.2.3. BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU: DE ILLUSIE	37
A. ALGEMENE ONTWIKKELING VAN DE GOEDERENHANDEL	37
a. Prijsontwikkeling van de buitenlandse handel	37
b. Verloop van de buitenlandse handel in volume	38
B. ONTWIKKELING PER GOEDERENGROEP	41
C. ONTWIKKELING PER BEDRIJFSTAK	43
D. GEOGRAFISCHE SPREIDING	46
E. BEOORDELING VAN DE BELGISCHE BUITENLANDSE PRESTATIES	52
a. Marktaandeel	52
b. Competitiviteit	53
c. Buitenlands saldo	55
F. BETALINGSBALANS VAN DE BLEU	56
VOETNOTEN	59
2.3. PRODUKTIEVE STRUCTUUR	61
2.3.1. BEVOLKING EN TEWERKSTELLING: EEN GEWIJZIGDE INHOUD	61
A. ACTIEVE BEVOLKING	61
B. TEWERKSTELLING	61
a. Sectorieel verloop	62
b. Gewijzigde begripsinhoud	64
c. Tewerkstelling in de tertiaire sector	66
d. Ontwikkeling van de verschillende bestanddelen van de tertiaire privé tewerkstelling	66
e. Expansie van de tertiaire tewerkstelling in de rubriek dienstverlening aan de bedrijven	68
C. WERKLOOSHEID	69
a. Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen in 1986	69
b. Verloop van de reeks uitkeringsgerechtigde volledig werklozen die werkzoekenden zijn	71
c. Werkloosheid per bedrijfstak en beroepscategorie	72
d. Gedeeltelijke werkloosheid	73
e. Programma tot opslorping van de werkloosheid	73
VOETNOOT	74
2.3.2. INDUSTRIELE PRODUKTIE: WEIFELEND EN DIVERGENT	75
A. ALGEMEEN OVERZICHT	75
a. Produktieverloop	75
b. Industriële produktie per goederengroep	75
c. Conjunctuurtest van de Nationale Bank van België	77
d. Bouwnijverheid	77
B. REGIONAAL PRODUKTIEVERLOOP	78
C. INDUSTRIELE PRODUKTIE PER BEDRIJFSTAK	79
2.3.3. TERTIAIRE SECTOR: DE HELFT VAN HET BNP ONONTGONNEN	82
A. BELANG EN VERLOOP VAN DE SECTOR	82
B. DISTRIBUTIE	83
C. DIENSTVERLENING AAN BEDRIJVEN	84
D. BANKEN	84
a. Werkmiddelen van de banken	84
b. Kredietverlening door de banken	85

E. VERVOER	87
a. Maritiem vervoer	87
b. Koopvaardijvloot	88
c. Binnenscheepvaart	88
d. Wegvervoer	88
e. Spoorvervoer	89
f. Luchtvervoer	89
2.4. FINANCIËLE STRUCTUUR	90
2.4.1. OVERHEIDSFINANCIËN: EEN AFWACHTENDE HOUDING	90
A. SAMENSTELLING EN VERLOOP VAN DE SCHULD	90
B. DE TOETSSTEEN VAN HET NETTO TE FINANCIËREN SALDO	92
C. VERLOOP VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN	93
a. Ontvangsten	93
b. Uitgaven	95
D. INWERKINGTREDING VAN HET SINT ANNAPLAN	96
VOETNOTEN	96
2.4.2. MOBILISERING VAN DE FINANCIËLE MIDDELEN	97
A. AANDELENMARKT	97
B. OBLIGATIEMARKT	98
C. INTERESTONTWIKKELING	98
D. VORMING VAN FINANCIËLE ACTIVA	101
E. BELGISCHE FRANK	103
2.4.3. PRIJZEN	104
A. GRONDSTOFFEN	104
B. GROOTHANDELSPRIJZEN	105
C. CONSUMPTIEPRIJZEN	106
2.4.4. INKOMENS UIT ARBEID	110
A. BEOORDELING VAN HET VERLOOP VAN DE INKOMENS UIT ARBEID	110
B. ONTWIKKELING VAN DE ONRECHTSTREEKSE BEZOLDIGINGEN	111
SYNTHESE 2	113
3. MACRO ECONOMISCHE SYNTHESE EN VOORUITZICHTEN	115
3.1. INDICATOREN	115
3.2. VOORUITZICHTEN VOOR 1987	116
VOETNOOT	118

LIJST VAN TABELLEN

1-	Industriële produktie in de voornaamste landen	2
2-	Werkloosheidsgraad in de voornaamste landen	2
3-	Wereldhandel	3
4-	Uit- en invoerstructuur volgens goederengroepen van de voornaamste landengroepen in 1985	5
5-	Raming van de produktiegroei en de wereldgoederenhandel per landengroep	6
6-	Raming van de ontwikkeling van de wereldgoederenhandel per goederengroep	7
7-	Saldi van de lopende rekening van de betalingsbalans	8
8-	Inflatieverloop	9
9-	Korte-termijn interestvoeten in de voornaamste landen	10
10-	Effectieve wisselkoersen	11
11-	Kapitaalvorming en investeringen volgens de BTW-aangiften	26
12-	Verhouding tussen netto- en bruto-kapitaalvoorraad in de verwerkende nijverheid	28
13-	Bruto binnenlandse kapitaalvorming in prijzen van 1980	29
14-	Toegestane en begonnen woningen en niet-woongebouwen	30
15-	Omzet van de handel in volume volgens BTW-aangiften	33
16-	Inschrijvingen van voertuigen	34
17-	Volume- en prijsontwikkeling van de buitenlandse handel van de BLEU	37
18-	Uitvoer- en invoerstructuur van de BLEU en van de industrielanden met markteconomie per goederencategorie	38
19-	Handelsprijzen van de EEG-landen, in nationale munt	38
20-	Volume van de buitenlandse handel van de EEG-landen in 1986	39
21-	Vergelijking tussen invoer en binnenlandse vraag in de EEG-landen in 1986	39
22-	Vergelijking van de buitenlandse handel in volume en in prijzen	40
23-	Handelsbalans van de BLEU, dekkingscoëfficiënt en ruilvoet	40
24-	Buitenlandse handel per goederengroep	42
25-	Indexcijfers van de bruto- en netto-ruilvoet per goederengroep	43
26-	Verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU per bedrijfstak in 1986	44
27-	Geografische verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU: uitvoer en invoer	47
28-	Geografische verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU: saldo en dekkingspercentage	48
29-	Handelsbetrekkingen van de BLEU met Japan	50
30-	Economische prestaties van de nieuwe industrielanden van Zuid-Oost Azië	51
31-	Raming van het marktaandeel van België (of van de BLEU)	53
32-	Vergelijkende ontwikkeling van de marktaandelen voor nijverheidsprodukten	53
33-	Competitiviteitsindicatoren van de BLEU	54
34-	Bijdrage van de netto-uitvoer tot de groei van het BBP in de landen van de EEG	55
35-	Vergelijking van de lopende betalingsbalansen van de landen van de EEG	56
36-	Betalingsbalans	56
37-	Actieve bevolking	62
38-	Tewerkstelling per bedrijfstak	63
39-	Aandeel van de tertiaire tewerkstelling in het aantal aan de sociale zekerheid onderworpen tewerkgestelden	66
40-	Verdeling van de tertiaire tewerkstelling tussen mannen en vrouwen	66
41-	Verdeling van de hand- en hoofdarbeiders in de tertiaire sector	67
42-	Verdeling van de tewerkstelling in de tertiaire privé sector	67
43-	Tewerkstelling in de dienstverlening aan de bedrijven	68
44-	Aandeel van de tertiaire sector in de tewerkgestelde beroepsbevolking	69

45-	Werkloosheid volgens toelatingsbasis	70
46-	Werkloosheid per gebied	71
47-	Verdeling van de werkloosheid volgens de inactiviteitsduur	71
48-	Aantal werkzoekenden volgens statistische categorie	72
49-	Werkloosheid per bedrijfstak	73
50-	Gedeeltelijke werkloosheid om economische redenen	73
51-	Aantal personen opgenomen in het programma tot opslorping van de werkloosheid	74
52-	Kwartaalindexcijfers van de industriële produktie per goederengroep	75
53-	Indexcijfers van de industriële produktie per goederengroep	76
54-	Indexcijfers van de industriële produktie per bedrijfstak	80
55-	Omzet in volume van de dienstverlenende sectoren volgens de BTW-aangiften	82
56-	Verkopen van de detailhandel per distributievorm	83
57-	Toegevoegde waarde tegen marktprijzen van de diensten, prijzen van 1980	84
58-	Toegevoegde waarde tegen marktprijzen van de diensten, prijzen van 1980, verandering	85
59-	Werkmiddelen van de banken	86
60-	Bankkredieten aan de overheid	86
61-	Door de bedrijven en de particulieren opgenomen kredieten naar de economische sector waartoe de begunstigde behoort	86
62-	Activiteiten in de voornaamste Belgische havens	87
63-	Activiteit per zeehaven	87
64-	Resultaat van de enquêtes van het IWT	88
65-	Overzicht van het aantal ondernemingen voor beroepsgoederenvervoer over de weg	89
66-	Vervoer per spoor	89
67-	Bedrijvigheid van de Belgische vliegvelden	89
68-	Totale schuld op 31 december	90
69-	Samenstelling van de schuld	91
70-	Samenstelling en verloop van de vlottende schuld	91
71-	Netto te financieren saldo op kasbasis	94
72-	Rijksmiddelen 1986	94
73-	Toestand van de schatkistuitgaven	95
74-	Return voor de Belgische investeerders van beleggingen op de voornaamste beurscentra, 1981 - 1986	98
75-	Ontwikkeling van de interestvoeten	100
76-	Interestvoeten in sommige landen	101
77-	Financiële activa in het bezit van gezinnen en bedrijven	102
78-	Geldhoeveelheid bij de overwegend geldscheppende instellingen	103
79-	Indexcijfers van de grondstoffen	104
80-	Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen (excl. BTW)	105
81-	Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen (excl. BTW), per bedrijfstak	106
82-	Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de consumptieprijzen	108
83-	Bijdrage per verbruiksgroep tot de verandering van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijzen	108
84-	Vergelijking tussen loon- en inflatieverloop	110
85-	Index van de regelingslonen van arbeiders en bedienden	111
86-	Belangrijkste economische aggregaten	117

LIJST VAN GRAFIEKEN

1- Effectieve wisselkoersen van de USD, de JPY en de DEM	12
2- Reële groei van het BNP in de voornaamste landen	20
3- Investerings en kapitaalvorming	27
4- Privé consumptie	35
5- Buitenlandse handel van de BLEU	41
6- Indexcijfers van de industriële produktie	76
7- Indexcijfers van de industriële produktie vergeleken met de getalwaarde van de conjunctuurindicator met een lead van 5 maanden	78
8- Begroting van de Centrale Overheid	93
9- Interest	99
10- Groothandelsprijzen	107
11- Consumptieprijsen	109

LIJST VAN DE GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ADSD	: Algemene Directie voor Studiën en Documentatie van het Ministerie van Economische Zaken
ASLK	: Algemene Spaar- en Lijfrentekas
BBL	: Bank Brussel Lambert
BBP	: Bruto binnenlands produkt
BDBH	: Belgische Dienst voor de Buitenlandse Handel
BLEU	: Belgisch-Luxemburgse Economische Unie
BNP	: Bruto nationaal produkt
BRT	: Bruto register ton
BTW	: Belasting op de Toegevoegde Waarde
CLIO	: Input-output classificatie
CRB	: Centrale Raad voor het Bedrijfsleven
DULBEA	: Département d'Economie Appliquée de l'Université Libre de Bruxelles
EEG	: Europese Economische Gemeenschap
EEG(10)	: Europese Economisch Gemeenschap, tien landen
EEG(12)	: Europese Economisch Gemeenschap, twaalf landen
EMF	: European Management Forum
EMS	: Europees Monetair Stelsel
EOGFL	: Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
HORECA	: Hotels, restaurants en cafés
IMF	: Internationaal Monetair Fonds
IRES	: Institut de Recherches Economiques et Sociales
IWT	: Instituut voor het Wegtransport
MEZ	: Ministerie van Economische Zaken
NACE	: Nomenclatuur van de Bedrijvigheid van de Europese Gemeenschap
NBB	: Nationale Bank van België
NIL	: Nieuwe Industrielanden
NIS	: Nationaal Instituut voor de Statistiek van het Ministerie van Economische Zaken
NMBS	: Nationale Maatschappij van de Belgische Spoorwegen
NMKN	: Nationale Maatschappij voor Krediet aan de Nijverheid
OESO	: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries
Paribas	: Bank van Parijs en de Nederlanden
RIZIV	: Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering
RSZ	: Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RTT	: Regie voor Telegraaf en Telefonie
RVA	: Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
STR	: Speciale trekkingsrechten van het IMF
USSR	: Unie van de Sovjet-Socialistische Republieken

De afkortingen van de landennamen en van de munten van die landen zijn deze die voorgesteld zijn door de Internationale Organisatie voor Standaardisatie:

BE	België	BEF	Belgische frank.
DE	Duitse Bondsrepubliek	DEM	Duitse mark.
DK	Denemarken	DKK	Deense kroon.
ES	Spanje	ESP	Spaanse peseta.
FR	Frankrijk	FRF	Franse frank.
GB	Verenigd Koninkrijk	GBP	Pond sterling.
GR	Griekenland	GRD	Griekse drachme.
IE	Ierland	IEP	Iers punt.
IT	Italië	ITL	Italiaanse lire.
JP	Japan	JPY	Japanse yen.
NL	Nederland	NLG	Nederlandse gulden.
PT	Portugal	PTE	Portugese escudo.
US	Verenigde Staten	USD	Amerikaanse dollar.

1 INTERNATIONALE OMGEVING

1.1. ALGEMEEN KADER

«De economische groei vertoonde, op wereldvlak, enige vertraging». Aldus begon het jaarverslag 1985. In 1986 was dit, zij het minder uitgesproken, ook het geval. Na twee jaren met een vrij sterke groei, aangezwengeld door de economische expansie in de Verenigde Staten, lijkt de economische ontwikkeling in 1985 en 1986 op kruissnelheid gekomen. Begin 1986 waren de verwachtingen nochtans optimistisch ingevolge de omgekeerde petroleumschok. Door de forse inflatievertraging na de vrije val van de aardolieprijzen en de daaruit voortvloeiende koopkrachtinjectie in de industrielanden, rees de hoop op een krachtiger groei dan in 1985. Uiteindelijk kwam die er niet en in Japan was de vertraging uitgesproken. De sterke daling van de dollarkoers leidde immers tot een dergelijke opwaardering van de Yen, dat de Japanse ondernemingen er vrij snel de negatieve weerslag van ondervonden.

Al deze wijzigingen - het IMF betitelt 1986 als «a year of substantial changes in the international economic environment» (1) - hebben sporen op de economische activiteit en de internationale handelsbetrekkingen nagelaten. Daarnaast bleef het economisch verloop nog altijd overschaduwde door de handelsbalans- en overheidstekorten in de Verenigde Staten (zie 1.2.D. en E.), de schuldproblemen van de ontwikkelingslanden (zie 1.2.B.) en de protectionistische maatregelen (zie 1.2.C.). Ook het inflatieverloop bleef de bekommernis opleveren van de monetaire autoriteiten omwille van het vrij hardnekkige karakter van de onderliggende inflatietrend (zie 1.2.A.).

A. ECONOMISCHE ACTIVITEIT

De enorme aderlating die de prijsdaling van de barrel olie betekende voor de OPEC-landen en die niet werd gecompenseerd door een forse verhoging van hun produktie en afzet, zorgde voor een belangrijk inkomstenverlies voor deze landen (-40 % t.o.v. 1985). De hoop dat de OPEC-landen hun aankopen niet evenredig met hun inkomstenverlies zouden terugschroeven en hun invoer op peil houden met de reserves die ze in de voorgaande jaren hadden opgebouwd, bleek ijdel en ze verlaagden hun invoer zeer drastisch (-15 % voor het volume van de invoer van goederen van de verwerkende nijverheid). Voor een aantal Westerse landen verkleinde aldus een potentiële afzetmarkt (zie ook 1.1.B.). Gelijktijdig met de olie-ontwikkelingen duikelde de dollar in vrije val. De Amerikaanse industrie reageerde uiterst traag op die verbeterde concurrentiemogelijkheden.

De totale industriële produktie van de Verenigde Staten lag in 1986 slechts 1 % hoger dan in 1985, toen nog een groei met bijna 2 % optrad. De belangrijkste oorzaak is weliswaar de produktiedaling in de delfstoffssector, want in de verwerkende nijverheid nam de produktie iets sneller toe dan het algemeen gemiddelde. De Japanse produktie zakte daarentegen onder het peil van 1985 (-0,3 %), terwijl ze in 1985 nog met 4,5 % toenam. De toestand verslechterde overigens naar het jaareinde toe: in het vierde kwartaal lag de produktie reeds 1 % lager dan één jaar voordien. In de vier grote Europese landen (Verenigd Koninkrijk, Duitse Bondsrepubliek, Italië en Frankrijk) is het produktieverloop niet veel beter: in het vierde kwartaal werd slechts 0,9 % meer geproduceerd dan één jaar vroeger, toen de produktie voor die vier landen samen nog met 3,6 % toenam (tabel 1).

De vraag wie de vruchten plukt van de impuls van de dollardepreciatie en de petroleumprijsdaling is moeilijk te beantwoorden. In 1986 zijn het blijkbaar vooral de nieuwe industrielanden van Zuid-Oost-Azië geweest (Zuid-Korea, Taiwan, Hong-Kong, Singapoer); ze hadden niet alleen een sterke economische groei maar konden bovendien hun uitvoer, vooral naar de Verenigde Staten en Europa, opdrijven. In tweede instantie lijken een aantal ontwikkelingslanden (o.a. Brazilië) meer voordeel te halen uit de dollardaling dan de Amerikaanse bedrijven zelf. De munten van die twee landengroepen revalueerden overigens niet t.o.v. de dollar en de reële wisselkoers van alle

TABEL 1- Industriële productie in de voornaamste landen

Seizoengezuiverde cijfers, 1980 = 100

LANDEN OF LANDENGROEP	1982	1983	1984	1985	1986			
					I	II	III	IV
Verenigde Staten	94,9	100,6	112,1	114,0	115,1	114,5	115,1	116,0
EEG	96,2	97,0	99,9	103,5	104,4	105,7	106,0	105,6
België	97,4	99,3	102,2	104,3	106,1	104,2	107,6	106,6
Nederland	94,0	96,0	101,0	104,0	107,0	104,0	107,0	105,0
Frankrijk	97,0	98,0	100,0	99,0	99,0	100,0	101,0	100,0
Duitse Bondsrepubliek	96,0	96,0	100,0	105,0	106,0	107,3	107,8	106,7
Verenigd Koninkrijk	98,4	101,9	103,2	108,1	109,1	109,3	110,8	110,9
Italië	95,4	92,3	95,4	96,9	99,3	100,8	97,4	99,1
Japan	101,4	105,0	116,5	121,7	121,7	121,9	121,2	120,4

Bron: OESO, Main economic indicators.

ontwikkelingslanden en de vier Aziatische landen lag, volgens de berekeningen van de Morgan Guaranty Trust Co (2), lager dan in 1985.

De binnenlandse vraag vertoonde nochtans niet dezelfde groeivertraging als de produktie. In de meeste industrielanden nam het gezinsverbruik en de investeringsneiging toe tengevolge van de koopkrachtstijging veroorzaakt door de energieprijzdaling en mede ondersteund door de stijging der netto lonen.

In de Verenigde Staten steeg de tewerkstelling, maar in Japan groeide het aantal werklozen aan. In Europa was er een stabilisatie van de werkloosheidsgraad, maar die is o.a. ook het gevolg van wijzigingen in de statistische telling der werklozen in bepaalde lidstaten, zodat het probleem niet echt verkleinde. In sommige landen (Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Italië) nam de werkloosheidsgraad in 1986 overigens nog toe (tabel 2).

TABEL 2- Werkloosheidsgraad (a) in de voornaamste landen

Seizoengezuiverde cijfers, in % van de actieve bevolking

LANDEN OF LANDENGROEP	1982	1983	1984	1985	1986			
					I	II	III	IV
Verenigde Staten	9,5	9,5	7,4	7,1	7,0	7,0	6,8	6,8
EEG	8,9	10,8	11,7	11,4	11,5	11,5	11,6	11,4
België	12,6	12,1	12,1	11,2	10,9	10,8	10,7	10,7
Nederland	11,4	12,0	11,8	10,6	10,2	9,9	9,8	9,6
Frankrijk	8,1	8,3	9,7	10,1	10,2	10,4	10,6	10,6
Duitse Bondsrepubliek	6,1	8,0	8,5	8,6	8,4	8,3	8,2	8,1
Verenigd Koninkrijk	11,3	12,5	11,7	11,3	11,5	11,7	11,6	11,3
Italië	9,0	9,8	10,2	10,5	10,9	11,3	10,7	10,7
Japan	2,4	2,6	2,7	2,6	2,7	2,8	2,9	2,8

Bron: OESO.

(a) De cijfers zijn op basis van nationale gegevens opgesteld, maar werden verbeterd teneinde de vergelijkbaarheid tussen de landen en de homogeniteit in de tijd mogelijk te maken; voor het vierde kwartaal van 1986 zijn het ramingen.

B. ONTWIKKELING VAN DE WERELDHANDEL

De internationaal gewijzigde omgeving kwam op het vlak van de internationale handel tot uiting in belangrijke schommelingen van de ruilvoet en een gevoelig verschil tussen de in het begin van het jaar verwachte aanpassing van de economische activiteit en de feitelijke ontwikkeling later op het jaar.

a. Prijsontwikkeling van de internationale handel

De ruilvoet is in de industrielanden sterk verbeterd in 1986, ten koste van de petroleum-uitvoerende ontwikkelingslanden (tabel 3). Volgens het IMF zou de ruilvoet er met 45 % verslechterd zijn, waardoor de reeds in 1985 aangetaste daling nog wordt verscherpt. De winst die de industrielanden door de internationale handel, inclusief

TABEL 3- Wereldhandel

% veranderingen t.o.v. t-1			
OMSCHRIJVING	1984	1985	1986 (c)
IMF			
Gemiddelde waarde van de wereldhandel in USD	-2,30	-2,10	4,50
Gemiddelde waarde van de wereldhandel in STR	1,80	-1,20	-9,60
Ruilvoet:			
Industrielanden	0,30	0,90	9,30
Ontwikkelingslanden	1,10	-1,40	-16,80
w.o.: petroleum exporterende landen	0,90	-2,40	-45,70
niet petroleum exporterende landen	1,40	-1,10	-0,10
Wereldprijs van de handel per goederencategorie in USD (a):			
Nijverheidsprodukten	-3,30	1,00	17,50
Petroleum	-2,50	-4,30	-48,30
Grondstoffen, andere dan petroleum	4,20	-12,80	-1,10
OESO			
Prijzen van de buitenlandse handel van de OESO-landen:			
Prijzen in nationale munt:			
Uitvoer	5,50	3,75	-5,00
w.o.: nijverheidsprodukten	5,00	3,50	-2,75
Invoer	6,00	2,50	-10,00
w.o.: nijverheidsprodukten	6,00	3,50	0,00
petroleum	5,00	2,50	-43,25
grondstoffen, andere dan petroleum	10,50	-0,50	-8,25
Prijzen in USD:			
Uitvoer	-3,00	-0,50	14,50
w.o.: nijverheidsprodukten	-3,00	0,00	18,75
Invoer	-2,25	-1,75	5,00
w.o.: nijverheidsprodukten	-2,00	-0,25	15,25
petroleum	-3,50	-3,00	-32,25
grondstoffen, andere dan petroleum	1,25	-4,50	11,00
Ruilvoet van de OESO t.o.v. de rest van de wereld (b)	-2,25	3,25	45,50

Bron: IMF (1987); OESO (1986).

(a) Respectievelijk voorgesteld door het indexcijfer van de gemiddelde uitvoerwaarde van de nijverheidsprodukten van de industrielanden, van de gemiddelde uitvoerwaarde van de petroleum van de petroleum producerende landen en van de marktnoteringen voor grondstoffen andere dan petroleum door de ontwikkelingslanden uitgevoerd.

(b) Verhouding tussen de uitvoerprijzen van goederen naar het extra OESO-gebied en de invoerprijzen van goederen uit die gebieden.

(c) Laatst beschikbare ramingen bij de verwerking van de tekst.

intra-handel, hebben verwezenlijkt, wordt door het IMF op 10 % geschat. De OESO-ramingen van de handelsstromen met de rest van de wereld (dus exclusief de intrahandel van de OESO-zone) gewagen van een winst van 45 %. De OESO oppert bovendien dat de ruilvoetwinst met 30 % die in het eerste halfjaar werd verwezenlijkt, tot een handelsbalansverbetering van ongeveer 1 % van het BBP zou hebben geleid indien er geen tegengestelde volumeontwikkeling was opgetreden (3).

De ineensstorting van de petroleum prijzen op de vrije markt (28 USD per barrel in 1985, 11 USD midden 1986 en 14 USD gemiddeld) heeft op de uitvoerprijzen van de petroleum-producerende landen en op de invoerprijzen van de verbruikslanden doorgewogen. De gemiddelde uitvoerprijs voor petroleum, uitgedrukt in USD, is met nagenoeg 50 % gedaald terwijl voor de OESO-landen de invoerprijs voor petroleum, uitgedrukt in dollar, met een derde is gedaald en, uitgedrukt in nationale munt, met ongeveer 40 %. Bovendien is er geen koersherstel opgetreden voor de niet-petroleum grondstoffen waardoor de exportopbrengsten van de ontwikkelingslanden werden gedrukt en de faktuur voor de invoerlanden werd verlicht. De noteringen voor grondstoffen, over het algemeen in USD uitgedrukt, hebben zich weinig of niet aan het waardeverlies van de dollar aangepast en zijn op het laagste peil sinds 1976 teruggevallen. De zwakke noteringen worden zowel door vraag- als aanbodfactoren verklaard (4). De vraag werd weinig ondersteund omdat de groei van de industriële produktie laag (US), negatief (Japan) of middelmatig (Europa) was. Het aanbod heeft die ontwikkeling niet gevolgd; de produktie, zowel van landbouw- als minerale produkten, nam verder toe en de reeds omvangrijke voorraden bleven stijgen. De prijsdaling van de petroleumprodukten en -derivaten heeft bovendien de produktie van synthetische substituten voor bepaalde grondstoffen in de hand gewerkt en tenslotte werd à la baisse gespeculeerd waardoor de koersbeweging nog werd versterkt.

Sommige factoren die vraag en aanbod van grondstoffen kenmerken hadden eveneens een invloed. Bij de prijsbepaling van landbouwgrondstoffen overweegt de invloed van het aanbod omwille van de klimatologische omstandigheden, terwijl de vraag ernaar eerder stabiel en prijs-inelastisch is. Kenmerkend voor 1986 was juist de overvloedige oogst voor alle landbouwgrondstoffen. Ingevolge de droogte in Brazilië was koffie de enige uitzondering.

Een aantal structurele factoren speelt ook een rol:

- produktiviteitsverhogingen door de technologische vooruitgang;
- de produktiegroei in een aantal ontwikkelingslanden o.a. India en China, leidt tot voldoende eigen consumptieve middelen of zelfs tot de netto uitvoer van sommige produkten;
- de bescherming van de binnenlandse markt en het landbouwbeleid van de industrielanden hebben tot hoge prijzen en enorme overschotten geleid;
- het hoge reële intrestpeil heeft de voorraadvorming belemmerd.

In tegenstelling tot de landbouwgrondstoffen wordt het potentieel aanbod van minerale grondstoffen door de produktiecapaciteit bepaald. Het aanbod is bijgevolg op korte termijn tamelijk stabiel en de prijs is er functie van de vraag, die in 1986 weinig dynamisch was. Op langere termijn daalt de vraag naar minerale grondstoffen omdat de technologische vernieuwing aanleiding geeft tot een lager verbruik ervan per geproduceerde eenheid en omwille van de ontwikkeling van substitutieprodukten. In de werkelijkheid is de produktiecapaciteit van de minerale grondstoffenindustrie nog toegenomen ingevolge de vertraagde invloed van het hoge reële prijzenpeil en de vraagexpansie van de jaren zestig en begin van de jaren zeventig. De prijzen van de nijverheidsprodukten uit de OESO-landen, uitgedrukt in nationale munt, stagneerden bij de invoer en liepen iets terug bij de uitvoer. De oorzaak is de slechts langzame toename van de arbeidskosten en de gedaalde kosten voor bepaalde inputs, maar uitgedrukt in USD was de stijging gevoelig.

De prijsschommelingen van de verschillende goederengroepen hebben een ongelijke weerslag gehad op de economie van de diverse landen, afhankelijk van de structuur van hun handel (tabel 4). In de industrielanden wogen de prijsdalingen zwaarder op de invoerprijzen dan op de uitvoerprijzen. De invoer bestaat voor iets minder dan 40 % uit grondstoffen en de uitvoer voor driekwart uit nijverheidsprodukten. Het verschil tussen de invloed van de deflationaire factoren op de uitvoer- en invoerprijzen, in nationale munt uitgedrukt, bedraagt ongeveer 5 % voor de OESO-landen (tabel 3).

TABEL 4- Uit- en invoerstructuur volgens goederengroepen van de voornaamste landengroepen in 1985

Aandeel in % van het totaal

GOEDERENGROEPEN	Industrielanden		Ontwikkelingslanden		Landen met Staatshandel	
	Uitvoer	Invoer	Uitvoer	Invoer	Uitvoer	Invoer
Grondstoffen andere dan energie	17	17	21	18	16	21
Energie	8	20	45	17	32	16
Nijverheidsprodukten	75	63	34	65	52	63

Bron: GATT (1986).

b. Ontwikkeling van de wereldhandel in volume

De resultaten in 1986 van de wereldhandel in volume moeten met omzichtigheid worden geanalyseerd omdat de aanpassing van de reële economie aan de prijsbewegingen op het eerste gezicht niet eenvoudig te beoordelen is. De ontwikkeling is bovendien sterk verschillend naargelang de beschouwde landengroepen. De invoergroei was krachtig in de industrielanden, zwakker in de niet-petroleumproducerende ontwikkelingslanden en zelfs negatief in de petroleumproducerende landen. De uitvoergroei was daarentegen bescheiden in de industrielanden maar meer uitgesproken in de ontwikkelingslanden. De onzekerheid in verband met de resultaten in volume wordt duidelijk geïllustreerd door de opeenvolgende wijzigingen van de ramingen van de internationale instellingen in de loop van het jaar (tabel 5). Midden het jaar werden de oorspronkelijke ramingen naar beneden herzien in het licht van de middelmatige resultaten die gedurende het eerste halfjaar werden behaald inzake produktiegroei en internationale handel. De matige resultaten kunnen verklaard worden uit de vertraagde reactie van de economische activiteit op de schommelingen van de wereldmarkten en als gevolg van de moeilijkheden die de economische politiek op internationaal vlak kenmerkten.

In verband met de petroleumprijs is het GATT van oordeel dat de gedaalde activiteit van de energieproducenten in de industrielanden, evenals van de leveranciers van hun inputs en van de ondernemingen die naar de petroleumproducerende landen uitvoeren groter en vlugger is geweest dan de verhoogde activiteit welke door de vraag van de producenten en consumenten, die van de val van de petroleumprijzen konden genieten, werd geïnduceerd (5). Ook stegen de reële interestvoeten ondanks de daling van de nominale interest als gevolg van de gelijklopende vertraging van de inflatie in de industrielanden. Bovendien verzwakte de uitvoergroei van de industrielanden onder invloed van de ingekrompen vraag van de ontwikkelingslanden. Tenslotte schijnen de wisselkoersschommelingen vlugger de uitvoer te hebben beïnvloed van de landen waarvan de munt apprecieerde dan dat ze de uitvoer hebben gestimuleerd van de landen waarvan de munt deprecieerde, vooral dan de Verenigde Staten.

De zwakke invoerneiging van de ontwikkelingslanden is kenmerkend voor het afgelopen jaar en wordt hoofdzakelijk verklaard door de scherpe aanpassing aan de omwenteling van de ruilvoeten. Niettemin hebben een aantal factoren een meer permanent karakter gekregen. De petroleumproducerende landen hebben hun invoer moeten remmen om zich aan het inkomensverlies aan te passen. De Wereldbank schat het verlies op 39,5 miljard USD in 1986 of 34,6 %

TABEL 5- Raming van de produktiegroei en de wereldgoederenhandel per landengroep

% verandering in volume t.o.v. t-1.

OMSCHRIJVING	1984	1985	Ramingen 1986		
			Oorspronkelijk (1)	Eerste herziening (2)	Tweede herziening (3)
GATT					
Wereldproduktie	5,5	3,0	3,0-3,5	3,0-3,5	3,0
Werelduitvoer	9,5	3,5	5,0-5,5	3,5	4,0-3,5
IMF					
Wereldproduktie	4,4	3,1	2,9	2,9	2,9
Wereldhandel	8,6	3,2	3,7	3,5	4,9
Uitvoer:					
Industrielanden	9,7	4,4	3,1	1,8	3,0
Ontwikkelingslanden	7,1	1,0	4,3	5,9	8,1
w.o.: petroleum uitvoerend	0,5	-5,7	3,6	9,0	9,6
niet-petroleum uitvoerend	11,6	5,2	4,6	4,8	7,6
Invoer:					
Industrielanden	12,4	5,0	5,6	6,5	8,9
Ontwikkelingslanden	1,8	-0,2	-	-3,8	-3,2
w.o.: petroleum uitvoerend	-6,1	-11,7	-11,2	-22,1	-21,6
niet-petroleum uitvoerend	5,3	4,5	4,3	3,5	3,7
OESO					
Bruto binnenlands produkt	3,75	2,75	2,50	3,00	2,50
Wereldhandel (a)	8,75	3,75	3,75	3,50	3,75
Uitvoer van de zone	10,00	4,00	4,00	3,50	2,00
Invoer van de zone	11,50	5,75	4,50	5,00	7,75

Bron: (1) GATT (1985); IMF (1986, febr); OESO (1985). — (2) GATT (1986); IMF (1986, aug); OESO (1986, mei). — (3) GATT (1987, maart); IMF (1987, febr); OESO (1986, dec.).

(a) Rekenkundig gemiddelde van de wereldin- en werelduitvoergroei in volume.

van de exportopbrengsten van 1985 en 7,8 % van het BNP (6). De omvang van die verschuiving is groter dan aanvankelijk was voorzien. Bij het begin van het jaar scheen het aanvaardbaar dat sommige landen de schok van de lagere exportopbrengsten zouden opvangen door gebruik te maken van de aangelegde reserves en dat daardoor hun aankopen niet in dezelfde mate zouden verminderen als hun verkopen aan het buitenland. De beschikbare resultaten op het einde van het jaar wijzen eerder op het tegendeel en de moeilijkheden die in 1985 begonnen, hebben die landen tot een austeriteitspolitiek aanzet.

De groei van de invoervraag van de ontwikkelingslanden die geen petroleumproducenten zijn, is eveneens vertraagd als gevolg van de verslechtering van hun ruilvoet die, hoewel minder belangrijk dan in de petroleumproducerende landen, toch een belangrijk inkomstenverlies heeft meegebracht. Aangezien de importbeperking optrad op een ogenblik dat de internationale rentevoeten daalden, had dit de leningen van de ontwikkelingslanden moeten bevorderen. Over het algemeen wordt echter vastgesteld dat die landen eerder hun aankopen in overeenstemming met hun inkomsten hebben laten verlopen, ofwel dat ze in de onmogelijkheid verkeerden krediet te krijgen wegens hun schuldpositie. Indien crediteuren weigerachtig blijven om nieuwe kredieten aan de ontwikkelingslanden te verlenen, dan wordt het kredietprobleem een permanente hindernis in plaats van een toevallige factor in verband met de invoergroei van die landen (zie ook 1.2.B.).

Met de volledige jaargegevens werden de ramingen opnieuw aangepast, nu in positieve zin; de toename van de wereldhandel in 1986 wordt op 3,5 à 4 % geschat door het GATT en op 3,5 à 4,9 % door het IMF (7). De aanleiding voor de herschatting moet gezocht worden in de belangrijkere aankopen van petroleumprodukten door de industrielanden na de prijsval van die produkten; daardoor werd de consumptie aangewakkerd en de voorraadvorming in de hand gewerkt. Een juiste beoordeling is echter moeilijk aangezien het GATT sedertdien op de vorige raming van 3,5 % is teruggevallen (8). Niet alleen de prijsbewegingen en de aanpassingen van de ruilvoet hebben de wereldhandel in 1986 beïnvloed, daarnaast was er ook het pessimistisch klimaat dat ontstond ingevolge de problemen in verband met de economische en handelspolitiek op internationaal vlak. Zowel het GATT als het IMF en de OESO hebben de regeringen vele malen gewaarschuwd tegen de gevaren van aanhoudende onevenwichtigheden op de handelsbalansen van de grote industrielanden (zie onder 1.1.B. en C. en 1.2.D.).

Uit de ontwikkeling van de volumestroom per goederengroep (tabel 6), blijkt de belangrijke rol van de minerale produkten - in feite de petroleumprodukten (+ 7 %) - in de wereldhandel van 1986. De uitvoergroei van de nijverheidsprodukten was zwakker dan die van de minerale produkten en lager dan in 1985. Nochtans zijn de nijverheidsprodukten traditioneel de motor van de wereldhandel: tijdens de jaren zestig was de uitvoergroei van die produkten gemiddeld 10,5 % tegen 8,5 % voor de totale goederenhandel en respectievelijk 7 % tegen 5 % in de jaren zeventig. De zwakke economische activiteit van de industrielanden en de vraaginkrimping van de ontwikkelingslanden hebben in 1986 tot slechte prestaties geleid. De uitvoergroei van de nijverheidsprodukten overtrof toch nog de produktie ervan (3 % tegen 2 %). De uitvoer van landbouwprodukten is licht gestegen, na de stagnatie in 1985; de produktiegroei van de landbouwprodukten steeg van 2 naar 3 %.

TABEL 6- Raming van de ontwikkeling van de wereldgoederenhandel per goederengroep

% veranderingen t.o.v. t-1			
OMSCHRIJVING	1984	1985	1986
GATT: Werelduitvoer	9,5	3,5	3,5
Landbouwprodukten	4,0	0,0	1,0
Minerale produkten	2,0	-1,0	7,0
Nijverheidsprodukten	12,0	5,5	3,0
OESO: Landen van de zone			
Totale uitvoer	10,0	4,0	2,0
w.o.: Nijverheidsprodukten	10,3	5,3	2,3
Totale invoer	11,5	5,7	7,7
w.o.: Nijverheidsprodukten	15,5	8,3	7,7
Petroleum	4,7	-1,7	8,5
Niet-petroleum grondstoffen	4,0	5,0	4,0

Bron: GATT (1986,1987); OESO (1986 dec.).

De vergelijking tussen de relatieve veranderingen van de produktie en de uitvoer per produkt, leidt tot de meer algemene vraag naar het verband tussen groei en internationale handel. Tijdens beide decennia na de tweede wereldoorlog was de uitvoergroei sterker dan de produktiegroei: 8,5 % tegen 6 %, tijdens de jaren zestig en 5,5 % tegen 4 % tijdens de jaren zeventig (9). De elasticiteit van de wereldhandel over de periode 1950-1973 bedroeg 1,6 en viel tussen 1973 en 1984 terug op 1,1. M.a.w., het reactievermogen van de wereldhandel op de wijzigingen van het reële wereldinkomen is gedaald. De daling is volgens het GATT niet alleen te wijten aan de crisis en aan factoren exogeen aan de handel, maar ook aan de afbraak van het handelssysteem, o.a. het beperken van de markttoetreding voor sommige produkten (zie ook 1.2.C.). Tussen 1980 en 1983 bleef de internationale handel quasi op hetzelfde peil. Met een exportgroei die ongeveer het dubbele van de produktiegroei was, werd 1984 een uitzonderingsjaar. Sindsdien vielen de relatieve veranderingen van de twee variabelen opnieuw terug en het verschil tussen beide is nog slechts 0,5 %.

Even zorgwekkend voor de industrielanden is de belangrijke afwijking tussen export- en importgroei: -2,7 % in 1984, -0,6 % in 1985 en ongeveer -6 % in 1986 volgens de IMF-ramingen (zie tabel 5). De OESO schat dat dit verschil een deflator effect van ongeveer 1 % van het BBP in de landen van de OESO voorstelt. De oorzaak van de afwijking is de tragere uitvoer samen met de middelmatige reactie op de omgekeerde petroleumschok en het reeds vermelde herstel van de invoerbewegingen. De finale invloed van de prijs- en volume-ontwikkeling op de wereldhandel is een toename ervan in 1986 met ongeveer 10 % in USD. Dit is de grootste stijging sinds 1980, de kaap van 2 000 miljard USD wordt overschreden, en de wereldhandel vertegenwoordigt 2 110 miljard USD. De belangrijkste verklarende variabele voor die groei is echter de ontwaarding, met 17 % t.o.v. het gemiddelde peil van 1985, van de USD tegenover de andere munten. Uitgedrukt in STR stemt de waardeverandering van de wereldhandel volgens het IMF overeen met een daling van ongeveer 5 % in 1986. Het aandeel van de ontwikkelingslanden in de wereldhandel slonk in waarde van 22,9 % tot 18,9 % tussen 1985 en 1986, terwijl dit van de industrielanden toenam van 66 % tot 70,1 % (10).

c. Handelsbalansen

In het licht van de hiervoor geschetste ontwikkeling is bij internationale vergelijkingen de weergave van de handelssaldi in procent van het BBP een correctere werkwijze dan de opgave in USD (tabel 7). Door gebruik te maken van de USD als omrekeningsmaatstaf wordt een volledig vertekend beeld verkregen en is bijvoorbeeld het overschot op de handelsbalans van Japan met bijna 80 % gestegen, terwijl de toename uitgedrukt in Yen slechts 26 % bedroeg.

Door de verslechtering van de Amerikaanse balans eisen de Verenigde Staten van de surpluslanden maatregelen om de binnenlandse vraag te stimuleren. Dergelijke eisen verstoren de internationale economische betrekkingen en leiden tot onzekerheid die weinig bevorderlijk is voor de wereldhandel.

In de meeste Europese landen werd een beter saldo op de handelsbalans verwezenlijkt dan in voorgaand jaar. Uitzondering op deze regel is het Verenigd Koninkrijk: het tekort op het goederenverkeer verviervoudigde er in 1986, waardoor op de lopende rekening van de betalingsbalans het overschot verdween. In de andere landen van de EEG verkleinde het tekort of vergrootte het overschot, meestal door de lagere energierekening en nauwelijks of helemaal niet door een beter saldo op de goederenbalans van de verwerkende nijverheid.

TABEL 7- Saldi van de lopende rekening van de betalingsbalans

LANDEN	In % van het BBP			
	1971-1981 (a)	1984	1985	1986 (b)
Verenigde Staten	0,0	-2,6	-2,9	-3,4
Japan	0,6	3,0	3,7	4,3
Europa (12)	-0,1	0,1	0,5	1,2
Duitse Bondsrepubliek	0,6	1,0	2,2	3,9
Verenigd Koninkrijk	-0,4	0,4	1,0	-0,1
Frankrijk	-0,5	-0,9	-0,8	-0,2
Nederland	1,3	4,1	4,3	3,6
Italië	-0,4	-0,8	-1,1	1,1
België	-0,6	-0,4	0,4	2,6

Bron: EEG.

(a) Jaargemiddelden.

(b) EEG-ramingen, januari 1987.

1.2. SLEUTELELEMENTEN

A. MONETAIRE FACTOREN

a. Inflatie

De inflatie vertraagde verder in 1986 onder invloed van de dalende olieprijsen en, in die landen waar de munt tegenover de USD apprecieerde, van de lagere dollarkoers. In vijf landen (Japan, Nederland, Duitse Bondsrepubliek, Zwitserland en Luxemburg) was er quasi prijsstabiliteit, in drie andere landen (Verenigde Staten, Oostenrijk en België) was de inflatie 2 % of lager. Binnen de OESO waren er toch vier landen met een hogere inflatie dan in 1985 (Canada, Griekenland, Noorwegen en Australië). Het gemiddeld prijspeil steeg in 1986 met 2,7 % in het geheel van de OESO-landen (tabel 8), het laagste sinds 1964. België maakt opnieuw deel uit van die landen waar het inflatietempo traditioneel onder het gemiddelde van de OESO ligt. Het inflatieverschil met de Duitse Bondsrepubliek werd dan ook kleiner (van 2,7 % in 1985 naar 1,5 % in 1986).

De doorberekening van de lagere petroleumproducten in de andere producten kwam evenwel traag op gang. Dit komt tot uiting in de «onderliggende inflatie», die de OESO berekent. Daarin wordt het prijsverloop van de energie- en voedingsproducten buiten beschouwing gelaten. De OESO veronderstelt daarbij dat de prijsvorming van die producten teveel door reglementeringen of exogene factoren wordt bepaald om een correct beeld van het echte prijsstijgingstempo te zijn (11).

Alhoewel de afname van de impliciete inflatie in 1986 kleiner was dan de vertraging van het stijgingstempo van de consumptieprijsindex, verdoezelt het jaargemiddelde toch de werkelijke reactie op de prijsdaling van de petroleumproducten. Deze daling kwam, hoewel vrij traag, toch duidelijk tot uiting in de loop van 1986: in de zeven grootste industrielanden vertraagde de impliciete inflatie van 4 % bij de aanvang van het jaar naar 2,5 % op het einde ervan.

TABEL 8- Inflatieverloop

LANDEN	Index consumptieprijsen			Impliciete inflatie (a)		
	1984	1985	1986	1984	1985	1986
Verenigde Staten	4,3	3,5	2,0	4,6	4,1	2,9
Japan	2,2	2,1	0,4	2,4	2,7	1,3
Canada	4,3	4,0	4,2	3,9	4,1	4,8
Duitse Bondsrepubliek	2,4	2,2	-0,2	2,8	2,5	1,0
Frankrijk	7,4	5,8	2,5	7,3	5,7	4,5
Verenigd Koninkrijk	5,0	6,1	3,4	4,8	7,0	3,9
Italië	10,8	9,2	5,9	11,5	9,5	6,8
België	6,3	4,9	1,3	5,9	5,3	5,3
Denemarken	6,3	4,7	3,6	5,9	5,0	4,0
Ierland	8,6	5,4	3,8	8,3	5,7	4,0
Luxemburg	4,6	4,1	0,3	5,8	4,4	1,4
Nederland	3,3	2,3	0,2	3,1	2,6	1,5
EEG	6,7	6,4	3,3	6,7	6,3	4,4
OESO Europa	7,4	6,6	4,1	7,3	7,2	5,5
OESO Totaal	5,2	4,5	2,7	5,3	5,0	3,8
NOORD-AMERIKA	4,3	3,5	2,1	4,6	4,1	3,0

Bron: OESO; België, berekeningen ADSD.

(a) Gedefinieerd als het prijsverloop van alle consumptiegoederen met uitzondering van de energieproducten en de voedingsmiddelen.

Ook voor de EEG was er een gelijkaardige vertraging: van 5,6 % naar 4,2 %. De vertraging verliep niet in alle landen even snel en de onderliggende inflatie nam toe in die landen waar de stijging van de consumptieprijzen sterker was dan in 1985.

b. Rentetarieven

Onrustwekkender dan de trage reactie van de consumptieprijzen op de daling van de grondstoffenprijzen is het verloop van de rentetarieven. Alhoewel de korte-termijnrente in 1986 meestal afnam t.o.v. 1985, is de daling zo gering dat de reële rente in de meeste landen fors toenam (tabel 9). Een verklaring daarvoor is de vrees van de Duitse monetaire autoriteiten voor een heropleving van de inflatie tengevolge van een te sterke aanwas van het basisgeld. De toename ervan was groter dan gepland en de autoriteiten vreesden een nog sterkere stijging indien de basisrente verder daalde. In een wereld waar kapitaal- en geldmarkten steeds minder nationale grenzen kennen (zie 1.2.F.), had die stelling ook gevolgen voor het renteverloop in de andere vooral Europese landen.

TABEL 9- Korte-termijn interestvoeten in de voornaamste landen

								In %
LANDEN	1982	1983	1984	1984 (a)	1985	1985 (a)	1986	1986 (a)
Verenigde Staten	7,98	8,94	7,75	3,45	7,05	3,55	5,49	3,49
EEG								
België	12,25	10,85	10,75	4,45	9,75	4,85	7,40	6,10
Nederland	5,73	6,18	5,80	2,50	5,82	3,52	6,08	5,88
Frankrijk	12,71	12,19	10,69	3,29	8,95	3,15	7,98	5,48
Duitse Bondsrepubliek	6,62	6,48	5,83	3,43	4,83	2,63	4,81	5,01
Verenigd Koninkrijk	9,72	8,84	9,12	4,12	11,17	5,07	10,56	7,25
Italië	19,11	16,95	14,69	3,89	13,10	3,90	10,25	4,35
Japan	6,96	6,45	6,33	4,11	7,36	4,26	4,40	4,00

Bron: OESO, Main economic indicators.

(a) Reële rente: nominale rente min inflatie.

Alleen in twee landen namen de reële rentetarieven af: in beperkte mate in de Verenigde Staten en gevoelig in Japan; ze behoren daarmee tot de laagste van de industrielanden. De centrale bank van Japan voerde trouwens doelbewust een renteverlagend beleid: door opeenvolgende verlagingen van de discontovoet hoopten de autoriteiten de binnenlandse economie te stimuleren teneinde een tegengewicht te vormen voor de verminderde afzetvooruitzichten in het buitenland.

c. Wisselkoersen

De koersdaling van de USD die in het tweede kwartaal van 1985 een aanvang nam, ging ook in 1986 door. De waardevermindering was evenwel niet even groot tegenover alle munten en bv. erg klein tegenover de Canadese dollar; er was zelfs een lichte appreciatie tegenover de munten van Zuid-Oost-Azië en Zuid-Amerika. De effectieve wisselkoers van de dollar, op basis van het Multilateral Exchange Rate Model van het IMF, daalde in 1986 met 13,47 %, nauwelijks meer dan die van het pond sterling (-11,3 %). De beoordelingen over het wisselkoersverloop wisselen trouwens nogal naargelang de bron: Morgan Guaranty geeft voor de dollar weliswaar een even grote depreciatie als het IMF, maar voor de Yen en het pond lopen de resultaten nogal uiteen (tabel 10).

TABEL 10- Effectieve wisselkoersen

1980/1982 = 100

JAAR	US		JP		DE		GB	
	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)
1981	100,8	99,8	104,8	104,7	96,0	96,2	102,5	102,0
1982	109,3	109,6	92,4	94,0	99,9	99,4	98,8	98,5
1983	112,7	114,9	96,8	100,4	101,0	100,6	93,1	93,0
1984	119,6	120,8	97,8	102,4	98,0	96,8	90,2	89,7
1985	122,5	124,0	96,6	101,6	96,7	95,8	92,8	92,3
1986	101,6	107,3	119,3	124,2	103,6	104,7	87,5	88,3
1986 (c)	-17,1	-13,5	+ 23,5	+ 22,2	+ 7,1	+ 9,3	-5,7	-4,3
IMF 1986 (d)		-13,5		+ 15,7		+ 10,5		-11,3

Bron: Morgan Guaranty Trust Co (1987); IMF.

(a) Tegenover de munten van 15 andere industrielanden.

(b) Tegenover de munten van 18 andere industrielanden en 22 ontwikkelingslanden.

(c) % verandering t.o.v. t-1.

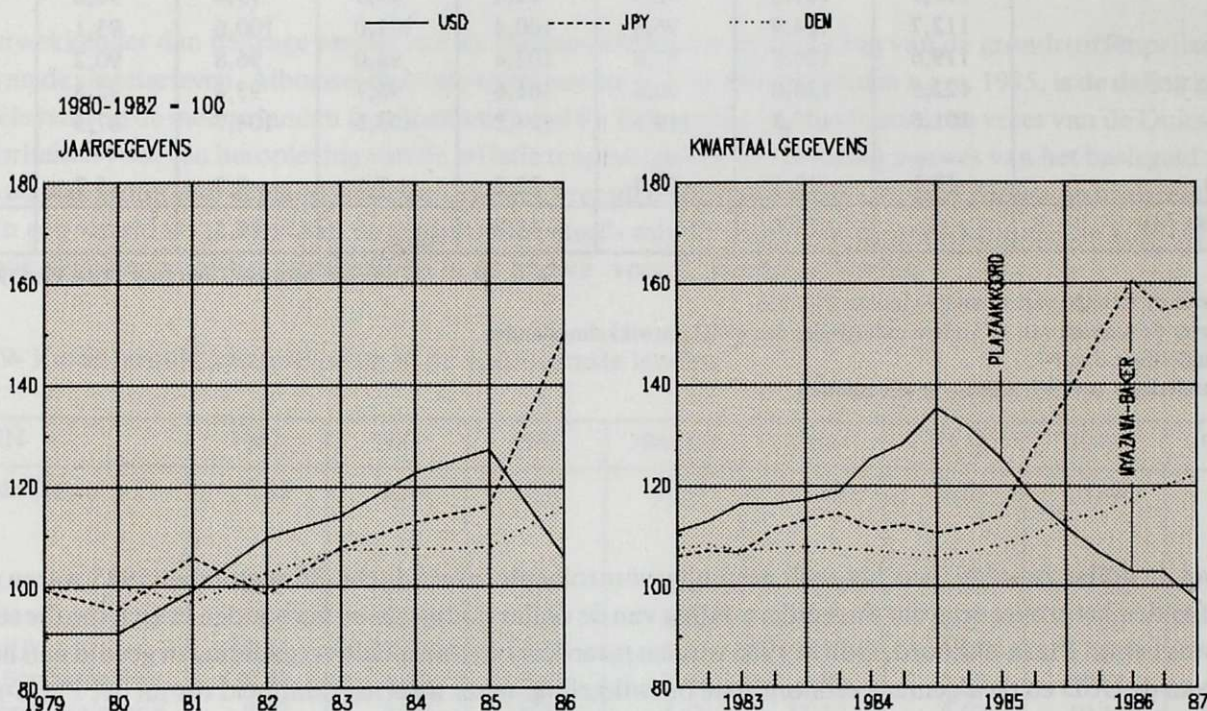
(d) % verandering t.o.v. t-1, tegenover alle munten.

Hoewel de dollar zweefde, was het toch geen ongecontroleerde zweefvlucht. In september 1985 waren de grote industrielanden het erover eens dat een verdere daling van de dollar nodig was en verbonden er zich toe die te begeleiden, dit was het zg. Plaza-akkoord. Ook in 1986 werden meerdere internationale vergaderingen gewijd aan het koersverloop van de USD en de algemene economische ontwikkeling, maar de eensgezindheid die na het Plaza-akkoord leek te bestaan, was minder groot. In mei stelden de zeven grootste industrielanden (Verenigde Staten, Japan, Verenigd Koninkrijk, Duitse Bondsrepubliek, Canada, Frankrijk en Italië) de Tokyo Economic Declaration op. Ze kwamen overeen hun economisch beleid beter op elkaar af te stemmen en een regelmatige beoordeling van de economische ontwikkeling door middel van een aantal indicatoren zou hen in staat stellen snel in te grijpen bij mogelijke ontsporingen. Dit intentie-akkoord leverde tot nog toe geen concreet voorstel over de wijze van beoordeling. De oorzaak is enerzijds dat het IMF thans reeds een dergelijke functie vervult, maar dat zijn opmerkingen slechts vrijblijvende raadgevingen zijn (uitgezonderd als het betrokken land een lening bij het IMF wil aangaan) en anderzijds dat, spijs de goede voornemens, de tien voorgaande topontmoetingen vrijwel steeds dode letter bleven. De Tokyo Economic Declaration is dan ook niet meer dan een «eerste stap in de goede richting» (12).

Na Tokio was er in augustus een poging van de Verenigde Staten om tot een gezamenlijke verlaging van de rentevoeten over te gaan. Door de uiteenlopende visies over de noodzaak van een relancebeleid in Europa en Japan, ter compensatie van de vertraagde US-groei, liep de poging schipbreuk. Duitsland wilde ook geen probleemsituatie zoals in de Verenigde Staten waar op basis van een groter overheidstekort de binnenlandse vraag wordt gestimuleerd. Een dergelijke verschuiving zou de wereldeconomie maar tijdelijk uit de nood helpen. In september ondernamen de EEG-landen zelfs een solo-operatie: in Gleneagles (Schotland) besloten de lidstaten nauwer te gaan samenwerken en zo mogelijk de EEG-munten t.o.v. elkaar en tegenover de dollar te stabiliseren. Eind oktober volgde de tweede solo, tussen Japan en de Verenigde Staten, met het Miyazawa-Baker akkoord. Daarin werd afgesproken de USD-JPY koers te stabiliseren; Japan verlaagde daartoe zijn discontovoet en de Verenigde Staten beloofden geen extra protectionistische maatregelen te treffen en de verkleining van zijn overheidstekort grondig aan te pakken. Zowel de besprekingen van Gleneagles als het Miyazawa-Baker akkoord hebben een punt gemeen: de gemaakte afspraken werden telkens vrij snel door de ontwikkelingen op de internationale wisselmarkten achterhaald; de dollar bleef deprecieëren, zowel tegenover de Duitse mark en de overige EMS-munten als tegenover de Yen (grafiek 1).

GRAFIEK 1

EFFECTIEVE WISSELKOERSEN VAN DE USD EN DE JPY EN DE DEM

BRON: WORLD FINANCIAL MARKETS, MORGAN GUARANTY TRUST CO. OF NEW YORK

Tussen de EMS-munten, die tegenover elkaar niet zweven, waren er in 1986 alleszins minder spanningen dan tussen de dollar en de andere munten. Wel werd in 1986 tweemaal tot een pariteitsherschikking overgegaan. De Franse frank devalueerde in april t.o.v. de Duitse mark en de Nederlandse gulden (met 6 %) en tegenover de Belgisch-Luxemburgse frank en de Deense kroon met 4 % (13). In augustus werd het Iers punt met 8 % gedevalueerd. Overigens bleef het probleem van de zwevende kapitalen die meer en meer naar de DM trokken i.p.v. naar de dollar, bestaan en veroorzaakte periodisch spanningen binnen het EMS.

B. SCHULDPOSITIE VAN DE ONTWIKKELINGSLANDEN

De internationale schuldcrisis begon reeds voor het tijdelijk onderbreken der betalingen door Mexico in augustus 1982. Alhoewel deze problematiek niet langer dagelijks de frontpagina's haalt, is ze daarom niet minder groot geworden. Integendeel, de uitstaande schulden van de landen met betalingsmoeilijkheden nemen nog toe en voortdurend moeten herschikkingsakkoorden worden opgesteld om een echte wanbetaling te vermijden. De buitenlandse schuld van de ontwikkelingslanden steeg met 4 % in 1986 en bereikte 1 035 miljard USD, tegenover 992 miljard USD in

1985; 35 à 40 miljard van die toename is het gevolg van de hogere dollarwaarde van de schulden die niet in dollar werden aangegaan (14). De vrij beperkte toename in 1986 neemt niet weg dat de totale schuld van de schuldenlanden bijna 60 % groter is dan in 1980.

Ook het Bakerplan van september 1985 bracht geen oplossing. Het plan bestond uit drie elementen: de schuldenlanden zouden macroeconomisch een groeibeleid moeten nastreven en gelijktijdig de inflatie terugdringen; het IMF zou zijn centrale bemiddelingsrol behouden en de inbreng van de multilaterale ontwikkelingsbanken zou worden versterkt; de banken zouden meer nieuwe leningen moeten toestaan ter ondersteuning van het eerste element. Alhoewel quasi alle centrale banken van de industrielanden hun instemming betuigden, was het vooral de terughoudendheid van de commerciële banken die ertoe leidde dat het plan geen concrete uitvoering kreeg in 1986. Algemeen wordt dan ook aangenomen dat de schuldcrisis nog een tijd zal duren en dat de samenhang van het internationaal financieel systeem afhankelijk is van de gekozen oplossingen (15).

De voor de hand liggende oplossing is de schuldenlanden in staat stellen, via uitvoer, financiële reserves op te bouwen waarmee de schuldenlast kan voldaan worden. De, o.a. door het IMF en de Wereldbank, opgelegde soberheidspolitik zorgt ervoor dat de exportopbrengsten in mindere mate aan de invoer van consumptiegoederen wordt besteed, maar is ontoereikend om die landen voldoende middelen te verschaffen voor produktieve, uitvoergerichte of importvervangende investeringen. Daar ontstaat dan een vicieuze cirkel: de ontwikkelingslanden moeten groeien en uitvoeren om hun schuldenlast te voldoen, maar er is onvoldoende kapitaal om zelf produktieve investeringen te bekostigen; de banken staan evenwel weigerachtig tegenover nieuwe leningen zolang de oude niet op normale wijze worden terugbetaald, maar de uitvoeropbrengsten zijn daartoe onvoldoende.

De internationale handelsbetrekkingen van de zestien grootste schuldenlanden waren in 1986 overigens erg mager (16). Het overschot op het goederenverkeer daalde, volgens het GATT, van 29 naar 13 miljard USD. Tijdens de laatste vijf jaar daalde hun uitvoer met 10 % en hun invoer met meer dan 25 %. Slechts vijf van de zestien geanalyseerde landen vergrootten in 1986 hun uitvoerwaarde; daaronder twee landen van Zuid Oost-Azië: Korea en Thailand die voordeel haalden uit de verminderde concurrentiepositie van het Japanse bedrijfsleven op de US-markt (zie hierna onder D). Om voldoende wisselreserves te verwerven om hun schuldenlast, zonder nieuwe leningen of hernieuwde herschikkingsplannen, te kunnen voldoen, zouden die landen tot in de jaren negentig overschotten op hun handelsbalans moeten maken die, in % van het BNP, hoger liggen dan het overschot van bijvoorbeeld Japan (17). Bovendien is het wellicht noodzakelijk dat ze over een langere periode een vrij hoge reële BNP-groei realiseren. Voor de zware gevallen onder de schuldenlanden zelfs van 5 % per jaar (18).

De houding van de banken is evenmin van aard om de vicieuze cirkel te doorbreken. De Wereldbank is trouwens van oordeel dat ze in 1986 de leningsvoorwaarden - op vrijwillige basis - nog strakker hebben gemaakt. Ook in de toekomst zouden dergelijke leningen weinig voorkomen, ondanks de inspanningen van een aantal schuldenlanden om programma's op te stellen voor een betere aanwending van de beschikbare middelen en een grotere efficiëntie van de economische bedrijvigheid. De banken verminderden zelfs hun tussenkomsten in het eerste halfjaar (19) en de belangrijkste begunstigden van nieuwe leningen waren de landen in Azië en Europa waarvan de bestaande schuld niet werd herschikt. Het bankkrediet aan de vijftien grootste schuldenlanden zou daarentegen met 3,4 % afgenomen zijn. Vooral het terugtrekken van de Amerikaanse banken valt op: hun vorderingen op de ontwikkelingslanden verminderden met 8,5 % in 1985 en met 13 % in de eerste helft van 1986. Deze ontwikkeling werd gedeeltelijk gecompenseerd door de grotere kredietverlening vanwege Japanse banken.

Het doorbreken van de vicieuze cirkel zal hoe dan ook maar mogelijk zijn mits een bepaalde vorm van «inlevering» door de industrielanden: ofwel stellen ze hun markten volledig open voor de produkten uit de ontwikkelingslanden, met produktieverlies in bepaalde sectoren; ofwel schrijven de banken hun oude leningen geleidelijk af, met als gevolg minder goede resultaten in de financiële sector die dan op beleggers en ontleners in de industrielanden zelf moeten verhaald worden.

C. PROTECTIONISME

De verslechtering van de handelsbetrekkingen geeft aanleiding tot een groeiend aantal zg. «nieuwe protectionistische» maatregelen. Er wordt gebruik gemaakt van vrijwillige uitvoerbeperking, overlegde organisatie-akkoorden en alle andere mogelijkheden om de markt onderling te verdelen en aldus rechtstreeks de handelsbetrekkingen te beïnvloeden. Daarnaast zijn er beslissingen van interne economische politiek die indirect de buitenlandse handelsstromen vertekenen. Talrijk zijn de oproepen van de internationale instellingen om zich tegen de protectionistische druk te verzetten, omdat alle inspanningen van de industrielanden om een structurele aanpassing door te voeren en van de ontwikkelingslanden om hun uitvoer te bevorderen erdoor worden ontwricht.

Het IMF Interim comité is expliciet in haar communiqué van september 1986 «about the need for a liberal trading environment as a key element for a satisfactory solution to current debt difficulties and for improvement of world growth prospects» (20). Het GATT stelt van zijn kant vast dat: «L' étendue des mesures protectionnistes a peut être été limitée par le souvenir de ce qui est advenu dans les années 30 ... Il existe bien entendu des différences essentielles entre la période de l'entre-deux-guerres et la période actuelle ... On relève cependant assez de similitudes entre les deux périodes pour qu'il soit difficile d'exclure l'éventualité d'une stagnation prolongée - voire d'un recul du commerce mondial... Comme entre les deux guerres, la situation de la balance des paiements ou des taux de change est de plus en plus souvent invoquée pour réclamer des politiques commerciales protectionnistes, les professions de foi dans un système commercial libéral non discriminatoire n'empêchent pas les gouvernements de recourir de plus en plus au bilatéralisme, et chacun rejette sur les autres les accusations d'être le principal responsable de l'affaiblissement du système commercial... Même en l'absence de guerre commerciale ouverte, la tendance actuelle à l'administration des échanges et au partage des marchés, si elle persiste, ne peut manquer d'entraver considérablement la croissance économique et la création d'emplois dans toute l'économie mondiale» (21). De huidige vormen van protectionisme vertonen bovendien een aantal kenmerken, o.a. ondoorzichtigheid, waartegen de internationale handelsakkoorden en -regels onmachtig zijn. De kwetsbaarheid van het internationaal handelssysteem t.o.v. het opkomende nieuwe protectionisme is trouwens duidelijk gebleken bij de voorbereidende vergaderingen voor de volgende sessie van de GATT-onderhandelingen (22).

Zoveel is wel duidelijk, spijs alle verklaringen blijven de industrielanden nog erg weigerachtig staan tegenover het volledig openstellen van hun markten voor afgewerkte produkten uit de ontwikkelingslanden. Ook volgens de ramingen van de Wereldbank (23) zijn het vooral de goederenstromen uit de ontwikkelingslanden die worden geïmporteerd en in veel mindere mate de handel van de industrielanden. In 1984 viel 20,6 % van de invoer der industrielanden vanuit de ontwikkelingslanden onder een of andere vorm van niet-tarifaire belemmering (voor de EEG-landen zelfs 21,7 %), tegenover 19,5 % in 1981. De invoer uit de industrielanden werd daarentegen maar half zo zwaar getroffen: 10,5 % in 1981 en 11,3 % in 1984. Concreet betekent dit dat ontwikkelingslanden die aangewezen zijn op de exportopbrengsten van één enkele grondstof op de drempel van de 21ste eeuw nog even zwaar in de schulden zullen zitten als thans (24).

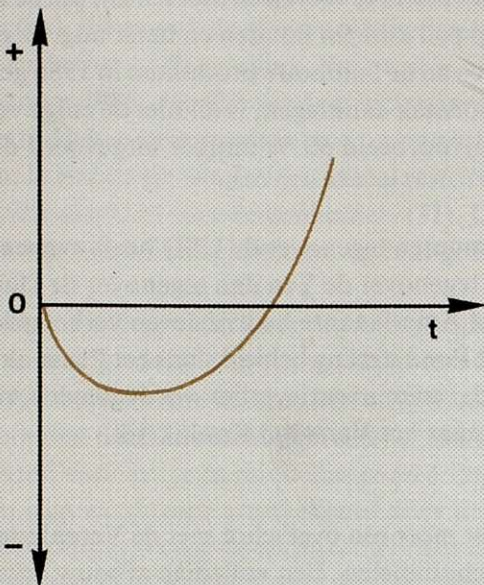
D. HANDELSTEKORT VAN DE VERENIGDE STATEN

In december 1986 bedroeg het handelsbalanstekort van de Verenigde Staten «slechts» 10,7 miljard USD, het laagste maandtekort sinds maart 1985, maar voor het gehele jaar werd toch een nieuw rekord gevestigd: bijna 170 miljard USD tegenover een tekort van 140 miljard USD in 1985. Dat het handelstekort ogenschijnlijk niet reageert op de forse dollardaling wordt met diverse verklaringen uitgelegd.

Een aanhoudende en geleidelijke daling van de wisselkoers zou aanleiding geven tot een permanent J-curve-effect. Na een éénmalige devaluatie of depreciatie treedt het effect meestal op, maar verflauwt na enige maanden. Bij een

voortdurende depreciatie is er een opeenvolging van J-curve-effecten waardoor, zoals blijkt in de Verenigde Staten, het gunstige effect van de voorgaande depreciatiegolf wordt vernietigd.

De J-curve

De J-curve geeft de invloed, in de tijd, van een wisselkoersverandering op de handelsbalans weer. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een «waarde-» en een «substitutie-effect», beide heffen elkaar op in de tijd. Na een devaluatie nemen de uitvoerprijzen af en stijgen de inkooprijzen. Door de lagere uitvoerwaarde wordt het handelsaldo van het devaluerende land negatief beïnvloed. Stilaan wordt dit negatief waarde-effect geneutraliseerd door een substitutie-effect als gevolg van de betere concurrentiepositie door de lagere uitvoerprijzen in vreemde munt en de afremming van de eigen invoer, waardoor het handelssaldo opnieuw verbetert (25).

De tijdsspanne waarbinnen deze effecten optreden, is van verschillende factoren afhankelijk: de maatregelen die de devaluatie begeleiden, de structuur van het goederenverkeer en de mate van substitueerbaarheid, de vraag- en aanbodelasticiteit van die goederen, enz...

Dikwijls wordt als verklaring aangehaald dat het bedrijfsleven, na jaren hoge dollarkoersen en de underdogpositie tegenover de buitenlandse concurrentie die dit meebracht, thans niet meer uitgerust is om snel op een dollardepreciatie te reageren. De trage reactie van de Amerikaanse consumptiegoederenindustrie op het concurrentieel voordeel van de dollardaling, in een overigens stijgend geïnterpreteerde consumptiemarkt, lijkt deze hypothese te bevestigen. Bovendien schijnen de bedrijven de dollardaling gedeeltelijk te hebben aangegrepen om hun winstmarges te herstellen in plaats van een maximale prijzenconcurrentie te voeren. Daarentegen hebben de Japanse en Europese bedrijven hun winstmarges op de US-markt fors ingekrompen teneinde hun prijzen niet evenredig aan de dollardaling te moeten aanpassen. Van meer structurele aard is echter de houding van het bedrijfsleven in verband met de consumentenvoorkeur op andere dan de eigen markt. Dit zou een veel belangrijker element zijn dan de vermeende invoerbelemmeringen als verklaring voor de moeilijke toegang tot bijvoorbeeld de Japanse markt (26). De weinige bedrijven die wel een belangrijke afzet of productie in Japan verwezenlijken zijn deze die een lange termijn strategie volgen en bereid zijn zich aan te passen aan de Japanse mentaliteit, zowel inzake werkorganisatie als inzake consumentenvoorkeuren. M.a.w., die bedrijven die hetzelfde beleid volgen als de Japanse bij hun verovering van de Europese en Amerikaanse markten.

Ook de rol van de nieuwe geïndustrialiseerde landen van Zuid-Oost Azië (NICs) wordt aangehaald. Het handelstekort van de Verenigde Staten tegenover de NICs (Hong-Kong, Korea, Singapore en Taiwan) steeg sterker dan het totale tekort. Daarvan nemen de NICs nu 18 % voor hun rekening t.o.v slechts 15,4 % in 1985 en hun uitvoer naar de Verenigde Staten steeg met 24 % in 1986. De hoofdoorzaak daarvoor is het niet appreciëren van hun munten tegenover de USD, waardoor ze niet alleen hun concurrentiepositie op de Amerikaanse markt konden behouden, maar bovendien een concurrentievoordeel tegenover de Japanse producten konden verwerven (27).

Door de depreciatie van de Canadese dollar tegenover de USD vergrootte de eerste handelspartner van de Verenigde Staten haar overschot. Maar Canada heeft daarnaast een tekort op de dienstenbalans met de Verenigde Staten waardoor dit element geen doorslaggevende verklaring is. De benarde positie van de meeste Zuid-Amerikaanse landen, een traditioneel afzetgebied van de Verenigde Staten, is een belangrijkere verklarende factor. Door de zware schuldenlast zijn die landen meestal gedwongen een invoerbeperkend beleid te voeren en moeten zij, om de nodige deviezen te verdienen ter delging van hun schuldenlast, hun uitvoer op peil kunnen houden en liefst nog vergroten. Nog een gedeeltelijke verklaring wordt door de slechte uitvoerprestatie van de landbouwprodukten in 1986 geleverd. Hoewel de Verenigde Staten daarvoor het EEG-landbouwbeleid als oorzaak aanklagen, is dit niet de enige verklaring. Door de geringere graanbehoeften van de USSR werd daarnaar bijvoorbeeld 50 % minder uitgevoerd dan in 1985.

De onderlinge verhouding tussen de Yen en de Europese munten tegenover de USD heeft eveneens een nadelige invloed op het handelstekort. De dollar deprecieerde sterker tegenover de Yen dan tegenover de Duitse Mark en de overige munten van het EMS. De concurrentiekracht van het Amerikaanse bedrijfsleven verbeterde bijgevolg niet zo sterk t.o.v. die van het Japanse op de Europese markten. Het Pond sterling behield sinds het Plaza-akkoord ongeveer dezelfde pariteit t.o.v. de dollar zodat op de Britse markt verder concurrentieverlies wordt geleden, niet alleen t.o.v. de Britse bedrijven maar ook t.o.v. de Japanse uitvoerders naar het Verenigd Koninkrijk.

Zelfs indien Japan en de Duitse Bondsrepubliek niet langer meer een overschot met de Verenigde Staten zouden hebben, blijft het US-tekort nog rond de 100 miljard USD schommelen. Een volledige afbouw ervan op korte termijn is dan ook niet waarschijnlijk. Nu de US een nettodebiteur t.o.v. het buitenland zijn geworden, zou nochtans een overschot op het goederenverkeer moeten nagestreefd worden. Door de omvang ervan zou een geleidelijke verbetering boven een bruuske omwenteling te verkiezen zijn, wil de gehele wereldhandel niet gehypothekeerd worden.

E. OVERHEIDSTEKORT VAN DE VERENIGDE STATEN EN BELASTINGHERVORMING

De verlaging van het overheidstekort van de US blijft een struikelblok; het ongrondwettelijk verklaren van de ruggegraat van het Gramm-Rudmann Hollings Amendment, de automatische besnoeiing op quasi alle uitgaven wanneer het tekort hoger oploopt dan gepland, verzwakte de voornemens naar de snelle verlaging ervan (28). De doelstelling van het Amendment was een deficit van 180 miljard USD voor het fiscaal jaar 1986, in werkelijkheid werd een historisch record van 221 miljard USD gevestigd.

Gelijktijdig werkte de regering Reagan aan een fundamentele hervorming van het belastingssysteem, die einde 1986 werd goedgekeurd (Tax Reform Act 1986) en in 1987 in voege treedt. In tegenstelling met wat soms wordt beweerd, heeft deze hervorming niet tot doel het beslag van de overheid op de inkomsten van de natie te verlagen maar wel het zoeken naar een rechtvaardiger systeem. Alhoewel de verlaging van de belastingtarieven, zowel voor particulieren als bedrijven de meest in het oog springende elementen zijn van de Tax Reform Act, is een minstens even belangrijk element de verruiming van de belastbare basis door het afschaffen van een hele reeks belastingaftrekken (29). De totale belastingsoptvangsten van de gezinnen zouden onder de nieuwe wet afnemen, maar gecompenseerd worden door de hogere totale belastingen die door het bedrijfsleven worden betaald.

De Tax Reform Act beïnvloedde de bewindvoerders in Europa en Japan. In deze landen, en vooral in die waar het begrotingstekort erg laag is, wordt evenwel eerder gedacht in de richting van een verlaging van de belastingtarieven, zonder of met heel weinig verruiming van de belastbare basis. Alhoewel het in de US en in de andere landen bijgevolg om eenzelfde actie gaat, is de inhoud erg verschillend: in de US een verschuiving van de belastingdruk naar de bedrijven toe, in andere landen eerder een verlaging van de totale fiscale druk op de gehele economie.

F. INNOVATIE EN DEREGULERING VAN DE FINANCIËLE MARKTEN

De vervaging van de grenzen tussen nationale markten enerzijds en tussen geld- en kapitaalmarkt anderzijds, is reeds lang bezig en 1986 is slechts de voortzetting van de versnelde deregulering van de voorgaande jaren. Een nieuwe fase in het dereguleringsproces tekent zich echter af. Naast nieuwe instrumenten (bv. de risicobescherming tegen zwevende wisselkoersen), lijken ook de diverse overheden zich neer te leggen bij het steeds internationaler en supranationaler worden van de financiële markten. De meest in het oog springende vernieuwing op dit vlak was de «big bang» in London in oktober 1986; daarbij werd de Britse aandelenmarkt volledig opengesteld voor buitenlandse agenten en werd tegelijkertijd het vaste commissieloon op transacties afgeschaft (30). Maar ook in andere landen werden maatregelen genomen: in Frankrijk werden een aantal restricties op het kapitaalverkeer versoepeld en Japan opende langzaam zijn financiële markten voor buitenlanders (31). De nationale overheden verkiezen m.a.w. het aantrekken (of het toelaten) van internationale transacties op hun grondgebied boven het afschermen van de eigen markten.

Ook op EEG-vlak wordt gewerkt aan een grotere vrijheid van het kapitaalverkeer. In de Europese Acte van februari 1986 werd de eenmaking van de kapitaalmarkten van de lidstaten als oogmerk vooropgesteld. Deze volledige eenmaking zou in 1992 moeten bereikt zijn. In de zomermaanden werd dan het Delors-plan voorgesteld, waarin twee fasen worden voorzien om het uiteindelijk doel te bereiken. Een eerste fase bestaat erin dat de vrije marktsituatie, die nu reeds bestond voor korte en middellange termijntransacties, uitgebreid wordt voor een aantal lange termijntransacties. Deze stap werd reeds goedgekeurd door de Ministers van Financiën in november 1986 en de nationale beschikkingen die nodig zijn voor de toepassing in alle lidstaten zouden ten laatste in de lente van 1987 moeten genomen zijn. Voor de tweede fase werd einde 1986 nog gewerkt aan een Commissievoorstel, dat wellicht in de loop van 1987 aan de Ministers zal worden voorgelegd.

De verruiming en internationalisatie van de kapitaalmarkten heeft overigens voor gevolg dat de rol van de traditionele instellingen verkleint. Grote ondernemingen zijn nu ook in staat en vinden voldoende gegadigden om op de internationale markten aandelenuitgiften te lanceren en obligatieleningen rechtstreeks bij de beleggers te plaatsen, eerder dan beroep te doen op leningen bij banken. Het aandeel van dit soort uitgiften in de totale transacties op de internationale kapitaalmarkten bereikte volgens het IMF 34 % in 1985 (32). Dit ruimer aanbod van zowel beleggingsmogelijkheden als leningsfaciliteiten brengt wel met zich mee dat de monetaire overheden minder aan fine-tuning van de nationale financiële middelen kunnen doen. Het vervagen van de grenzen tussen de diverse deelmarkten brengt eveneens met zich dat het international financieel systeem kwetsbaarder wordt voor onvolkomenheden of misstappen op een deelmarkt.

VOETNOTEN

- (1) IMF (1987), **World Economic Outlook**, februari, blz. 1.
- (2) MORGAN GUARANTY TRUST Co (1987), **World Financial Markets**, januari.
- (3) OCDE (1986), **Perspectives Economiques**, nr 40, december.
- (4) Zie daarover: OCDE (1986); HOUARD, J.(1987), *Evolutions récentes et perspectives des prix des matières premières: 1986-1987*, IRES, Louvain-la-neuve, februari; CHALMIN, P. (1987), *Les marchés mondiaux des matières premières à la fin de 1986. Le grand vent de la déprime*, **Chroniques d'actualité de la SEDEIS**, Deel XXXVI, nr 1, 15 januari.
- (5) GATT (1986), *Le commerce international en 1985/86*, Genève.
- (6) IMF (1987), *External Debt of Developing Countries grew moderately in 1986*, **World Bank Says**, **IMF Survey**, 23 maart.
- (7) Ramingen van het GATT november 1986, op basis van de eerste tien maanden en IMF, februari 1987.
- (8) GATT (1987), *Le commerce international en 1986 et les perspectives actuelles; première évaluation établie par le secrétariat du GATT*, mars 1987, **Europolitique**, nr 1304, 4 april.
- (9) GATT (1986), *op.cit.*
- (10) GATT (1987), *op.cit.*
- (11) OESO (1986), *Inflation effective et inflation sous-jacente*, **Perspectives économiques**, nr.40, december 1986, blz. 52.
- (12) VANDEPUTTE R. *Vrije Tribune*, **De Standaard**, 14 mei 1986.
- (13) zie ook: *De muntherschikking binnen het Europees Monetair Stelsel van 6 april 1986*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, juni 1986, blz. 45-49.
- (14) *External Debt of developing countries grew moderately in 1986*, **World Bank says**, **IMF Survey**, 23 maart 1987, blz. 81, 88-89.
- (15) KETTELL, Brian en MAGNUS, George A. (1986), *The international Debt Game*, Cambridge, Massachusetts, blz. 189.
- (16) GATT (1987), *op.cit.*
- (17) KETTELL, B. en MAGNUS, G.A., *op.cit.*, blz. 196.
- (18) SELONSKY, Marcelo en VAN DER TAK, Herman G., (1986), *The debt problem and growth*, **World Development**, vol. 14, nr 9, september 1986, blz. 1 107-1 123.
- (19) IMF, Wereldbank, *Les récents emprunts internationaux des pays en développement*, **Finances et Développement**, maart 1987, blz. 12-13.
- (20) IMF (1987), **World Economic Outlook**, februari.
- (21) GATT (1986), *Le commerce international en 1985/86*, Genève, blz. 37.
- (22) Een overzicht van de eerste zeven onderhandelingsronden en van de aanloop tot de start van de Uruguay-ronde: KONINGS, M. (1986), *De Uruguay-ronde, nieuwe multilaterale handelsbesprekingen*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, nr 4/86, blz. 98-103.
- (23) World Bank, *World Development Report*, 1986, blz. 23.
- (24) Indien Chili afhankelijk blijft van koperuitvoer, Jamaica van bauxiet en Bolivia van tin, zullen deze landen in tweeduizend nog steeds een te groot gedeelte van hun uitvoeropbrengst aan hun schuldenlast moeten spenderen: SOHN, Ira (1986), *External debt and prospects for minerals-exporting developing countries*, **Natural Resources Forum**, vol. 10, nr 4, november 1986, blz. 315-330.

- (25) Zie in dit verband DORNBUSCH, R. en KRUGMAN, P. (1976), *Flexible exchange rates in the short run*, **Brookings Papers on Economic Activity**, Vol. 7, nr 3, blz. 558-566.
- (26) ALDEN, Vernon A. (1987), *Who says you can't crack Japanese markets*, **Harvard Business Review**, januari-februari 1987, blz. 52-56. Volgens de auteur bedraagt de gemiddelde gewogen tariefbelemmering in de US 4,2 % tegenover slechts 3 % in Japan.
- (27) S.N.(1987), *The Asian NICs and US trade*, **World Financial Markets**, Morgan Guaranty Trust Company of New York, januari 1987, blz. 1-12.
- (28) VAN WESEMAEL E. (1986), *Het begrotingstekort in de VSA en het Gramm-Rudman-Hollings-Amendment*, **Kwartaaloverzicht van de economie**, maart 1986, blz. 43-53.
- (29) In de besprekingen van de Tax Reform Act in het *Economic Report of the President* van januari 1987, wordt bij de doelstellingen de verruiming van de belastbare basis voor de verlaging der tarieven geplaatst, blz. 79.
- (30) Een overzicht van de belangrijkste dereguleringselementen evenals van financiële vernieuwingen kan de lezer vinden in AYLING, D.E. (1986), *The Internationalisation of stockmarkets*, Gower Studies in finance and investment 1, XVII + 224 blz; HAMILTON, Adrian (1986), *The financial revolution, the «big bang» and the explosion of the worlds money markets*, 268 blz.
- (31) Een overzicht van de verschillende nationale maatregelen die leiden tot een vrijer kapitaalverkeer is te vinden in: GILIBERT P.L. e.a. (1987), *The international capital market in 1986*, **EIB Papers**, maart 1987, blz. 7-52.
- (32) IMF (1986), *Annual Report*.

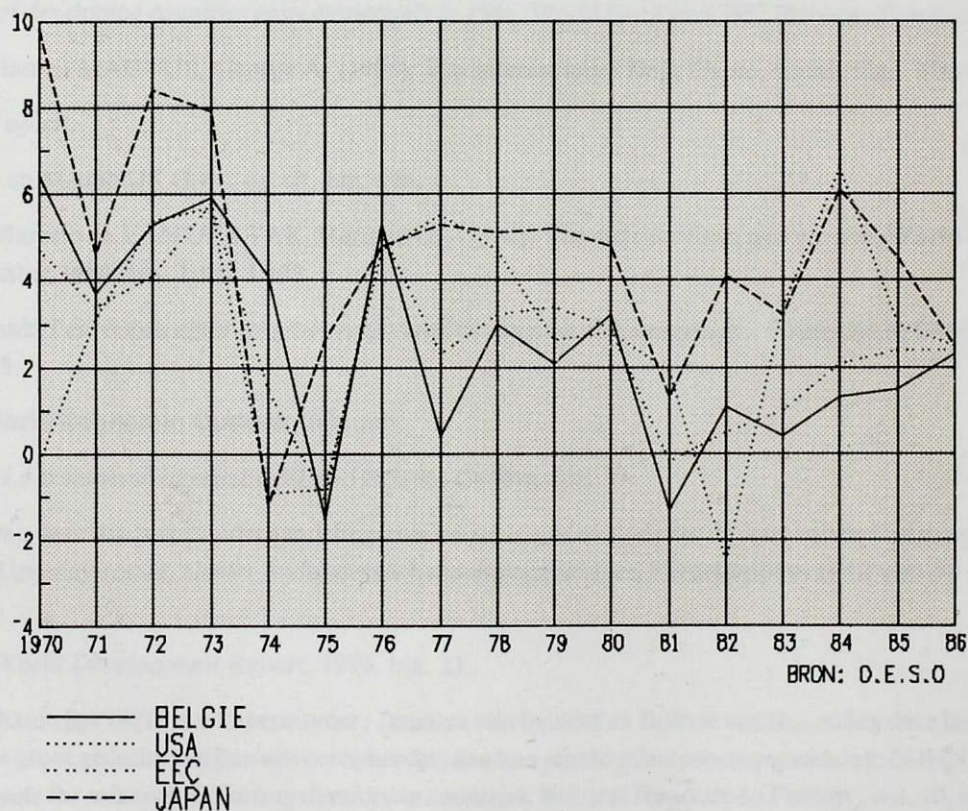
SYNTHESE 1

De internationale instellingen, de financiële wereld, de onderzoekcentra, allen zijn het erover eens dat 1986 werd gekenmerkt door de koersdaling van de dollar en de ineenstorting van de petroleumprijzen. Niet zozeer beide factoren, maar wel het gelijktijdig optreden ervan, heeft de economische ontwikkeling bepaald.

Samen met de dollar begonnen ook de petroleumprijzen in de zomer van 1985 scherper te dalen, vooral omdat Saoedië-Arabië niet meer in staat was haar regulerende rol binnen de OPEC te vervullen. De USD verloor sinds het tweede kwartaal van 1985, toen de koersdaling werd ingezet, ongeveer een derde van zijn waarde. Gemeten met een effectieve wisselkoers - weging volgens de buitenlandse handel - is het verlies kleiner. De koersdaling werd ook in zekere mate begeleid en met intentieverklaringen voor een beter op elkaar afgestemd beleid, zouden de industrielanden een ontsparing van hun economieën vermijden. De dollar bleef echter dalen wat het gevaar voor inflatie in de US vergrootte, terwijl het deficit op de handelsbalans verder steeg. Een oplossing daarvoor was een verdere en, door Amerika ongewenste, daling van hun munt tenzij o.a. Japan en de Duitse Bondsrepubliek een relancebeleid zouden voeren. Beide landen waren daartoe maar in beperkte mate bereid.

De prijsdalingen hadden begin 1986 tot optimistische verwachtingen in verband met de economische groei geleid. Door de talrijke neveneffecten vertraagde de activiteit, vooral naar het jaareinde, en de groei bleef beperkt (grafiek 2), alleen de werkloosheid kon min of meer gestabiliseerd worden. Ondertussen bleef ook de schuldproblematiek van de ontwikkelingslanden de aandacht opeisen en de oplossing die de Amerikaanse minister van Financiën Baker voorstelde, bracht evenmin resultaten in 1986.

GRAFIEK 2- Reële groei van het bruto binnenlands produkt in de voornaamste landen

De internationale betrekkingen worden in een dergelijke context uiterst kwetsbaar. Vooral de handelsbetrekkingen ondergingen in 1986 gevoelige verschuivingen. De prijsdalingen en de gewijzigde handelsvolumes leidden tot belangrijke schommelingen van de ruilvoet. Deze verbeterde sterk voor de industrielanden en verslechterde, sommige bronnen gewagen met 45 %, voor de petroleumproducerende ontwikkelingslanden. De andere ontwikkelingslanden konden hun exportopbrengsten niet gevoelig verhogen omdat de prijsnoteringen voor de overige grondstoffen eveneens gedrukt waren. In handelstromen vertolkt kwam dit neer op een krachtige invoergroei van de industrielanden, zwakker in de niet petroleumproducerende landen en negatief in de petroleumproducerende ontwikkelingslanden; de uitvoergroei was bescheiden in de industrielanden en meer uitgesproken in de ontwikkelingslanden.

In het kielzog van die verschuivingen en de onzekerheid in verband met verdere ontwikkelingen, komen opnieuw protectionistische maatregelen, vooral uitgaande van grootmachten, de wereldhandel verstoren. De handel blijft tussen de industrielanden verlopen en het openstellen van de grenzen voor de afgewerkte producten van de ontwikkelingslanden is nog steeds niet verwezenlijkt.

De uiteindelijke invloed van de prijs- en volumeontwikkeling in 1986 is een groei van de wereldhandel met 10 % in USD. Die groei is echter voor het grootste deel het gevolg van de ontwaarding van die munt. M.a.w., de USD vervult steeds moeilijker zijn rol van standaard in de wereldhandel.

Indien de prijsontwikkeling op wereldvlak een vertraagde inflatie voor gevolg had, dan nog blijft de vrees voor een heropflakking ervan latent aanwezig. Ook de hoge stand van de reële rentevoeten is niet van die aard om het gevraagde relancebeleid optimaal te verwezenlijken, temeer daar de financiële impulsen zich, bij een toenemende internationalisatie van de geld- en kapitaalmarkten, steeds sneller doorzetten en ook daar de kwetsbaarheid vergroten.

2 DE BELGISCHE ECONOMIE IN 1986

2.1. MAATREGELEN VAN ECONOMISCH BELEID

De maatregelen van economische politiek die de regering tussen januari en einde mei trof, waren bijzonder weinig talrijk - ze hadden o.a. betrekking op de technische wijziging van het programma-akkoord dat tussen de regering en de petroleumfederatie bestond - hoewel er, zelfs als het economisch herstel voor meer dan driekwart was verwezenlijkt, nog talrijke problemen hangend waren: o.a. de sanering van de overheidsfinanciën en het opslorpen van de werkloosheid. Deze problemen werden ook reeds in de sociaal-economische herstellwet van december 1985 onderkend.

De regering stelde in mei aan de Kamers een programma voor - het zg. Sint-Annaplan - teneinde op de begroting van 1987 een totale sanering van 195 miljard frank te verwezenlijken. De Kamers aanvaardden het programma waardoor het netto te financieren saldo tot 410 miljard of 8 % van het BNP wordt herleid. Ter uitvoering van de beslissing heeft de regering in juni en juli 1986 een aantal volmacht- en gewone besluiten genomen zodat de besparingen in de verschillende sectoren konden doorgevoerd worden.

Volgende besparingen werden opgelegd:

. gezagsdepartementen :	20 miljard.
. economische cel :	21 miljard.
. sociale cel :	52 miljard.
. nationale opvoeding :	21 miljard.
. wetenschapsbeleid :	5 miljard.
. openbaar ambt :	11 miljard.
. overheidsinvesteringen :	13 miljard.
. kleine posten :	2 miljard.
. gemeenschappen en gewesten :	7 miljard.
. vermindering fiscale uitgaven :	13 miljard.
. interest op de rijksschuld :	30 miljard.

De voornaamste maatregelen om dit resultaat te bereiken zijn:

- . in de sector pensioenen, zowel voor zelfstandigen als loontrekkenden, wordt de mogelijkheid om, voor 60 jaar, met vervroegd pensioen te gaan, afgeschaft. De pensioengerechtigde leeftijd wordt, zowel voor mannen als vrouwen, op 65 jaar bepaald;
- . in het onderwijs worden besparingen voorzien in de sectoren van de schoolgebouwen, van de subsidies en werkingskredieten en bij het leerlingenvervoer;
- . in de sector «tewerkstelling en arbeid», worden de werkloosheidsuitkeringen anders bepaald door het invoeren van nieuwe categorieën, die aan bepaalde gezins- en sociale toestanden zijn aangepast;
- . een nieuwe organisatie van de volksgezondheid die op een beter gebruik van de financiële middelen steunt, door een rationeler beheer van de infrastructuur en een financiering die aan reële behoeften beantwoordt evenals door de ontwikkeling van «alternatieve» vormen van verzorging die minder kosten maar even doeltreffend zijn;
- . in de sociale zekerheid worden bepaalde ziekte- en invaliditeitsvergoedingen verminderd.

In juni werd de prijzencontrole versoepeld : de KMO's met een omzet die de 30 miljoen frank niet overschrijdt, moeten geen prijsverhogingsaanvraag meer indienen, met uitzondering van enkele sectoren.

Een tewerkstellingsplan werd in november goedgekeurd. Daarin wordt een vermindering van de patroonsbijdragen aan de sociale zekerheid, tussen 1987 en 1992, voorzien voor de jonge werklozen of de langdurig werklozen die in 1987 worden aangeworven, de vermindering kan tot 140 000 frank per jaar voor een voltijdse arbeider oplopen.

De regering keurde op het einde van het jaar een herstructurerings- en reconversieplan goed voor de, zwaar deficitaire, limburgse kolenmijnen. De produktie zou er tussen 1987 en 1996 met de helft moeten verminderd worden en, in drie jaar tijd, zou de tewerkstelling van 17 200 op 9 200 personen moeten vallen.

2.2. DUBBELZINNIGE VRAAGDYNAMIEK

2.2.1. INVESTERINGEN: EEN VEELBELOVEND HERSTEL

De investeringen verliepen veelbelovend tijdens 1986. Schattingen die een groei met 20 % van de bedrijfsinvesteringen gaven, werden midden van het jaar niet onrealistisch beschouwd (1). Naar het einde van het jaar verzwakte de investeringsneiging en, naargelang de bron en het toepassingsgebied van de statistiek, lag de groei van de bruto kapitaalvorming rond de 7 % en van de bedrijfsinvesteringen tussen 9 en 11 %. Dat de spreiding van de groeicijfers tamelijk groot kan zijn, vloeit voort uit de begripsinhoud van de diverse bronnen die kunnen aangewend worden bij de beoordeling van het investeringsverloop (2). Gemeenschappelijk voor alle bronnen is evenwel dat de definitieve cijfers slechts laattijdig beschikbaar zijn. De meest exhaustieve bron is de bruto vaste kapitaalvorming zoals die uit de nationale rekeningen wordt afgeleid. Conceptueel verschilt de bepaling van de bruto kapitaalvorming van die van de andere bronnen: de jaarlijkse NIS-statistiek van de bedrijfsinvesteringen, de NIS-statistiek op basis van de BTW-aangiften en de halfjaarlijkse investeringsenquête die de NBB in samenwerking met Fabrimetal uitvoert. De voornaamste verschillen hebben betrekking op de aard van de informatie en het tijdstip waarop ze wordt verzameld. De BTW-gegevens hebben in de eerste plaats een fiscaal doel (3) en de opname gebeurt op het ogenblik dat de investeringsuitgave wordt gefactureerd, terwijl de andere bronnen als tijdstip de datum van inbezitstelling nemen.

De uiteindelijk toch nog zeer belangrijke toename van de kapitaalvorming wordt volgens het Economisch Budget in 1986 op 7,1 % in volume geschat (tegen 1,2 % in 1985) (4). Een dergelijke toename is sinds 1974 - 1976 uitgezonderd - niet meer voorgekomen. Het zijn vooral de bedrijven die tot de groei hebben bijgedragen met een volumetoename van 11,3 % tegen 3,4 % in 1985. In de woningbouw is de toename in volume (4,1 %) beperkter dan in 1985 (5,1 %), maar de overheidsinvesteringen nemen in 1986 opnieuw gevoelig af (-9,1 %) na reeds in 1985 met 13,2 % gedaald te zijn.

A. ONTWIKKELING VAN DE BEDRIJFSINVESTERINGEN

Buiten de globale groei van de bedrijfsinvesteringen met 11,3 % in volume, kunnen gegevens per bedrijfstak maar gehaald worden uit de statistiek van de BTW-aangiften. Bovendien zijn die gegevens alleen in waarde en tegen werkelijke prijzen beschikbaar. Een benadering in volume van de totale investeringen volgens de BTW-aangiften is mogelijk met de deflator van de bedrijfsinvesteringen uit het Economisch Budget van de ADSD. Op basis van de BTW-aangiften nemen de totale produktieve investeringen in 1986 met 8,9 % in waarde toe, de deflator van de bedrijfsinvesteringen bedraagt -0,7 % en de volumegroei komt daarmee op 9,6 % (5).

De indexcijfers van de investeringen volgens de aangiften inzake de BTW zoals het NIS ze publiceert, zijn onderverdeeld in twee grote groepen. De eerste groep bevat de totale nijverheid en de tweede de niet-industriële bedrijven. Binnen de nijverheid kan de fabrieksnijverheid worden afgezonderd (6): d.i. de totale nijverheid met uitzondering van de bedrijven werkzaam in de bouw en in de sectoren gas, water en energie. De totale nijverheid investeerde 4,9 % meer en de niet-industriële ondernemingen 12,5 % meer dan in 1985 (tabel 11 en grafiek 3). Indien alleen met de fabrieksnijverheid rekening wordt gehouden, dan is het stijgingstempo 11,4 %. Hoewel de bruto kapitaalvorming in de fabrieksnijverheid maar ongeveer 30 % van de totale bedrijfsinvesteringen uitmaakt, is de ontwikkeling ervan toch belangrijk omdat die veelal als maatstaf wordt gehanteerd om de aanpassing van de produktiestructuur aan de wijzigende technologische omstandigheden te beoordelen (7).

TABEL 11- Kapitaalvorming (a) en investeringen volgens de BTW-aangiften (b)

% veranderingen t.o.v. t-1

Volume	Brutovorming van vast kapitaal 7,1 % ↓ Ondernemingen 11,3 % Woningen 4,1 % Overheid -9,1 % = Bedrijfsinvesteringen (BTW) 8,9 - (-0,7) = 9,6 %		
Waarde	Bedrijfsinvesteringen (BTW) 8,9 % ↓ Nijverheid 4,9 % Niet-industriële ondernemingen 12,5 % ↓ Fabrieksnijverheid 11,4 %		
BEDRIJFSTAKKEN	1984	1985	1986
Winning en bewerking vaste brandstoffen; cokes	-11,6	11,7	-26,5
Aardolie- en aardgaswinning, aardolie-industrie	49,0	46,9	-19,9
Nijverheid van splijt- en kweekstoffen, elektriciteit	-9,9	4,8	-22,7
Gasfabrieken en -distributie	31,4	-38,4	-5,6
Water: winning, reiniging en distributie	-10,5	-4,5	-1,2
FABRIEKSNIJVERHEID	17,4	7,6	11,4
Vervaardiging en eerste bewerking van metalen	-2,1	15,8	10,6
Fabricage van glas, steen, cement, aardewerk	9,6	19,0	18,8
Chemische nijverheid	9,0	25,1	4,0
Metaalverwerkende nijverheid; fijnmechaniek:	24,1	11,7	7,6
Metaalprodukten	34,6	19,5	16,1
Machinebouw	17,1	21,3	22,9
Elektrotechnische industrie	32,6	20,4	15,0
Automobiëlbouw	42,3	-1,5	7,9
Voedings- en genotmiddelen	1,4	0,4	14,2
Textielnijverheid	53,1	-18,9	5,4
Houtindustrie	12,4	-12,2	40,1
Papierindustrie	40,4	6,6	15,2
Rubber- en plasticverwerkende nijverheid	27,4	9,8	55,3
Bouwnijverheid	9,2	16,7	17,6
Totale nijverheid	11,8	7,1	4,9
Handel	20,4	12,2	13,0
Vervoer en communicatie	13,5	-1,7	4,1
Bank- en kredietwezen	37,2	12,0	-5,2
Verhuur van roerende goederen	64,1	-5,9	19,3
Niet-industriële ondernemingen	20,6	8,4	12,5
Totaal aangevers bedrijfsinvesteringen	16,3	7,8	8,9

Bron: Ministerie van Economische zaken, NIS, ADSD.

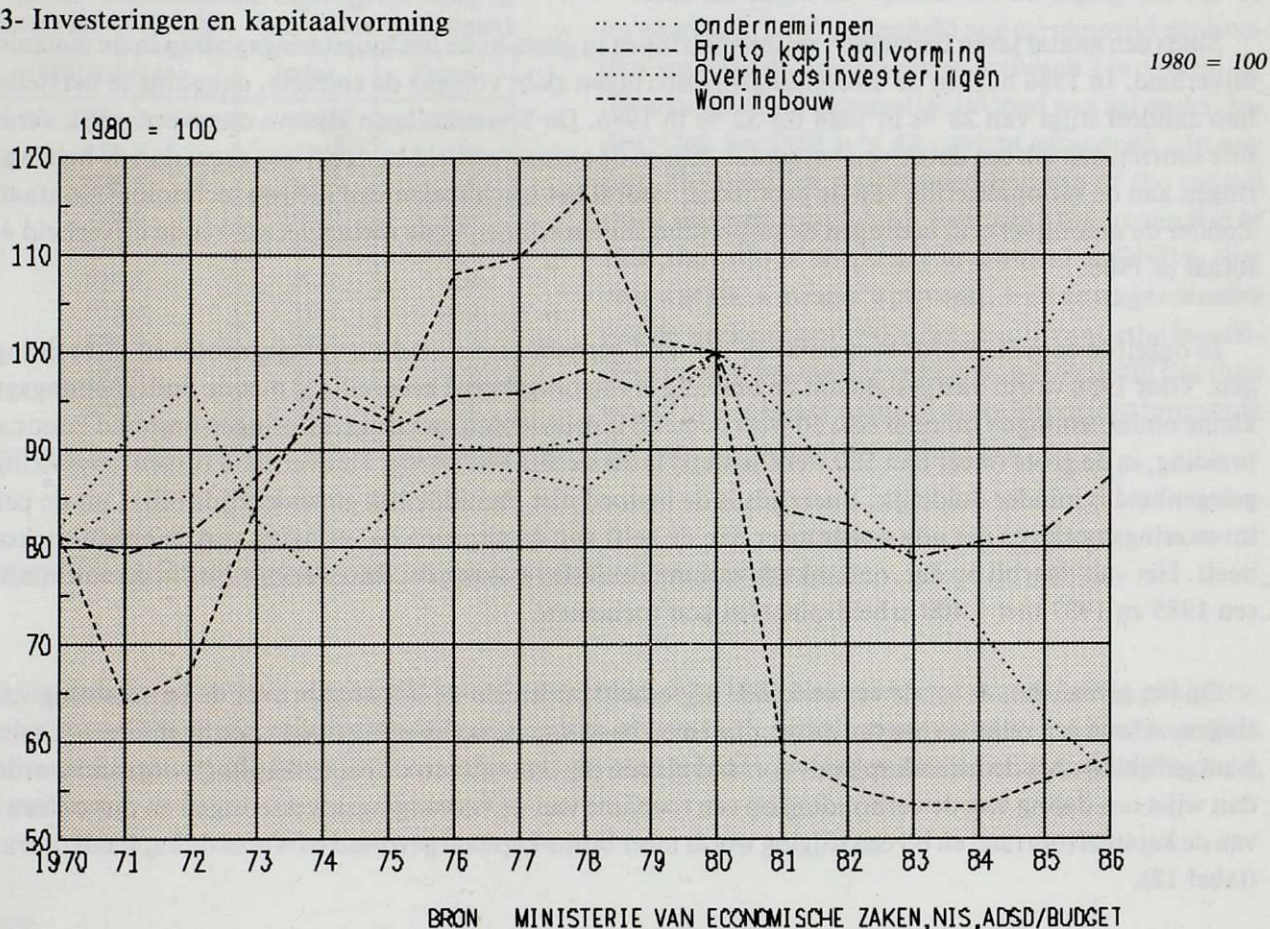
(a) In vaste prijzen van 1980.

(b) In werkelijke prijzen, bruto indexcijfers.

De investeringen in de energiesector lagen in 1986 beduidend lager dan het jaar voordien, maar het investeringsverloop hangt er meestal samen met de uitvoering van grote investeringsprojecten. In dit verband is de invloed van de (voorlopige) voltooiing van het programma voor de uitbouw van het Belgisch kerncentraalpark duidelijk voelbaar. Het gunstig investeringsverloop dat eind 1985 in de basismetaalnijverheid vastgesteld werd, heeft zich begin 1986 verdergezet, vertraagde achteraf, maar uiteindelijk werd toch een stijging met 10,6 % in waarde bereikt t.o.v. het vorig jaar. In de scheikundige nijverheid, die in 1985 tot de sterkst groeiende industriële sectoren op investeringsvlak behoorde, namen de investeringen in 1986 minder sterk toe. In de metaalverwerkende nijverheid was er voor

het derde opeenvolgende jaar een stijging. Vooral de automobielbouwsector en de elektrotechnische industrie, die samen meer dan 70 % van de totale investeringen in de metaalverwerkende nijverheid uitmaken, voerden ook in 1986 hun investeringen in aanzienlijke mate op teneinde het produktie-apparaat aan te passen aan de laatste technologische ontwikkelingen. Dit blijkt uit de belangrijke immateriële investeringen die, in de elektrotechnische industrie, meer dan 80 % van de totale immateriële investeringen in de metaalverwerkende sector uitmaken. Door het beëindigen van het textielplan vielen, in 1985, de investeringen in de textielsector terug, maar in de tweede helft van 1986 werd opnieuw een belangrijke herneming van de investeringen vastgesteld. Die investeringsinspanning is noodzakelijk in een sector waar 80 % van de produktie voor de uitvoer is bestemd en waar de concurrentie met vooral lage loonlanden bijzonder scherp is. De houtindustrie leverde in 1986 een aanzienlijke investeringsinspanning (+ 40,1 %); niet alleen de verhoogde exportvraag maar ook de betere binnenlandse vraag, waarbij de bouwgebonden sectoren profiteerden van de relance die in 1985 in de bouw vastgesteld werd, maakten die mogelijk.

GRAFIEK 3- Investerings en kapitaalvorming

B. RATIONALISATIE- VERSUS UITBREIDINGSINVESTERINGEN

Dat de omvangrijke investeringen toch nog iets minder waren dan verwacht, houdt verband met de licht aarzende conjunctuur in de tweede helft van 1986 en met de stakingen in mei en juni. Daardoor hebben een aantal industrietaken soms grote investeringsprojecten uitgesteld. Dit was o.m. het geval in de automobielbouwsector, waardoor een deel van de voor 1986 geplande investeringen verschoven werden naar 1987.

Nagaan in welke mate de investeringen de algemene economische ontwikkeling hebben bepaald, blijft een moeilijke opdracht. Alleen de resultaten van de enquête uitgevoerd door de NBB en Fabrimetal kunnen daarover, zij het fragmentarisch - het betreft alleen de metaalverwerkende nijverheid -, een aanduiding verschaffen (8). Bovendien

wordt het staal van Fabrimetal geëxtrapoleerd om een betere aansluiting te krijgen met de gegevens uit de nationale boekhouding en de de NIS-investeringsstatistiek. Belangrijk in de enquête is het peilen naar de bestemming van de investeringen. Het onderscheid tussen expansie-, rationalisatie en vervangingsinvesteringen en hun relatief aandeel is vooral belangrijk bij de beoordeling van de verhouding tussen arbeid en kapitaal.

Expansie-investeringen hebben voornamelijk het vergroten van de produktie-capaciteit tot doel en leiden in principe, met vertraging, tot een grotere werkgelegenheid. De rationalisatie-investeringen brengen over het algemeen verlaagde produktiekosten teweeg - afhankelijk van de kostprijsverhouding tussen arbeid en kapitaal - en hebben eveneens het invoeren van nieuwe produktietechnieken tot doel teneinde de modernisering van het produktie-apparaat te verwezenlijken en de concurrentiepositie te verstevigen. Vervangingsinvesteringen zorgen voor de noodzakelijke vervanging van versleten of verouderde machines, in het eerste geval stemmen ze met de afschrijvingen overeen, in het tweede zijn het gedeeltelijk afschrijvingen en gedeeltelijk uitbreidings- of rationalisatie-investeringen.

Sinds een aantal jaren bepaalden rationalisering in grote mate het investeringsgedrag in de metaalverwerkende nijverheid. In 1986 blijken de uitbreidingsinvesteringen zich, volgens de enquête, enigszins te herstellen aangezien hun aandeel stijgt van 28 % in 1984 tot 32 % in 1986. De bestemmingen zijn nu ongeveer gelijk verdeeld over de drie soorten met elk een derde van het totaal. Alleen de autonijverheid besteedt nog meer dan de helft van de investeringen aan de rationalisering van de produktie, vooral het inschakelen van nieuwe technologieën staat er centraal. Zonder de autonijverheid bedragen de uitbreidingsinvesteringen in de metaalverwerkende nijverheid 43 % van het totaal in 1986.

In dezelfde enquête wordt eveneens een verband gezocht tussen ondernemingsgrootte en uitbreidingsinvesteringen. Voor 1986 wordt vastgesteld dat de omvang ervan omgekeerd evenredig is met de ondernemingsgrootte. In de kleine ondernemingen (minder dan 50 werknemers) is drievierden van de investeringen bestemd voor capaciteitsuitbreiding, in de grote (meer dan 500 werknemers) is dit slechts een vierde. Het verband tussen investeringen en werkgelegenheid is minder duidelijk. Enerzijds is de invloed niet onmiddellijk en anderzijds blijkt uit de peiling naar de investeringsmotieven dat nog steeds meer dan de helft van de uitgaven de verlaging van de produktiekosten tot doel heeft. Het valt daarbij op dat, ondanks de rationalisatie-investeringen, de tewerkstelling in de automobielenbouw tussen 1985 en 1987 met 1 400 arbeidsplaatsen zou toenemen.

Op het niveau van de totale verwerkende nijverheid ontbreekt de informatie over de bestemming van de investeringen. Alleen een relativering van de resultaten op basis van de verhouding tussen netto- en bruto-kapitaalvoorraad is mogelijk (9). Als de netto-kapitaalvoorraad als een percentage van de bruto-kapitaalvoorraad wordt uitgedrukt, dan wijst een daling van de verhouding op een toename van de vervangingsinvesteringen en dus op een veroudering van de kapitaalvoorraad en bij een stijging wordt meer bruto-kapitaal gevormd en wordt de kapitaalvoorraad moderner (tabel 12).

TABEL 12- Verhouding tussen netto- en bruto-kapitaalvoorraad in de verwerkende nijverheid

JAAR	In %					
	BE	DE	FR	NL	GB	IT
1960	77,4	66,6	50,3	80,8	67,6	58,9
1970	78,8	61,7	56,7	80,6	68,4	55,9
1980	75,4	54,7	53,3	75,6	64,9	51,7
1981	74,9	54,3	52,6	75,0	64,1	51,7
1982	74,7	53,7	51,9	74,3	63,4	51,0
1983	74,4	53,1	51,3	73,8	62,7	49,4
1984	--	52,6	50,6	--	62,2	48,4
1985	--	52,4	50,0	--	61,7	47,7

Bron: Eurostat.

De vergelijking van de verhouding tussen de landen is niet altijd mogelijk omdat van land tot land verschillen bestaan over de veronderstelde levensduur van de kapitaalvoorraad. De trend binnen de landen is niettemin duidelijk: tussen 1960 en 1970 was de modernisering, vooral in België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, uitgesproken. Tussen 1970 en 1980 geldt voor alle landen een veroudering van de kapitaalgoederenvoorraad.

Ook op macro-economisch vlak moet de investeringsinspanning van 1986 in een scherper historisch perspectief worden geplaatst om de invloed op de economische ontwikkeling te beoordelen. De laatste 3 jaren werden belangrijke investeringen, vooral uitgaande van de bedrijven, verricht. Toch ligt de bruto binnenlandse kapitaalvorming in volume nog aanzienlijk beneden het niveau van 1974 en 1980, toen de laatste hoogtepunten inzake kapitaalvorming genoteerd werden (zie tabel 13).

TABEL 13- Bruto binnenlandse kapitaalvorming in prijzen van 1980 (excl. voorraadwijzigingen)

JAAR	Miljard frank	Index	Groei
1974	683,0	93,8	7,4
1975	670,4	92,0	-1,9
1979	696,6	95,6	-2,6
1980	728,4	100,0	4,6
1981	610,7	83,8	-16,2
1982	598,8	82,2	-1,9
1983	573,0	78,7	-4,3
1984	585,5	80,4	2,2
1985	592,8	81,4	1,2
1986	635,0	87,2	7,1

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD/Budget.

Daarom moet de opwaartse beweging die bij de investeringen werd vastgesteld nog geruime tijd aanhouden voordat de economische activiteit (en vooral de tewerkstelling) er de gunstige invloed van zal ondervinden. Ook het IMF is in dit opzicht categoriek «In any case, the need for a continued buildup of the capital stock was well recognized. Even with the strong rise of 1986, the ratio of corporate investment to GNP in that year was still a meager 9 percent...» en de trage toename van de werkgelegenheid is het gevolg van: «the insufficient level of business investment, which is still less than would be necessary to make more important inroads in the area of unemployment.» (10).

C. ONTWIKKELING VAN DE INVESTERINGEN IN DE BOUWNIJVERHEID

Het herstel in de bouwnijverheid, dat in 1985 werd vastgesteld, is in 1986 niet verder tot ontwikkeling gekomen. Zowel de woningbouw als de niet-woningbouw bewogen zich op een lager aktiviteitsniveau dan het jaar voordien. De overheidsinvesteringen inzake bouwwerken vielen, als gevolg van de begrotingsmoeilijkheden van de overheid, ook in 1986 steil terug.

a. Woningbouw

Het aantal toegestane vergunningen lag in 1986 met 2,1 % onder het peil van 1985 en de begonnen nieuwe woningen dalen nog sterker (-15,4 %), (tabel 14) maar het aantal voltooide woningen zou, volgens de Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf (11) en waarschijnlijk als uitloper van de activiteit in 1985, met 1 % toenemen. Na de opflakking in 1985, speelden in 1986 nochtans een aantal factoren in het voordeel van de woningmarkt. De tijdelijke maatregelen voor de bouw waren gedurende een deel van 1986 nog van toepassing. Tot 30 april 1986 bleven hypothecaire interesten fiscaal aftrekbaar voor een bedrag van 200 000 fr, gespreid over 3 jaar. Het verlaagde BTW-tarief voor de bouw (6 %) bleef geldig tot 31 juli 1986.

TABEL 14- Toegestane en begonnen woningen en niet-woongebouwen tussen 1980 en 1986

OMSCHRIJVING	1980	1981-1983(a)	1984	1985	1986
Toegestane woningen (b)	50 671	28 231	27 605	30 197	29 565
Begonnen woningen (b)	46 839	29 777	24 400	28 908	24 445
Toegestane niet-woongebouwen (c)	22 397	21 831	22 067	26 012	24 736
Begonnen niet-woongebouwen (c)	19 847	18 877	18 163	22 402	20 078

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Gemiddelde over de beschouwde periode.

(b) In aantal.

(c) In duizend kubieke meter.

Dit alles heeft niet kunnen beletten dat minder nieuwe woningen werden opgestart dan het jaar ervoor. Mogelijk hebben de kandidaat-bouwers deze vervaldagen niet afgewacht en hun geplande bouwwerken reeds in de loop van 1985 aangevangen. De daling van de nominale hypotheaire rentevoeten tot minder dan 10 % in 1986 zou een bijkomende stimulans moeten geweest zijn voor de kandidaat-bouwers. Maar de reële hypotheaire interestvoet lag, gezien de bijna verwaarloosbare inflatie, in 1986 op een te hoog niveau om beleggingen in woningen interessant te maken. Volgens cijfers van Chase Econometrics functioneert de woningmarkt maar behoorlijk bij een reële rentevoet van om en bij de 3 % (12). Boven dit niveau neigt de bouwsector naar een crisissituatie. De fiscale aftrekmogelijkheden van de interestlasten en het behoud van het BTW-tarief van 6 % voor het verbouwen van woningen van minstens 20 jaar oud, zullen echter het veralgemeende tarief van 17 % niet kunnen compenseren.

b. Niet-woningbouw

De vergunningen lagen in 1986, uitgedrukt in kubieke meter, 4,9 % lager dan het jaar voordien en de opgestarte nieuwe niet-woongebouwen namen in 1986 met 11,4 % af. Ondanks deze afname zijn de vooruitzichten in deze deelsector van de bouw iets positiever omdat er een groeiende vraag naar niet-woongebouwen vanwege het privé bedrijfsleven wordt verwacht, ingevolge de aanwezige investeringsprikkel. Niettemin zal dit maar gedeeltelijk tot uiting komen in de groei van het volume wegens de terugloop van de overheidsvraag.

VOETNOTEN

- (1) In de voorjaarsenquête van de NBB in 1986, werd als veranderingspercentage 21 % t.o.v. het voorgaande jaar gegeven in werkelijke prijzen.
- (2) Voor een uitgebreide beschrijving zie: *Brutovorming van vast kapitaal in de Belgische verwerkende nijverheid: overzicht van de beschikbare statistische bronnen en specifieke bijdrage van de halfjaarlijkse enquête van de Nationale Bank van België.*, **Tijdschrift van de Nationale Bank van België**, deel I, nr 6, juni 1986.
- (3) Dit betekent o.m. dat ingevolge de richtlijnen van de BTW, die cijfers geen melding maken van de aankoop van bestaande gebouwen of van gronden, die gegevens worden wel in de andere bronnen opgenomen.
- (4) **Economisch Budget 1986**, Ministerie van Economische Zaken, ADSD, april 1987.
- (5) De negatieve deflator weerspiegelt de prijsdaling van de uitrustingsgoederen, aangezien het grootste deel van de investeringsgoederen wordt ingevoerd (zie 2.3.2) zijn het vooral de gedaalde invoerprijzen (zie 1.2 en 2.2.3) die de deflator bepalen.
- (6) De gegevens over de fabrieksnijverheid worden door de ADSD niet op basis van indexcijfers, maar op basis van de werkelijk aangegeven bedragen tot groeicijfers omgezet.
- (7) *Brutovorming van vast kapitaal in de Belgische verwerkende nijverheid*, op. cit. blz. 5.
- (8) *Investerings in de metaalverwerkende nijverheid in 1986*, Fabrimetal, Brussel, maart 1987.
- (9) De zg. «Modernitätsgrad» is een benaderende indicator voor de veroudering van de kapitaalvoorraad. Zie in dit verband: *Jaarlijks economisch overzicht 1986-1987*, **Europese Economie**, nr 29, juli 1986, blz 40 e.v. en voor de methodologie : *Le stock de capital fixe industriel dans les pays de la communauté européenne: vers une comparabilité accrue*, **Etudes de comptabilité nationale**, nr 2, Eurostat 1983.
- (10) *Belgium, Staff Report for the 1987 article IV consultation*, IMF, april 1987, blz 4 en 9.
- (11) *Bouwproductie: verwachtingen tot 1989*, **Het Bouwbedrijf**, nr 6, februari 1987, blz 1.
- (12) *Jaarverslag 1986 van de Nationale Confederatie voor de Bouw*, Brussel 1987, blz 26.

2.2.2. PRIVE CONSUMPTIE: EEN VERWONDERLIJK HERSTEL

Na talrijke jaren stagnering, is de privé consumptie uiteindelijk met 3,1 % toegenomen in 1986. De binnenlandse vraag zou daarbij, onder invloed van een aantal gunstige conjunctuurfactoren, de motor van de BNP-groei geweest zijn.

A. BESCHIKBAAR INKOMEN, KOOPKRACHT EN BESPARINGEN

De koopkracht van de gezinnen is onverwacht gestegen als gevolg van de gevoelige toename van het beschikbaar inkomen dat, volgens de ramingen van de ADSD, met 4,1 % zou gestegen zijn. De stijging was echter niet uniform over de verschillende inkomenstrekkers gespreid. Het aanhoudende loonmatigingsbeleid van de regering heeft eerder het inkomen uit vermogen (+ 12,3 %) en dat van de zelfstandigen (+ 5,1 %) bevoordeeld, dan dit van de loontrekkenden (+ 1,4 %). Voor deze laatsten, waarvan het aantal ook licht toenam, bleef het inkomen stagneren. Ook de overgedragen inkomens uit sociale zekerheid (werkloosheids- en andere vergoedingen) bleven nagenoeg op hetzelfde peil (+ 0,7 %). Dezelfde verdeling had zich ook reeds in 1985 voorgedaan en toen werd er geen enkel significant herstel van de gezinsconsumptie waargenomen.

De voornaamste verklarende variabele voor de gestegen koopkracht is echter de inflatievertraging als gevolg van de prijsdaling van de energieprodukten. De koersdaling van de dollar heeft eveneens tot een gevoelige prijsvermindering van de andere grondstoffen geleid, waardoor alle invoerprijzen afnamen. Beide invloeden brengen de inflatie op het, sinds de jaren zestig, ongekende peil van 1,3 %. De verkoop van consumptiegoederen, vooral duurzame, werd ontegensprekelijk gunstig door die ontwikkeling beïnvloed. Bovendien ondervond de verkoop ook nog steun van de betere leningsvoorwaarden voor het afbetalingskrediet na de verlaging van de interest.

De stijging van de spaarquote, van 12,7 % naar 13,7 % van het beschikbaar inkomen, was onvoldoende om het gestegen nominaal inkomen en het surplus voortvloeiend uit de gedaalde energieprijzen op te slorpen. Dit leidde tot de onverwachte toename van het gezinsverbruik, hoewel een aantal gezinnen zich ingevolge de crisis toch nog steeds beperkingen moet opleggen en hun aankopen in functie van het zwak toenemend inkomen moet plannen. Dit laatste is o.a. de verklaring voor de stagnering in de traditionele sectoren van de grote distributie: noch de voedingswaren, noch de kleine huishoudartikelen deelden in het gestegen gezinsverbruik.

Ramingen van het Ministerie van Financiën (1) wijzen uit dat de financiële middelen van de gezinnen met een individueel belastbaar brutoinkomen (ongeveer 10 % van de gezinnen) dat lager dan 150 000 F ligt, zwaar werden aangetast ingevolge de niet-indexering van de lonen en het tewerkstellingsverlies. Velen onder hen hebben op het afbetalingskrediet een beroep moeten doen om hun levensniveau te handhaven. Die kredieten werden trouwens goedkoper door de gedaalde interest, wat een gedeeltelijke verklaring vormt voor de hogere verkoop van duurzame goederen, o.a. auto's.

De financiële moeilijkheden van de gezinnen werden nog verscherpt omdat, exclusief energie, de prijstijgingen toch nog 4 % bedroegen. De kostprijsvermindering voor talrijke ondernemingen (zowel distributie als andere) heeft zich niet in aangepaste verkoopprijzen weerspiegeld, maar wel in het herstel van de winstmarges. De prijs van de dienstverleningen steeg o.a. nog met 5,5 % en die van de diverse niet-voedingswaren met 3,6 %, ongeacht het belangrijk aandeel ingevoerde produkten dat ze bevatten. De NBB onderstreept in haar Verslag 1986: «De prijsdaling aan de grens heeft de winstmarges zeker verruimd, zowel bij de produktie als bij de distributie, of zelfs bij de invoer, onder meer wanneer de verkoop en de activiteit tegen de buitenlandse concurrentie beschut waren.» (2).

B. GEZINSVRAAG

De belangrijkste bronnen om de gezinsbestedingen te analyseren zijn de indexcijfers van de omzet zoals de handelaars die aan de BTW aangeven en de indexcijfers van het NIS op basis van de maandelijkse enquêtes. Een probleem blijven de NIS-indexcijfers die voor 1985 en 1986 nog niet in overeenstemming met de nationale rekeningen werden gebracht. De resultaten zijn daardoor vertekend, maar niettemin belangrijk genoeg om er de verschillen tussen de diverse distributievormen mee te ontleiden.

De omzet van de kleinhandel stagneert, terwijl die van de filiaalbedrijven en van de grootwarenhuizen met 2,4 % in volume toeneemt. De verkoop van de coöperatieve winkels blijft slinken in de mate van hun verminderd belang (-38 %). De totale handel neemt met 2,5 % toe, ondanks de lagere verkoop van voedingswaren. Dit laatste is echter niet het geval in de grootwarenhuizen die de structuurproblemen van de laatste jaren schijnen overwonnen te hebben door een diversificatie van hun activiteiten (restaurants, fast food, gespecialiseerde verkoopcentra). Zo vermeldt de groep «GB-INNO-BM» een omzetstijging met 1 %, hoewel de groep in dat jaar de benzineverkoop aan een petroleumfirma heeft overgelaten. Bovendien is de winstmarge van de grote distributiebedrijven gestegen als gevolg van lagere kostprijselementen (energie, ingevoerde goederen) die niet rechtstreeks in de verkoopprijs werden doorberekend.

De door de handelaars aan de BTW aangegeven omzet stelt een ander statistisch probleem: de onderverdeling naar NACE-klasse gebeurt in functie van de hoofdactiviteit van de aangever, daardoor is er geen precieze verdeling van de handel mogelijk. Bovendien oefenen sommige handelaars naast hun hoofdactiviteit als kleinhandelaar, en aldus door de BTW opgenomen, nog een nevenactiviteit uit als groothandelaar of diensverlenend bedrijf. Aan de BTW wordt echter de globale omzet van alle activiteiten medegedeeld, waardoor ook de verdeling van de aangegeven bedragen wordt vertekend. Ten slotte valt slechts 60 % van de totale gezinsbestedingen onder de BTW-statistiek. De uitgaven voor huur, verzekering en sommige diensten, evenals de bestedingen in het buitenland zijn niet aan de aangifte onderworpen. De BTW-statistiek heeft echter het voordeel dat ze vlug beschikbaar is en beter met de macro-economische grootheden overeenstemt.

TABEL 15- Omzet van de handel in volume volgens BTW-aangiften

RUBRIEKEN	% verandering t.o.v. t-1				
	1982	1983	1984	1985	1986 (a)
Voeding	1,0	-3,6	1,8	-0,3	0,7
Schoonheids- en onderhoudsprodukten	1,1	-6,8	-1,3	-1,2	2,6
Textiel en kleding	1,3	0,2	2,0	2,3	2,1
Schoenen en leder	3,2	-1,9	2,8	3,7	1,6
Meubileringsstoffen	2,9	-6,6	0,2	-3,6	5,2
Huishoudinrichting	2,7	-9,5	5,5	2,1	3,9
Vervoermiddelen	-0,4	-4,1	0,7	2,8	2,6
Motorbrandstoffen en oliën	4,3	-4,0	7,8	0,1	11,5
Boeken, papierwaren, burotica	-3,7	6,1	3,7	6,1	12,8
Andere kleinhandel	5,3	0,2	-1,5	4,6	7,3
Handel met ruime sortering	-3,0	-3,3	-1,9	-5,7	-1,6
Totaal kleinhandel	0,5	-3,1	1,1	0,4	3,6

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Voorlopig.

De volumegroei (tabel 15) wordt verkregen door het deflateren van de inhoud van de diverse rubrieken met de overeenstemmende indexcijfers van de consumptieprijzen. Voor de voornaamste categorieën wordt een duidelijk positieve ontwikkeling vastgesteld. De beste resultaten worden bij de verkoop van brandstoffen genoteerd, als gevolg van de prijsdaling en bij de rubriek boeken, papierwaren en burotica, inbegrepen de personal computers en copieer-toestellen. Ook de duurzame goederen (huishoudinrichting en vervoermiddelen) verwezenlijken een gunstig resultaat.

De gevoelige prijsdaling van de motorbrandstoffen (-26,3 %) heeft tot een intenser gebruik geleid van de personenwagens gedurende het jaar, dit gebeurde ten nadele van het openbaar vervoer (-7,5 % reizigersverkeer bij de spoorwegen). Dit is in tegenstelling met de vaststelling van de vorige jaren toen de veroudering van het voertuigenpark ertoe leidde dat de gezinnen het jaarlijks verreden aantal kilometers beperkte, het onderhoud verdaagde en de vernieuwing uitstelde. De stijging van het beschikbaar inkomen samen met de gedaalde rente voor de aankopen op afbetaling heeft die tendens omgekeerd. De verkoop van nieuwe voertuigen steeg daarmee met 43 000 eenheden t.o.v. 1985 (+ 9,8 %). De inschrijving van nieuwe voertuigen steeg zelfs met 16,4 % t.o.v. 1984, toen er evenals in 1986 een autosalon gehouden werd (tabel 16). In feite is dit het beste resultaat sinds 1980, toen de slechte jaren voor de automarkt begonnen (grafiek 4).

TABEL 16- Inschrijvingen van voertuigen

OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986
Nieuwe voertuigen					
Aantal	344 238	339 438	352 227	359 932	395 039
Wijziging t.o.v. het voorgaande jaar in %	-1,7	-1,4	3,8	2,2	9,8
Tweedehandsvoertuigen					
Aantal	408 925	416 236	447 456	456 228	492 726
Wijziging t.o.v. het voorgaande jaar in %	1,9	1,8	7,5	2,0	8,0
Verhouding tussen nieuwe en tweedehandsvoertuigen	0,84	0,81	0,78	0,79	0,80

Bron: Ministerie van Verkeerswezen, Dienst voor het Wegvervoer.

De recente gewoonte van een aantal privé ondernemingen om een groter deel van de bezoldigingen in natura uit te keren, heeft eveneens de automobiemarkt geholpen door de uitbreiding van het bedrijfsvoertuigenpark dat ter beschikking van het personeel wordt gesteld. Ook een recent onderzoek terzake (3) bevestigt dat de loonmatiging tot een dergelijke ontwikkeling heeft geleid. Het hoofddoel van de ondernemingen is daarbij de motivering van hun personeel te vergroten zonder de wetgeving in verband met de loonbeperking te overtreden.

Al die factoren hebben ook de verhouding tussen nieuwe en tweedehandsvoertuigen opnieuw tot 0,8 laten stijgen in 1986. Eenzelfde verschijnsel, maar geringer van omvang, deed ook de verkoop van duurzame huishoudtoestellen voor de wooninrichting toenemen (o.a. de vraag naar video- en compact disc apparatuur). De resultaten in verband met de omzet van de dienstverlenende bedrijven worden in het hoofdstuk 2.3.3., over de tertiaire sector, behandeld.

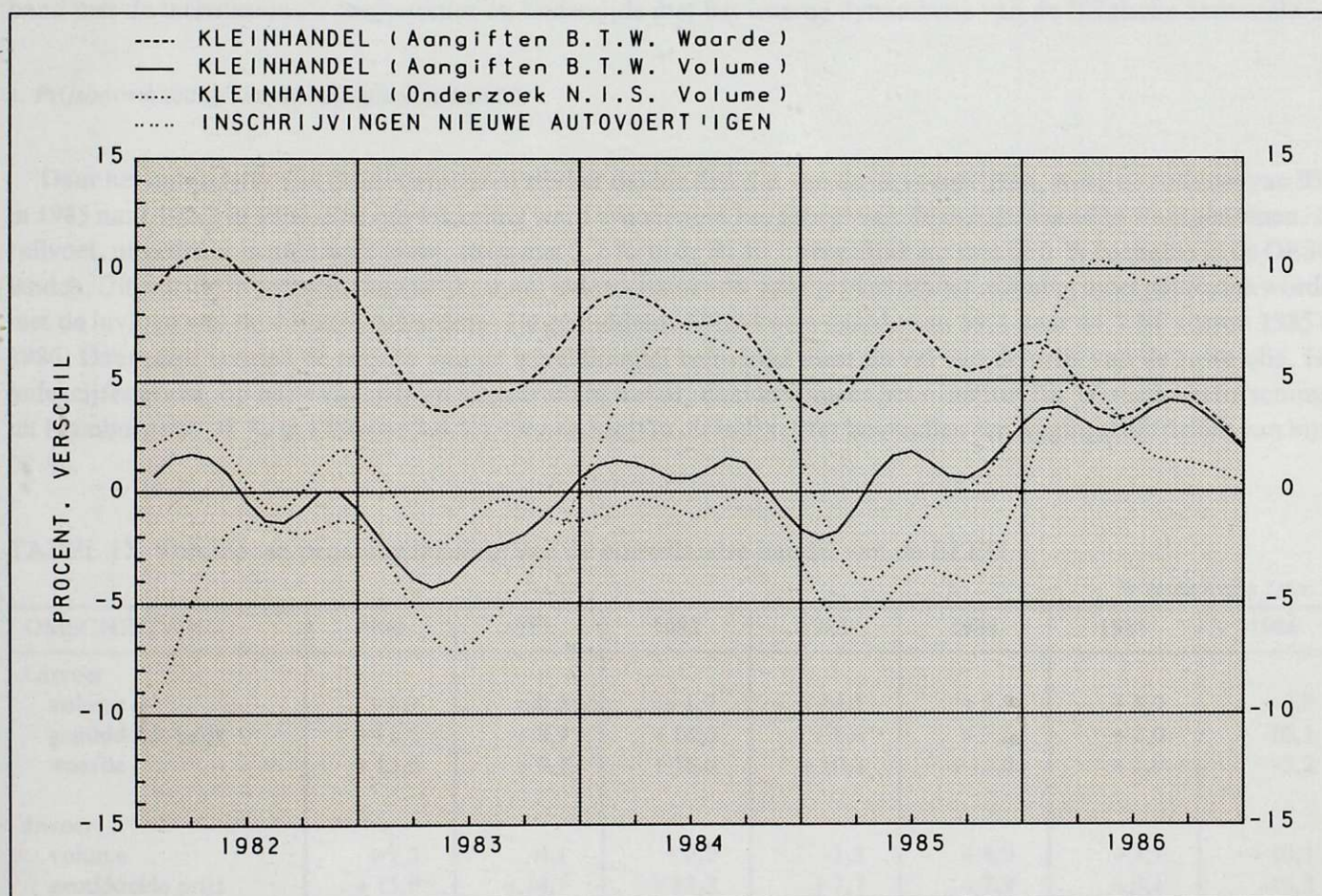
De ommekeer in de tendens van de gezins aankopen in 1986 wordt ook bevestigd door de indicatoren berekend op basis van enquêtes door de Europese Gemeenschappen en de NBB uitgevoerd. De enquête van de EEG ondervraagt de gezinnen over hun economische toestand, hun besparingen, hun persoonlijke financiële toestand en hun intenties in verband met belangrijke aankopen. De relatieve veranderingen van de indicatoren zijn in dit opzicht belangrijker dan het absoluut niveau ervan. De resultaten van de in 1986 uitgevoerde enquête (4) wijzen op een duidelijke verbetering in de beoordeling van de gezinnen over hun financiële toestand. Ook het oordeel over de economische toestand en de besparingsmogelijkheden voor de volgende twaalf maanden is gunstig. Hoewel het hier maar om indicatoren gaat, stemmen ze niettemin overeen met de waargenomen hogere gezins aankopen en het herstel van de besparingen in 1986.

De synthetische curve die de NBB opstelt aan de hand van maandelijks enquêtes bij de handelaars bereikt in 1986 een gemiddelde van 104,3 punten tegen 98,8 in 1985 (+ 5,5) en 92,4 in 1983 (+ 11,9). De verbetering was vooral

in het eerste kwartaal aanzienlijk (gemiddelde 116,1), maar de curve stabiliseerde naar het einde van het jaar. De wijze waarop de handelaars de ontwikkeling van hun verkoop beoordelen, steeg eveneens in 1986 (111,3 tegen 99,7). De hogere vraag naar ingevoerde consumptiegoederen komt ook tot uiting in de scherpe stijging van de vooruitzichten inzake de bestellingen bij vreemde leveranciers, het gemiddelde stijgt van 101,2 in 1985 naar 108 in 1986 als gevolg van de daling van de invoerprijzen uitgedrukt in dollar (het betreft o.a. HI-FI-, video-, burotoematerieel, enz.).

Als rekening wordt gehouden met de broosheid van de oorzaken die tot de positieve resultaten van het gezinsverbruik hebben bijgedragen, dan moet ook de vraag naar het verderzetten ervan worden gesteld. De invloed van de gedaalde energieprijzen zwakt af en het is weinig waarschijnlijk dat de toename van het beschikbaar inkomen verder dan 1986 zal reiken. Om dit te bereiken zou het doorberekenen van de gedaalde invoerkosten in de consumptieprijzen veel meer uitgesproken moeten zijn opdat het deflator effect ervan de kleinhandel zou blijven stimuleren. Ongeukkig schijnen de handelaars het verhogen van de distributiemarge te verkiezen boven een prijsdaling en de mogelijkheid van een verhoogde vraag die dit zou meebrengen. Voor de toekomst zou het aanbeveling verdienen om de prijsconcurrentie tussen de distributeurs aan te wakkeren, teneinde de consumptie in stand te houden. Daarmee zou de consumptie de motor van de BNP-groei blijven zonder dat daarbij de huidige verdoken inflatie de goederen en diensten van eerste noodzaak zou bezwaren.

GRAFIEK 4- Privé consumptie

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD

VOETNOTEN

- (1) *Revenus déclarés... et pouvoir d'achat des ménages*. Rapport préparatoire, commission 1; Congrès des Economistes belges de langue française; CIfOP, Charleroi 1987.
- (2) NBB, Verslagen 1986, Verslag aan de Raad van Regenten, Brussel 1987.
- (3) VLEMINCKX, M., *Structuur van de Belgische arbeidskost en onderzoek naar de voordelen in natura*. **Kwartaaloverzicht van de Economie**, nr 4, december 1986.
- (4) **Economie européenne**, supplement B, juli 1986 en januari 1987.

2.2.3. BUITENLANDSE HANDEL VAN DE BLEU: DE ILLUSIE

De kans is groot dat 1986 de Belgische economische geschiedenis ingaat als het jaar van de petroleumwaan: de daling van de petroleumfactuur heeft inderdaad voor een spectaculair herstel van de BLEU-handelsbalans gezorgd. Dit herstel wordt echter hoofdzakelijk door externe factoren in verband met de internationale context verklaard, terwijl de middelmatige prestaties van onze buitenlandse handel in niet-energetische produkten erdoor wordt verdoezeld (1).

A. ALGEMENE ONTWIKKELING VAN DE GOEDERENHANDEL

Volgens de douanestatistieken van het NIS verminderde de waarde van de buitenlandse handel in 1986: de uitvoer daalde van 3 167,7 naar 3 066,6 miljard en de invoer van 3 317,8 naar 3 061,8 miljard frank. De procentuele verandering van de uitvoer was reeds van +12,8 % in 1984 naar +5,9 % in 1985 gedaald en voor de invoer van +13,3 % naar +3,8 %, in 1986 werden de cijfers negatief: -3,2 % bij de uitvoer en -7,7 % bij de invoer. Dit waardevolloop is het gevolg van scherpe prijsdalingen die de volumetoename meer dan compenseerden. Het volume-indexcijfer van de uitvoer steeg met 7,7 %, tegen 3,9 % in 1985 en dit van de invoer met 10,1 % tegen 3,7 %. Procentueel viel het indexcijfer van de gemiddelde uitvoerprijs van 2,0 naar -10,1 % en van de invoerprijs van 0,1 % naar -16,2 % (tabel 17 en grafiek 5). De tegengestelde bewegingen van hoeveelheid en prijs houden enerzijds verband met de internationale conjunctuur en anderzijds met het interne dynamisme van de Belgische economie.

a. Prijsontwikkeling van de buitenlandse handel

Daar het indexcijfer van de invoerprijzen sterker daalde dan dat van de uitvoerprijzen, steeg de ruilvoet van 95,3 in 1985 naar 102,2 in 1986. Die ontwikkeling werd eveneens in het geheel van de industrielanden waargenomen. De ruilvoet, uitgedrukt in nationale munt, steeg met 7,2 % in de BLEU; vergelijkbaar met de 6 % toename in de OESO-landen. Uitgedrukt in gemeenschappelijke munt is de toename veel belangrijker omdat rekening moet gehouden worden met de invloed van de dollarontwaarding. De gemiddelde USD-koers daalde van 59,4 naar 44,7 BF tussen 1985 en 1986. Daarnaast werden de prijzen van de wereldhandel beïnvloed door de val van de prijs van de ruwe olie. Het indexcijfer ervan, op basis van prijzen uitgedrukt in dollar, daalde volgens het «Institut für Wirtschaftsforschung» uit Hamburg met 38 % in 1986 (zie 2.4.3.). De olie heeft in dit indexcijfer bovendien een wegingscoëfficiënt van bijna 58 %.

TABEL 17- Volume- en prijsontwikkeling van de buitenlandse handel van de BLEU

OMSCHRIJVING	% verandering t.o.v. t-1						
	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Uitvoer							
volume	+1,9	+0,2	+1,7	+4,1	+5,1	+3,9	+7,7
gemiddelde prijs	+11,6	+8,9	+14,0	+6,4	+7,5	+2,0	-10,1
waarde	+13,8	+9,1	+16,0	+10,8	+12,8	+5,9	-3,2
Invoer							
volume	+1,5	-4,1	+0,9	-1,3	+4,9	+3,7	+10,1
gemiddelde prijs	+15,9	+14,7	+13,8	+7,7	+7,9	+0,1	-16,2
waarde	+17,7	+9,9	+14,9	+6,3	+13,3	+3,8	-7,7
Ruilvoet (a)	-3,7	-5,1	+0,3	-1,3	-0,4	+1,8	+7,2

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Verhouding tussen indexcijfer van de uitvoer- en van de invoerprijzen.

Het indexcijfer van de grondstoffen die niet tot de energiesector behoren steeg licht in 1986, het bleef niettemin onder het peil van 1984. Over het algemeen bleven de grondstoffenmarkten neerwaarts gericht wegens de overproductie en de niet aanpassing aan het waardeverlies van de dollar, de referentiemunt van de wereldhandel in grondstoffen. De markt is daardoor, met uitzondering van lood en rubber die van een iets gunstiger conjunctuur genoten, een «kopersmarkt» geworden. De verschillende deflatoire factoren wogen zwaar op de invoerprijzen, 40 % van de invoer bestaat uit grondstoffen, terwijl de uitvoerprijzen vooral beïnvloed werden door de afgewerkte producten die 75 % van de totale verkopen uitmaken (tabel 18).

De invloed op de uitvoer- en invoerprijzen, uitgedrukt in nationale munt, geeft een verschil van ongeveer 6 % dat vergelijkbaar is met het gemiddelde dat in de EEG werd waargenomen (tabel 19). Er dient nochtans opgemerkt dat, vooral bij de uitvoer, de omvang van de prijsdaling zoals zij tot uiting komt in de resultaten van de douanestatistieken van de BLEU, belangrijk is in vergelijking met de andere Europese landen. Nederland is eveneens een uitzondering, daar werden de prijzen beïnvloed door de daling van de aardgasprijs die op deze van de petroleum volgde.

TABEL 18- Uitvoer- en invoerstructuur van de BLEU en van de industrielanden met markteconomie per goederencategorie in 1983

OMSCHRIJVING	In % van het totaal	
	BLEU	Industrielanden
Uitvoer		
Brandstoffen, minerale en metaalproducten	13	12
Andere grondstoffen	12	14
Textiel en kleding	7	4
Machines en transportmaterieel	22	38
Andere nijverheidsproducten	46	32
Invoer		
Voeding	12	10
Brandstoffen	18	23
Andere grondstoffen	10	9
Machines en transportmaterieel	23	26
Andere nijverheidsproducten	38	32

Bron: World Bank, World Development Report 1986.

TABEL 19- Handelsprijzen van de EEG-landen, in nationale munt, in 1986

OMSCHRIJVING	% verandering t.o.v. t-1.					
	DE	FR	NL	GB	IT	EEG
Uitvoerprijzen	-4,25	-4,25	-14,75	-8	-5	-6
Invoerprijzen	-15,75	-13,75	-17,25	-3	-14,75	-12,25
Verschil	11,5	9,5	2,5	5	9,75	6,25

Bron: OESO, Perspectives économiques, nr 40, december 1986.

b. Verloop van de buitenlandse handel in volume

De buitenlandse handel in volume greep plaats in een weinig gunstig internationaal klimaat, de handelsbetrekkingen werden er beïnvloed door de zwakke bedrijvigheid in de industrielanden en de mindere invoervraag van de ontwikkelingslanden (zie 1.1.B). De binnenlandse vraag was nochtans dynamisch in de Europese landen en de BLEU heeft in 1986 voordeel gehaald uit de sterke concentratie van haar handelsstromen met de buurlanden, hoewel dit structuurkenmerk meestal als een zwakheid wordt beschouwd.

De uitvoer in volume steeg met 7,7 %, een prestatie die ver boven deze van de andere EEG-landen uitsteeg en die verklaard wordt door de expansieve invoervraag in die landen die de bijzonderste BLEU klanten zijn (tabel 20). Nochtans nam de invoer sneller toe (10,1 %), zodat de netto-uitvoer daalde met 2,4 %. Dit resultaat is evenwel minder negatief dan in de meeste Europese landen, het Verenigd Koninkrijk en Italië uitgezonderd.

De vergelijking tussen het verloop van het invoervolume van goederen en diensten en de binnenlandse vraag van de BLEU, geraamd op basis van de nationale rekeningen en niet op de douanestatistieken, wijst op een dubbel zo grote invoergroei. In de andere EEG-landen is de verhouding, uitgezonderd voor Italië, over het algemeen kleiner (tabel 21). De BLEU-invoer werd opgetrokken door een finale vraag die niet geheel door de nationale produktie kon worden bevredigd. Nochtans blijkt de benuttingsgraad van de produktiecapaciteiten lager te liggen dan het hoogste peil van 1985; dit zou op een onaangepaste aanbodstructuur wijzen. De toename van de binnenlandse vraag situeert zich voornamelijk op het vlak van de privé consumptie voor duurzame goederen, op dat van de privé investeringen voor uitrustingsgoederen en tenslotte op dat van de uitvoer met hoog invoeraandeel.

TABEL 20- Volume van de buitenlandse handel van de EEG-landen in 1986 (a)

OMSCHRIJVING	% veranderingen t.o.v. t-1					
	DE	FR	NL	GB	IT	EEG
Uitvoer	2,25	0,25	2,75	1,75	6,00	2,50
Invoer	7,75	8,50	6,00	3,75	7,25	6,25
Netto-uitvoer	-5,50	-8,25	-3,25	-2,00	-1,25	-3,75

Bron: OESO, Perspectives économiques, nr 40, december 1986.

(a) Douanestatistieken, seizoengezuiverde.

TABEL 21- Vergelijking tussen invoer en binnenlandse vraag in de EEG-landen in 1986

OMSCHRIJVING	% veranderingen t.o.v. t-1					
	BLEU	DE	FR	NL	GB	IT
Invoer goederen en diensten in volume	6,50	4,50	6,75	3,75	4,25	7,50
Totale binnenlandse vraag in volume	3,20	4,25	3,75	2,50	3,50	2,75
Verhouding	2,00	1,10	1,80	1,50	1,20	2,70

Bron: OESO, Perspectives économiques, nr 40, december 1986 en Ministerie van Economische Zaken, ADSD/Budget, januari 1987.

Bij de beoordeling van de ontwikkeling in volume kunnen belangrijke verschillen optreden al naar gelang de indexcijfers, o.a. tussen deze berekend op basis van de douanestatistieken en diegene die in de macroeconomische analyse worden aangewend (tabel 22). Het IRES heeft zich onlangs over dit probleem gebogen en onderstreept dat in een periode met grote waardeschommelingen in de buitenlandse handel de beoordeling van de bewegingen in hoeveelheid in hoge mate afhankelijk is van de nauwkeurigheid van de aangewende prijsindexcijfers (2). Die indexcijfers worden zowel door het NIS als door de Nationale Bank opgesteld en beide maken gebruik van dezelfde douanestatistieken en zijn Paasche-indexcijfers maar verschillen inzake de samenstelling van het goederenpakket. Het indexcijfer van de Nationale Bank steunt op een belangrijker staal en wordt door het IRES verkozen voor de berekening van de volume-ontwikkeling en het is trouwens deze deflator die door het NIS in de nationale boekhouding wordt gebruikt. In ieder geval moeten de resultaten inzake de buitenlandse handel in volume en in prijs, zoals zij door het NIS op basis van de douanestatistieken worden geschat, met de nodige omzichtigheid worden uitgelegd.

TABEL 22- Vergelijking van de buitenlandse handel in volume en in prijzen

% veranderingen t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	1985		1986	
	Volume	Prijzen	Volume	Prijzen
Goederenuitvoer				
NIS, statistiek buitenlandse handel	3,9	2,0	7,7	-10,1
Economisch Budget	2,2	2,7	4,9	-7,2
Nationale Bank (a)	2,5	3,1	3,8	-6,5
Goedereninvoer				
NIS, statistiek buitenlandse handel	3,7	0,1	10,1	-16,2
Economisch Budget	1,7	1,6	6,6	-11,2
Nationale Bank (a)	2,4	2,2	7,4	-13,9

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD; Nationale Bank.

(a) 9 eerste maanden van 1986 t.o.v. van dezelfde periode van 1985.

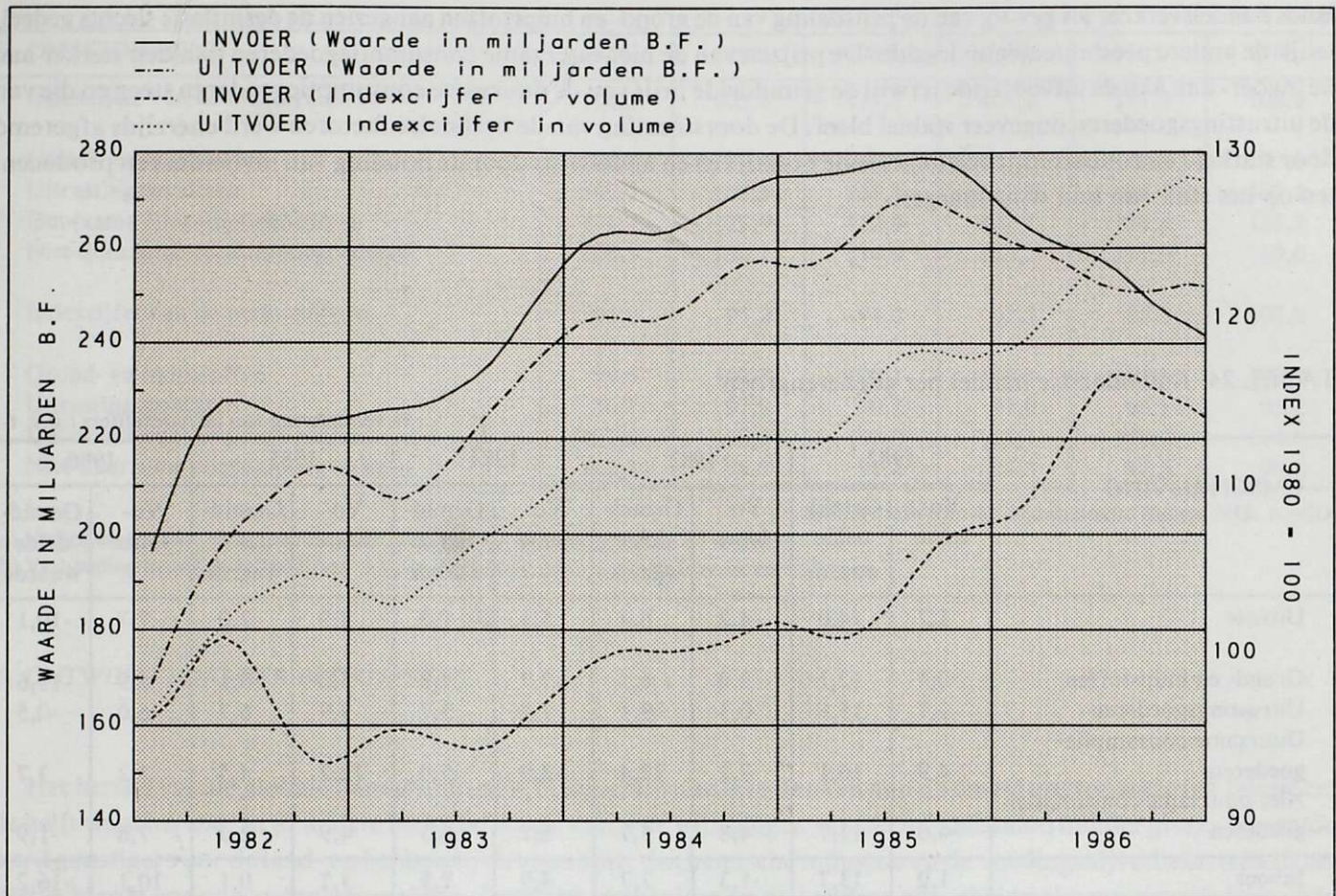
Die volume- en prijsontwikkelingen hebben tot een gevoelige verbetering van de handelsbalans geleid, zodat het saldo ervan van negatief naar positief omsloeg, en ook de dekkingscoëfficiënt van de invoer door de uitvoer met 5 punten verbeterde en de 100 grens overschreed (tabel 23). De sinds 1983 op gang zijnde herstelbeweging werd dus versterkt, maar vertolkt in 1986 voornamelijk een prijsfenomeen dat in de stijging van de ruilvoet tot uiting komt en voornamelijk op de energieprodukten slaat. Het tekort op de energiebalans werd inderdaad t.o.v. 1985 ongeveer gehalveerd, maar het overschot op de andere produkten daalde daarentegen met 17 miljard. Gelijklopend verhoogde de dekkingscoëfficiënt voor de energieprodukten aanzienlijk en bereikte een hoger peil dan bij de aanvang van het decennium en daalde slechts licht voor de overige produkten waardoor globaal een positief effect werd bereikt.

TABEL 23- Handelsbalans van de BLEU, dekkingscoëfficiënt en ruilvoet

OMSCHRIJVING	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Handelsbalans (milj.BF)	-211	-248	-260	-166	-204	-150	5
Energieprodukten	-207	-289	-344	-319	-365	-358	-186
Andere produkten	-4	41	84	153	161	208	191
Dekkingscoëfficiënt	90,0	89,3	90,2	94,0	93,6	95,5	100,2
Energieprodukten	44,2	39,9	38,8	41,7	40,1	38,2	47,2
Andere produkten	99,8	102,3	104,0	106,6	106,2	107,6	107,1
Ruilvoet (1980 = 100)	100,0	94,9	95,2	94,0	93,5	95,3	102,2

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

GRAFIEK 5- Buitenlandse handel van de BLEU

Bron : Ministerie van Economische Zaken, NIS.

B. ONTWIKKELING PER GOEDERENGROEP

De ontwikkeling van de hoeveelheden en van de eenheidswaarden van de vier beschouwde goederengroepen worden door het NIS op basis van een aantal, maar niet alle, produkten beoordeeld. Dit kan aanleiding geven tot verschillen tussen de wijzigingen van de globale indexcijfers en de gewogen gemiddelden van de indexcijfers per goederengroep. Een belangrijke afwijking wordt o.a. vastgesteld bij de eenheidswaarde van de invoer in 1986 (tabel 24). Zelfs onder dit voorbehoud kunnen een aantal gevolgtrekkingen worden gemaakt.

Voor de vier betrokken goederengroepen nam de buitenlandse handel in hoeveelheid toe, sterker wat de invoer van grondstoffen en vooral van duurzame gebruiksgoederen betreft en voor de uitvoer was de toename groter bij de niet duurzame verbruiksgoederen. De groei volgt op de vraagherleving wegens de koopkrachtverbetering in de Europese landen. De hoogste groeivoeten hebben trouwens op consumptiegoederen betrekking: de niet-duurzame bij de uitvoer en de duurzame bij de invoer. Dit laatste zou erop wijzen dat op de interne markt van de BLEU de opleving veeleer de buitenlandse leveranciers dan de binnenlandse producenten ten goede kwam.

Voor de grond- en hulpstoffen was de aangroei belangrijker in 1986 dan in 1985, vooral bij de invoer, ingevolge de vraagstimulatie naar energieprodukten na de ineensorting der prijzen. Bij de uitrustingsgoederen zijn de bewegingen t.o.v. 1985 erg verschillend; thans nemen de aankopen minder vlug toe en de verkopen van België hebben iets meer voordeel kunnen trekken uit de verhoogde internationale vraag naar deze produkten. Het verloop van de duurzame consumptiegoederen is analoog aan dit van 1985, minder uitgesproken wat de verkoop betreft maar veel sterker voor de invoer.

De prijsbewegingen verschillen naargelang de goederengroep. In 1986 zakt de gemiddelde prijs van het buitenlandse handelsverkeer als gevolg van de prijsdaling van de grond- en hulpstoffen aangezien de desinflatie slechts gedeeltelijk de andere produkten beïnvloedde. De prijzen van de niet-duurzame consumptiegoederen daalden sterker aan de invoer- dan aan de uitvoerzijde terwijl de gemiddelde prijs van de duurzame consumptiegoederen steeg en die van de uitrustingsgoederen ongeveer stabiel bleef. De doorstroming van de deflatoire factoren werd enerzijds afgeremd door starheid en concurrentiebelemmerende praktijken en anderzijds door de houding van invoerders en producenten op het stuk van hun winstmarges.

TABEL 24- Buitenlandse handel per goederengroep

% verandering van de indexcijfers t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	1982		1983		1984		1985		1986	
	Volume	Gemiddelde waarde	Volume	Gemiddelde waarde	Volume	Gemiddelde waarde	Volume	Gemiddelde waarde	Volume	Gemiddelde waarde
Uitvoer	1,7	14,0	4,2	6,4	5,1	7,5	3,9	2,0	7,7	-10,1
Grond- en hulpstoffen	0,1	12,1	9,0	6,5	7,7	7,8	5,0	-0,1	6,9	-13,6
Uitrustingsgoederen	-2,7	15,9	0,3	3,1	7,7	7,7	3,9	6,7	6,0	-0,5
Duurzame consumptiegoederen	4,9	16,1	7,2	12,4	-4,9	5,0	12,2	4,5	7,2	3,7
Niet-duurzame consumptiegoederen	4,0	11,7	4,8	5,1	6,7	6,3	4,9	2,5	7,6	-1,9
Invoer	1,0	13,7	-1,3	7,7	4,9	7,9	3,7	0,1	10,1	-16,2
Grond- en hulpstoffen	2,6	8,0	4,7	9,5	9,0	7,6	2,2	-1,5	7,5	-15,3
Uitrustingsgoederen	3,2	14,7	-6,1	11,7	1,9	5,7	14,1	2,1	6,1	0,4
Duurzame consumptiegoederen	-5,8	13,4	2,1	10,4	0,9	5,9	2,7	3,2	14,2	1,6
Niet-duurzame consumptiegoederen	3,4	15,4	-3,6	4,6	6,3	6,6	2,1	2,3	6,6	-3,2

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

De afwijkingen tussen de procentuele veranderingen van de uitvoer- en invoerprijzen van de verschillende goederengroepen hebben het indexcijfer van de netto ruilvoet gunstig beïnvloed; de enige uitzondering zijn de investeringsgoederen waarvan het indexcijfer licht daalde in 1986 (tabel 25). Bovendien lag het indexcijfer, in tegenstelling tot de twee andere groepen, voor de investeringsgoederen en de niet-duurzame consumptiegoederen onder de 100.

TABEL 25- Indexcijfers van de bruto- (a) en netto-ruilvoet (b) per goederengroep

1980 = 100

OMSCHRIJVING	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Indexcijfer van de bruto-ruilvoet	104,5	105,3	111,1	111,2	111,4	108,9
Grond- en hulpstoffen	101,1	97,4	103,6	100,6	103,3	102,8
Uitrustingsgoederen	107,7	103,3	107,5	112,3	102,4	102,1
Duurzame consumptiegoederen	111,7	121,9	132,9	122,1	133,4	125,2
Niet-duurzame consumptiegoederen	106,1	106,2	114,9	114,7	117,9	119,0
Indexcijfer van de netto-ruilvoet	94,9	95,2	94,0	93,5	95,3	102,2
Grond- en hulpstoffen	99,5	102,8	100,1	100,1	101,6	103,7
Uitrustingsgoederen	96,7	97,9	90,2	91,9	96,1	95,2
Duurzame consumptiegoederen	97,9	100,4	102,0	101,1	102,4	104,5
Niet-duurzame consumptiegoederen	100,3	96,9	97,4	97,3	97,5	98,8

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) Verhouding tussen de hoeveelheidsindexcijfers van de uitvoer en van de invoer.

(b) Verhouding tussen de indexcijfers van de gemiddelde waarde van de uitvoer en de invoer.

C. ONTWIKKELING PER BEDRIJFSTAK

Het herstel van de globale handelsbalans is in de eerste plaats te danken aan de energiesector waar het tekort tot de helft werd herleid. In de andere bedrijfstakken waren de wijzigingen van het handelssaldo minder groot. Het saldo werd gunstiger voor de land- en bosbouw, de visvangst, de chemische industrie en de voedingsnijverheid, terwijl het verslechterde voor de metaalverwerking, de textiel, de kleding en de «andere nijverheidstakken» en ook, hoewel in mindere mate, voor de minerale produkten (tabel 26). De waardevermindering van de uitvoerstromen deed zich, behalve in de metaalverwerking, in alle bedrijfstakken voor en die van de invoerstromen in de sectoren textiel, kleding en de «andere nijverheidstakken».

Het sterkst afnemend in groei zijn de energieprodukten, waar de handelsstromen reeds in 1985 verminderden; tussen 1985 en 1986 daalde hun aandeel in het totaal van 7 % tot 5,4 % voor de uitvoer en van 17,4 % tot 11,4 % voor de invoer. De waardevermindering is aan de invoerzijde het gevolg van de ineensstorting van de ruwe-aardolieprijzen op de wereldmarkt en, aan uitvoerzijde, van de prijsdaling van de geraffineerde produkten die erop volgde. Achter de waardevermindering schuilt evenwel een volumestijging van de aankopen in het buitenland. Volgens ramingen van het Staatssecretariaat voor Energie (3) steeg het energieverbruik in 1986 met 3 % voor de gezamenlijke energieprodukten, maar met 12 % voor de olie die 43 % van het totale verbruik uitmaakt. De industriëlen hebben zich immers snel aan de nieuwe prijzen aangepast en hun gas- en steenkoolverbruik teruggeschroefd en vervangen door zware stookolie. Ook bij de gezinnen steeg de vraag, vooreerst wegens de strenge winter 1985-1986 en dan, bij het einde van de lente en in het begin van de zomer, om nieuwe voorraden aan te leggen tegen lage prijsvoorwaarden. Een laatste reden was dat bij vernieuwingen van de stookinstallaties bij voorkeur een beroep op stookolie werd gedaan.

TABEL 26- Verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU per bedrijfstak in 1986

BEDRIJFSTAK NACE-CLIO	Uitvoer			Invoer			Saldo	
	waarde (mrd)	% veran- dering (a)	relatief belang	waarde (mrd)	% veran- dering (a)	relatief belang	1985	1986
Land-, bosbouwproduk- ten en visserij	68,6	-5,9	2,2	186,0	-10,5	6,1	-134,8	-117,4
Energie	167,0	-24,6	5,4	353,5	-39,1	11,5	-358,5	-186,5
Minerale produkten	464,8	-11,3	15,2	319,4	-15,0	10,4	148,2	+ 145,4
Chemische produkten	489,4	-5,7	16,0	372,4	-8,8	12,2	110,7	+ 117,0
Metaal- en elektrotech- nische produkten	909,9	7,5	29,7	975,5	9,7	31,9	-43,2	-65,6
Voedingsnijverheid	245,1	-2,1	8,0	177,5	-6,1	5,8	61,5	67,6
Textiel, kleding	220,5	-2,4	7,2	178,0	1,4	5,8	50,3	42,5
Overige industrieën	501,5	-1,2	16,4	499,7	1,5	16,3	15,7	1,8
Totaal	3 066,6	-3,2	100,0	3 061,8	-7,7	100,0	-150,1	4,8

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) T.o.v. 1985.

Uitgezonderd de energiesector, verwezenlijkte de bedrijfstak van de minerale produkten de minst goede uitvoerprestatie, zowel voor de ijzer- en staalindustrie als voor de non-ferrosector. Na 1985, een jaar van herstel en consolidering, werd 1986 gekenmerkt door een terugval van de bedrijvigheid in de ijzer- en staalnijverheid van de meeste industrielanden, met 8 % in de Verenigde Staten, met 7 % in Japan en met 6,5 % in de EEG (4). Deze beweging stemt overeen met een herverdeling op wereldvlak van de siderurgische activiteit: de «oude» staalproducenten zien hun marktaandeel stelselmatig dalen tegenover de «nieuwe» producenten zoals Brazilië, China, Noord en Zuid Korea of India. Naast de concurrentie van die landen, zijn ook het lage investeringspeil, de technische vooruitgang waardoor ruwstaal wordt bespaard en de ontwikkeling van substitutieprodukten een verklaring voor de vertraging van de staalnijverheid in de industrielanden. Het produktieverlies in de EEG is te wijten aan een achteruitgang van de buitenlandse handelsstromen. De uitvoer van afgewerkte produkten daalde met 5 miljoen ton, als gevolg van de verminderde vraag in de landen buiten de gemeenschap, de uitbreiding van de protectionistische maatregelen en de depreciatie van de dollar die de producenten ontmoedigde door de lagere inkomsten in nationale munt (5). De invoer steeg daarentegen met 1,7 miljoen ton, waardoor de trend van 1985 werd voortgezet. Deze stijging was het gevolg van het hoger verbruik van voornamelijk dunne-plaatprodukten die bij de autoproduktie worden aangewend, alsmede van de produkten bestemd voor de bouwsector en de metaalconstructie. Het hogere invoervolume werd evenwel gecompenseerd door het prijsverloop, zodat de ineenslorting van het handelssaldo in volume slechts gedeeltelijk in het waardesaldo weerspiegeld wordt.

De ontwikkelingen in de EEG worden binnen de BLEU versterkt aangetroffen. Er was een grotere daling van de uitvoer en hoewel de invoer in waarde afnam, steeg het invoervolume o.a. van stalen balken en zware staalplaten. De crisis is uitermate scherp in de ruwstaalsector, waar het aandeel van België in de EEG-produktie (10 landen) van een maximum van 9,8 % in 1981 terugviel op 9,4 % in 1984, 8,9 % in 1985 en 8,5 % in 1986. Deze achteruitgang komt tot uiting in de leveringen aan de derde landen. De toestand is minder ongunstig voor de walserijprodukten en in het bijzonder voor het fijn plaatijzer dat in continuproces wordt verwerkt, de beklede platte produkten, roestvrij plaatijzer en andere sterk uitvoergerichte produkten. De subsector van de non-ferrometalen onderging eveneens de invloed van de gedaalde internationale prijsnoteringen. De buitenlandse handelsstromen namen, zowel aan in- als uitvoerzijde, met meer dan 22 % af. Voor de gezamenlijke minerale produkten nam de groei in waarde sterker af bij de in- dan bij de uitvoer, maar vermits de uitvoer ruim 140 miljard hoger lag, verminderde het saldo toch enigszins.

Daarentegen steeg het overschot op de balans van de chemische produkten met ongeveer 7 miljard t.o.v. 1985. Alle subsectoren boekten een positief saldo behalve de sector van kunst- en synthetische stoffen, maar het tekort van die laatste sector verkleinde dank zij de waardetoeename van de uitvoer met ruim 10 %. De verbetering op het niveau van deze bedrijfstak is vooral toe te schrijven aan het grotere overschot in de subsectoren die bindingen hebben met de energieprodukten, voornamelijk de petro- en carbochemie (+ 37,6 miljard tegen + 28,4). Deze schommelingen werden veroorzaakt door de gevoelige daling van de eenheidsprijzen maar ook door factoren die het vraag- en aanbodvolume hebben beïnvloed. Zo steeg in de Gemeenschap de aangeboden hoeveelheid afkomstig uit bepaalde gebieden (Verenigde Staten, Latijns Amerika, sommige landen van het verdrag van Lomé) waarvan het concurrentievermogen verbeterde door de koersdaling van de dollar en de erbij betrokken munten, maar ook door het ontstaan van een petrochemische industrie in het Midden-Oosten en door de uitvoer van goedkope kunstmest door sommige landen van het Oostblok, de OPEC-landen en de Verenigde Staten. De gevraagde hoeveelheid door het buitenland verminderde daarentegen vanwege de OPEC-landen en de ontwikkelingslanden en bleef zwak in Europa door de voorraadafbouw. Om aan deze internationale conjunctuur het hoofd te kunnen bieden richtten de scheikundeproducenten van de BLEU zich meer op de EEG-landen dan op de andere buitenlandse markten. Op de wereldmarkt, extra EEG, viel het BLEU-marktaandeel van 5,6 % in 1985 terug tot 5,3 % in 1986 (eerste zes maanden) (6). Maar omgekeerd steeg het BLEU-aandeel op de EEG-markt van 12,0 % tot 12,3 %, dank zij een betere afzet in Nederland, Duitsland en Frankrijk.

De ontwikkeling in de metaal- en elektrotechnische nijverheid, ongeveer 30 % van de buitenlandse handel van de BLEU, was duidelijk verschillend van die in de andere bedrijfstakken, vermits het handelsverkeer ervan een waardestijging kende. Niettemin steeg de invoer sneller dan de uitvoer en daar het bovendien om een groter bedrag gaat, nam het tekort met meer dan 20 miljard toe. Ook het verloop per subsector was verschillend: de automobiellindustrie, de elektrische constructie, het kantoormaterieel, de optische en precisie-instrumenten boekten een flinke uitvoertoe name, terwijl in de andere subsectoren de uitvoer stagneerde of terugliep. De BLEU haalde voordeel uit de ruimere vraag van de Europese markten naar auto's en elektrische installaties en toebehoren. De uitvoer ervan naar Duitsland, Frankrijk, Nederland en Italië nam met ruim 10 % toe, maar de resultaten met het Verenigd Koninkrijk zijn minder goed, zowel voor transportmiddelen als voor machines en investeringsgoederen. Daarentegen daalde de uitvoer naar de Verenigde Staten. Op de interne BLEU-markt kon de produktie de vraag echter niet voldoen, zodat de penetratie van buitenlandse produkten toenam, ook in die subsectoren waar de uitvoer groeide.

Voor de voedingsnijverheid is de achteruitgang van de buitenlandse handel en de omzet in 1986 een breekpunt ten opzichte van de voorgaande jaren. Deze bedrijfstak wordt gewoonlijk als stabiel beschouwd en de groei is er traag en weinig energie-afhankelijk. In feite steeg de uitvoer in volume maar daalde in waarde, als gevolg van het prijsverloop (7) dat grotendeels door het gewijzigd gemeenschappelijk landbouwbeleid wordt verklaard (bevriezing van de institutionele prijzen). De prijsdaling was sterker op de buitenlandse dan op de binnenlandse markt, althans gedeeltelijk wegens het minder stabiele uitvoerpakket in verhouding tot de afzet op de binnenlandse markt. De produkten van eerste verwerking zoals melkpoeder, bloem en suiker nemen een aanzienlijk volume in en hebben een lage eenheidswaarde maar een wisselend aandeel in de totale uitvoer afhankelijk van de uitgevaardigde maatregelen binnen het gemeenschappelijk landbouwbeleid. De invoer uit derde landen werd beïnvloed door de dalende dollarkoers en de zwakke noteringen van de exotische produkten op de wereldmarkten. Over het algemeen heeft het dalend prijsverloop meer de in- dan de uitvoer beïnvloed, zodat het overschot in de sector met ongeveer 6 miljard steeg.

De resultaten van de buitenlandse handel in de sector textiel en kleding waren ontgoochelend in vergelijking met de optimistische vooruitzichten bij het begin van het jaar (8). Er werd inderdaad gerekend op de gunstige invloed van de grotere privé-consumptie door de toegenomen koopkracht, als gevolg van de inverse olieschok, in de Europese landen. Die invloed kwam echter traag op gang en werd achterhaald omdat tegengestelde reacties optraden ingevolge de snelle verslechtering van de afzetmogelijkheden in de OPEC-landen en in de niet-petroleumproducerende

ontwikkelingslanden, evenals door de inkrimping van het marktaandeel in Europa ten voordele van derde landen zoals de Verenigde Staten, de nieuwe industrielanden van Zuid-Oost-Azië en sommige landen uit het Middellandse Zeegebied. Deze internationale ontwikkelingen troffen alle Europese landen, maar vooral de BLEU. De Belgische textielindustrie is, meer dan zijn Europese partners, afhankelijk van de buitenlandse vraag: ongeveer 80 % van de omzet wordt uitgevoerd, terwijl het EEG-gemiddelde slechts 50 % bedraagt. Overigens had de BLEU reeds eerder marktaandelen verloren t.o.v. andere EEG-landen: tussen 1976 en 1984 verminderde het marktaandeel van 15,1 % tot 13,4 % van het EEG-totaal (9).

In 1986 daalde de BLEU-textieluitvoer naar alle gebieden (-2,4 %), vooral naar de Verenigde Staten (-14,0 %) en naar de OPEC-landen (-22,4 %), terwijl andere Europese landen hun positie konden handhaven. De zwakke positie van België, o.a. op de Amerikaanse markt, is gedeeltelijk het gevolg van een onaangepaste verkoopsstructuur die te verklaren is door de te geringe omvang van de Belgische textielbedrijven. Bovendien bestaat de Belgische uitvoer grotendeels uit produkten waarvoor de markt in 1986 afzwakte. De uitvoer van spinnerij- en weverijprodukten, 35,4 % van de textieluitvoer, liep met 8,3 % terug. De uitvoer van «meubileringstextiel», vooral tapijten waarin België behoorlijk gespecialiseerd is, daalde licht in waarde (-0,7 %). De kledingsartikelen deden het daarentegen beter dankzij het vraagherstel: voor alle bestemmingen samen nam de uitvoer met 6,4 % toe en de uitvoergroei was het grootst voor de verkopen aan de Europese buurlanden, Frankrijk uitgezonderd. De kleding maakt evenwel slechts 17 % van de totale textielexport uit, zodat de groei niet groot genoeg was om de matige prestaties in de andere subsectoren te compenseren; bovendien steeg ook de Belgische vraag naar kleding, wat leidde tot een toename van de invoer met ongeveer 6 %. De grotere invoer was afkomstig uit de EEG-landen, vooral Italië en Nederland, maar wat Nederland betreft gaat het grotendeels om de wederuitvoer van produkten uit Oost-Europa en Zuid-Oost Azië. Daar het aandeel van de kleding 31 % van de totale textielinvoer vertegenwoordigt, heeft het invoerverloop het totale resultaat van de bedrijfstak beïnvloed zodat de totale invoer met iets meer dan 1 % steeg. De combinatie van een verminderde uitvoer en een toenemende invoer leidde tenslotte tot een kleiner overschot op de textielbalans.

In de sector «andere nijverheidstakken» is het overschot quasi verdwenen als gevolg van de ontwikkeling in de subsector edelsmeedwerk en diamant, waarvan de uitvoerwaarde met 7,0 % terugliep tegen een daling met 1,8 % van de invoer. De oorzaak is de prijsdaling in Belgische frank, de buitenlandse diamanthandel gebeurt immers in dollar en daar deze deprecieerde t.o.v. de Belgische frank had dit een weerslag op het totale bedrag van het handelsverkeer dat, in tegenstelling tot andere bedrijfstakken, hoofdzakelijk met niet-Europese landen wordt gevoerd: de belangrijkste klanten zijn de Verenigde Staten, gevolgd door Japan en Hong-Kong; de voornaamste leveranciers zijn de Sovjet-Unie, de Verenigde Staten en Israël. In de overige subsectoren, behalve in de dranken-, tabaks- en ledernijverheid, nam daarentegen de buitenlandse handel in waarde toe. Voor de rubber- en plasticnijverheid kan de grotere afzet van autobanden in verband worden gebracht met de gunstige ontwikkeling op de automobiemarkt. In de subsector hout en meubelen is de stijging enerzijds te verklaren door het herstel van de vraag naar meubelen en zetels in Europa en anderzijds door het succes van de subsector vezelplaten -waar België door produktkwaliteit een eersteplansrol op de buitenlandse markten bekleedt - en van de subsector houten constructieonderdelen, die veel gebruikt worden bij verbouwingen. De subsector van de papier- en kartonverwerking werd in 1986 gekenmerkt door een toename van het binnenlands verbruik die niet alleen de nationale produktie maar ook de buitenlandse leveranciers ten goede kwam. De stijgende uitvoer moet worden toegeschreven aan de tak verpakkingen, waarvan het handelsoverschot toenam, terwijl voor de goederengroepen zoals school- en kantoorbenodigdheden, briefmateriaal en andere afgewerkte produkten van papier of karton de verkoop aan het buitenland afnam, waardoor het handelsaldo terugviel.

D. GEOGRAFISCHE SPREIDING

De algemene positie van de BLEU verbeterde t.o.v. de verschillende landengroepen, gerangschikt volgens hun voornaamste economische kenmerken. Alleen t.o.v. de OPEC-landen verslechterde ze (tabellen 27 en 28 onderaan).

Het tekort t.o.v. de industrielanden dat in 1985 nog ruim 130 miljard, of ongeveer 89 % van het globale tekort, bedroeg, slonk in 1986 tot onder de 10 miljard, dankzij een grotere daling van de in- dan van de uitvoer. Dit resultaat wordt door de verschillende ontwikkeling bij de diverse handelspartners bepaald. De forse vermindering van het tekort is immers te danken aan de verbetering van de BLEU-positie in Europa, terwijl het handelsverkeer met de «andere landen», de Verenigde Staten en vooral Japan, verslechterde. Uit de resultaten met de EEG-landen blijkt dat de BLEU voordeel heeft gehaald uit de omvang van haar handel met de buurlanden. Het saldo met de Gemeenschap is van negatief naar positief omgeslagen vooral dank zij de halvering van het tekort tegenover Nederland en de stijging van het overschot t.o.v. Frankrijk.

TABEL 27- Geografische verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU: uitvoer en invoer

LANDEN OF LANDENGROEPEN	Uitvoer			Invoer		
	waarde (mrd)	% verande- ring (a)	relatief belang	waarde (mrd)	% verande- ring (a)	relatief belang
Europa	2 501,3	0	81,6	2 479,7	-5,7	81,0
EEG (12)	2 241,0	+ 0,6	73,1	2 214,3	-4,3	72,3
w.o.: Nederland	461,0	+ 2,2	15,0	547,0	-11,0	17,9
Frankrijk	614,5	+ 2,3	20,0	485,3	-2,7	15,8
Duitse Bondsrepubliek	603,8	+ 2,6	19,7	708,7	+ 1,9	23,1
Italië	179,0	+ 3,9	5,8	129,9	+ 9,9	4,2
Verenigd Koninkrijk	266,9	-13,9	8,7	255,7	-13,5	8,4
Oost-Europa	45,8	-26,7	1,5	69,1	-30,5	2,3
w.o.: USSR	22,2	-40,5	0,7	46,8	-36,8	1,5
Amerika	207,3	-18,4	6,8	221,3	-24,0	7,2
w.o.: Verenigde Staten	162,6	-19,0	5,3	154,0	-18,0	5,0
Afrika	97,3	-13,0	3,2	123,2	-23,3	4,0
Asië	224,4	-13,7	7,3	218,0	+ 6,1	7,1
w.o.: Japan	28,3	+ 10,5	0,9	84,7	+ 20,5	2,8
Hong-Kong, Taiwan, Z-Korea	28,1	-15,1	0,9	22,3	+ 18,5	0,7
INDUSTRIELANDEN	2 684,8	-1,0	87,5	2 693,7	-5,3	88,0
ONTWIKKELINGSLANDEN	311,2	-15,4	10,1	292,3	-18,9	9,5
w.o.: OPEC-LANDEN	71,3	-29,6	2,3	81,7	-24,7	2,7
LANDEN MET STAATSHANDEL	63,1	-21,1	2,1	78,9	-26,4	2,6
TOTAAL	3 066,6	-3,2	100,0	3 061,8	-7,7	100,0

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

(a) T.o.v. 1985.

De inkringing van het negatief saldo met **Nederland** is het gevolg van een forse daling van de aankopen en een lichte waardevermeerdering van de verkopen: vooral van transportmaterieel, 14 % van de totale uitvoer, met 13,4 %; van duurzame consumptiegoederen, ongeveer 5 % van het totaal, met 23,7 %; van voedingsprodukten en dranken, 14 % van het totaal, met 9,7 %. M.a.w., precies die produkten die in Nederland de privé consumptie, die met ruim 3 % in volume toenam, hebben ondersteund. De daling van de invoer concentreert zich bij de brandstoffen en smeermiddelen, 16 % van de totale aankopen, met een daling van 75,4 %. De Nederlandse aardgasuitvoer daalde trouwens naar alle bestemmingen onder de gecombineerde invloed van de gedaalde olieprijs waaraan de gasprijs is

gekoppeld, de daling van de dollar, munt waarin de olieprijs wordt uitgedrukt en de vermindering van de leveringen aan het buitenland zoals die voorzien waren in de contracten die tussen 1965 en 1969 waren afgesloten voor een periode van 20 tot 25 jaar. Voor andere goederengroepen steeg de BLEU-invoer uit Nederland, o.a. de investeringsgoederen (+ 12,8 %), het transportmaterieel (+ 19,0 %), de duurzame (+ 13,3 %) en halfduurzame consumptiegoederen (+ 13,6 %). Per saldo is de verbetering afkomstig van de lagere energiefactuur, die van 115,3 op 59,5 miljard frank terugviel.

Het positief saldo met **Frankrijk** steeg in een jaar met 27,5 miljard. De uitvoer naar Frankrijk nam vooral voor volgende goederen toe: transportmaterieel, iets meer dan 13 % van de uitvoer, met 17,5 %; duurzame consumptiegoederen, ongeveer 5 % van het totaal, met 18,7 % en half-duurzame consumptiegoederen, 4,1 % van het totaal, met 14,4 %. De stijging gebeurde onder impuls van de korte opleving van de gezinsconsumptie tijdens de eerste helft van 1986 (+ 4 % in volume op jaarbasis) die het Franse bedrijfsleven niet had voorzien, zodat zij er ook geen voordeel uit haalde. De invoer uit Frankrijk was minder dan in 1985: voedingsprodukten en dranken, 15 % van het totaal, daalden met 12,6 %, brandstoffen en smeermiddelen, 6 % van het totaal, met 51,7 % en de niet-duurzame consumptiegoederen, 5,7 % van het totaal, namen met 3,0 % af. Daarentegen nam de invoer van transportmaterieel, 17 % van het totaal, met 16,5 % toe en van duurzame consumptiegoederen, 1,7 % van het totaal, met 8,3 %.

TABEL 28- Geografische verdeling van de buitenlandse handel van de BLEU: saldo en dekkingspercentage

LANDEN OF LANDENGROEPEN	SALDO (mrd)		Dekkingspercentage	
	1985	1986	1985	1986
Europa	-129,7	+ 21,6	95,1	100,9
EEG (12)	-86,4	+ 26,7	96,3	101,2
w.o.: Nederland	-163,6	-86,0	73,4	84,3
Frankrijk	+ 101,7	+ 129,2	120,4	126,6
Duitse Bondsrepubliek	-106,8	-104,9	84,6	85,2
Italië	+ 54,1	+ 49,1	145,8	137,8
Verenigd Koninkrijk	+ 14,2	+ 11,2	104,8	104,4
Oost-Europa	-36,9	-23,3	62,9	66,3
w.o.: USSR	-36,7	-24,6	50,4	47,4
Amerika	-37,2	-14,0	87,2	93,7
w.o.: Verenigde Staten	+ 12,9	+ 8,6	106,9	105,6
Afrika	-48,8	-25,9	69,6	79,0
Asië	+ 54,6	+ 6,4	126,6	102,9
w.o.: Japan	-44,7	-56,4	36,4	33,4
Hong-Kong, Taiwan, Zuid-Korea	+ 14,3	5,8	176,1	126,0
INDUSTRIELANDEN	-133,7	-8,9	95,3	99,7
ONTWIKKELINGSLANDEN	+ 7,4	+ 18,9	102,0	106,5
w.o.: OPEC-LANDEN	-7,2	-10,4	93,3	87,3
LANDEN MET STAATSHANDEL	-27,2	-15,8	74,6	79,9
TOTAAL	-150,1	+ 4,8	95,5	100,2

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

Het negatief saldo met de **Duitse Bondsrepubliek** daalde met een kleine 2 miljard, omdat de uitvoer iets sneller dan de invoer steeg. De afzet van de BLEU werd begunstigd door de mindere competitiviteit van de Duitse produkten als gevolg van het wisselkoersverloop: de loonkost per eenheid produkt, uitgedrukt in gemeenschappelijke munt, nam, volgens de EEG-Commissie, in Duitsland met 7,9 indexpunten toe, of met 9,9 % in vergelijking met de andere

industrielanden als gevolg van de gestegen DEM koers en niettegenstaande een daling van de loonkost met ruim 1 % (10). Tegenover de Belgische frank apprecieerde de DEM in 1986 met gemiddeld 2 %. Bovendien werd de Duitse vraag gestimuleerd door het gezinsverbruik, aangezien de reële koopkracht steeg omdat de lonen sneller toenamen dan de inflatie, door de verminderde belastingsdruk, de desinflatie en de lagere energie-uitgaven.

Het dynamisme dat van de Duitse privé consumptie uitging, kwam de Belgische uitvoerders van personenwagens en duurzame consumptiegoederen ten goede met respectieve stijgingen van 21,5 % en 8,5 %, die 19,7 % en 4,2 % van de totale uitvoer uitmaken. De uitvoer van investeringsgoederen was ook levendiger dan in 1985 (+ 15,2 %) dank zij een ruime, maar minder sterk groeiende vraag, dan in 1985. Globaal gezien zijn de prestaties echter minder goed dan verwacht, rekening houdend met het wisselkoersverloop sinds verschillende jaren. Andere factoren blijken een negatieve invloed uit te oefenen op de resultaten van de Belgische uitvoer, o.a. de onvoldoende kennis van de Duitse markt, ontverreikende en van de promotionele inspanningen, de belemmeringen die de opgelegde gelijkvormigheidsnormen, die sommigen als een verhuuld protectionisme beschouwen, uitmaken en in het bijzonder de voedingsprodukten, de machines, de toestellen, de materialen en de bouwmaterialen treffen. De aankopen van de BLEU in Duitsland stegen naar waarde ondanks de zwakkere concurrentiepositie van dit land, en voor dezelfde goederengroepen waarvoor de uitvoer toenam: investeringsgoederen (+ 12,1 %), personenwagens (+ 14,7 %) en duurzame consumptiegoederen (+ 15,5 %), die goederengroepen vertegenwoordigen respectievelijk 17,5 %, 6,1 % en 3,2 % van de totale invoer.

De buitenlandse handel met **Italië** was nog dynamischer dan met de andere EEG-landen: zowel bij de in- als de uitvoer behoorden de groeipercentages tot de sterkste van alle handelspartners. De invoer steeg evenwel dubbel zo snel als de uitvoer, zodat het handelsoverschot met 5 miljard frank afnam. De belangrijkste stijgingen betreffen machines en investeringsgoederen (+ 15,6 % voor de uitvoer en + 9,4 % voor de invoer), het transportmaterieel (respectievelijk + 14,3 % en + 21,9 %) en de consumptiegoederen (+ 17,1 % en + 15,1 %), en bij de uitvoer, de voedingsprodukten en dranken (+ 14,3 %).

De handel met het **Verenigd Koninkrijk** werd voornamelijk beïnvloed door de daling van de olieprijsen en van het pond. Zo daalde de prijs in pond van Brent-olie in 1986 met gemiddeld 57 % en de gemiddelde koers van het pond t.a.v. de Belgische frank liep terug van 76,33 naar 65,48 BEF. De waarde van de BLEU-aankopen in het Verenigd Koninkrijk van olieprodukten (die ongeveer 12 % van het totaal vertegenwoordigen) nam aldus met 55 % af. De oliefactuur verminderde daardoor van 39,7 miljard tot 18,7 miljard. Voor andere categorieën verminderde de invoerwaarde eveneens: vooral de bedrijfsaankopen van grondstoffen en afgewerkte produkten, 54 % van het totaal, daalden met 8 %. Daarentegen steeg de invoer van voedingsprodukten, dranken, duurzame en half-duurzame consumptiegoederen gevoelig.

De uitvoer naar het Verenigd Koninkrijk was eveneens zwakker dan in 1985, in tegenstelling met die naar de andere Europese landen. Alle goederengroepen werden getroffen, behalve de consumptiegoederen; daarvoor was de grotere gezinsvraag na de regelmatige inkomensgroei verantwoordelijk. Over het algemeen is het resultaat van de Belgische uitvoer naar het Verenigd Koninkrijk middelmatig: het marktaandeel veranderde nauwelijks (4,3 % in 1984, 4,4 % in 1985 en 4,5 % in 1986), terwijl dat van de EEG steeg (van 45,2 % in 1984 tot 47,2 % in 1985 en 50,4 % in 1986) (11). Uiteindelijk is het handelsoverschot van de BLEU met het Verenigd Koninkrijk gedaald (16,5 miljard in 1984, 14,2 in 1985 en 11,2 miljard in 1986).

De handelsstromen met de **Verenigde Staten** daalden in waarde, zowel bij de uitvoer als de invoer met iets meer dan 20 %. Het surplus liep licht terug terwijl dat van de EEG en van Japan t.o.v. de Verenigde Staten in 1986 bleef toenemen (voor de verklarende elementen van het handelsbalansverloop, zie 1.2.D.). Meer bepaald voor de BLEU is de gedaalde uitvoer te verklaren uit het behoud van de winstmarges door de Belgische uitvoerders, waardoor marktaandelen verloren gingen. De gedaalde invoer zou daarentegen een gevolg zijn van het optredend J-curve-effect, waarbij

een land dat zijn munt devalueert eerst geconfronteerd wordt met een waardedaling van de uitvoer als onmiddellijk gevolg van de gewijzigde wisselkoers, vooraleer de consumenten en producenten zich aan de gewijzigde omstandigheden hebben aangepast.

De vermindering van de handel tussen de BLEU en de Verenigde Staten slaat op de meeste goederengroepen, behalve sommige consumptiegoederen en het transportmaterieel (bij de invoer). Niettemin kunnen achter waardeschommelingen ook volumewijzigingen schuil gaan. De BLEU-uitvoer naar de Verenigde Staten verhoogde met ongeveer 3 %, terwijl de invoer daalde met 4,8 % (12). Volgens de OESO steeg het totale invoervolume in de Verenigde Staten met 10,7 %, ongetwijfeld grotendeels onder impuls van de petroleumaankopen, en nam het uitvoervolume met 0,7 % toe (13). Het BLEU-aandeel op de Amerikaanse markt, uitgedrukt in USD, is minder dan 1 % en bleef t.o.v. 1985 ongewijzigd, terwijl het EEG-aandeel van 18,5 % naar 19,6 % steeg, dit van Japan van 17,5 % naar 19,7 % en dit van Zuid-Korea, Hong-Kong, Taiwan van 9,9 % naar 10,1 % (14). De resultaten wijzen op een zwakke penetratie van de Belgische producten op de Amerikaanse markt en omgekeerd. Meer algemeen zijn sommige economen van oordeel dat de Verenigde Staten over geen aangepaste basis beschikken om voordeel uit de gedaalde dollarkoers te halen teneinde hun uitvoer aan te wakkeren en de binnenlandse markt te heroveren, dit zou het gevolg zijn van ontoereikende investeringen en tekortkomingen bij het voeren van een prijs-kwaliteitmededinging.

De buitenlandse handel met **Japan** nam verder toe, relatief sterker dan met de Europese partners en de invoer steeg tweemaal zo snel als de uitvoer. Daardoor nam het deficit van de BLEU met 12 miljard toe. Deze ontwikkeling is de voortzetting van de sinds een aantal jaren begonnen verslechtering van de handelsbalans met Japan (tabel 29). Ondanks een opwaardering van de yen t.o.v. de Belgische frank met 6,7 %, bleef de invoer uit Japan in 1986 toenemen, zowel in waarde als in volume (+ 12 %) (15). De waardeinstijging komt vooral tot stand bij het transportmaterieel (+ 27 %) dat 57,5 % van onze totale invoer vertegenwoordigt. Het geldt voornamelijk de aankoop van personenwagens (+ 34 %) met een aandeel van 46 % in de invoer. M.a.w., het transportmaterieel verklaart voor het grootste deel (80 %) het tekort op onze handelsbalans met Japan. De positie van de BLEU t.o.v. Japan dient ook gezien te worden in het meer algemeen kader van Japan's totaal overschot t.o.v. de andere industrielanden (zie 1.1.B.c.). Voor het fiscaal jaar eindigend op 31 maart 1987 bedroeg het goederensaldo 89,77 miljard dollar, daarvan was 52,02 miljard overschot met de Verenigde Staten (een stijging met 20 %) en 18,25 miljard met de EEG (een stijging met 44 %) (16).

TABEL 29- Handelsbetrekkingen van de BLEU met Japan

<i>Miljard BEF</i>					
OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986
Totale handelsbalans	-35,0	-40,5	-42,4	-44,7	-56,4
Netto-uitvoer transportmaterieel	-25,6	-34,5	-36,9	-37,1	-47,0

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS, ADSD.

De handelsbetrekkingen met de **nieuwe industrielanden van Zuid-Oost Azië** werden in 1986 gekenmerkt door een assymetrisch verloop van uitvoer en invoer: de eerste daalde en de tweede nam sneller toe zodat het overschot met 8,5 miljard afnam. Dit is trouwens de algemene tendens van het verloop van de handelsbetrekkingen met die landen. Na de middelmatige economische prestaties in 1985, ingevolge een zwak verlopende wereldhandel en Amerikaanse economie (waarvan die landen sterk afhankelijk zijn voor hun afzet), hebben ze in 1986 een opmerkelijke economische groei en uitstekende externe resultaten behaald. Ze haalden voordeel uit de gedaalde USD-koers, waarmee hun munten nauw verbonden zijn, uit de daarentegen gestegen JPY-koers, de val van de petroleumprijzen en de gedaalde interestvoet. Onder de invloed van die factoren, waardoor de competitiviteit van de bedrijven versterkte, bedroeg de economische groei in Hong-Kong meer dan 6 %, in Zuid-Korea 12,2 % (het hoogste sinds negen jaar)

en steeg in Taiïwan de industriële produktie met 14,3 %. Zowel invoer als uitvoer stegen in Hong-Kong met 19 %, de uitvoer nam met 28,5 % toe in Zuid-Korea en de invoer met 18,7 %, voor Taiïwan was dit respectievelijk 29,5 % en 19 %. Indien het handelsoverschot van Hong-Kong maar 64 miljoen USD bedroeg, een daling t.o.v. 1985 (474 miljoen USD) dan kon Zuid-Korea op een rekordoverschot van 4,3 miljard USD bogen en Taiïwan op 16 miljard (tabel 30) (17).

De handelsbetrekkingen met de **ontwikkelingslanden** en vooral met de petroleumproducerende ontwikkelingslanden, weerspiegelen de gevolgen van de inverse petroleumschok (zie 1.1.B.). De invoer uit de OPEC-landen daalde met bijna 25 % in waarde, maar die wordt door de ruilvoetontwikkeling verklaard aangezien de aankopen van petroleumprodukten in volume met 70 % toenamen, van 7,7 miljoen ton in 1985 naar 13,1 miljoen ton in 1986. De toegenomen invoerneiging wordt trouwens in alle industrielanden waargenomen en gaf aanleiding tot een verhoogde petroleumproduktie in de landen van het Midden-Oosten, waardoor een aantal van die landen een lichte stijging van het BBP konden verwezenlijken (18). Als gevolg van de verslechtering van de ruilvoet en de gedaalde exportopbrengsten hebben die landen nochtans drastisch hun aankopen in het buitenland ingekrompen. Voor de BLEU bedroeg de daling van de uitvoer in waarde bijna 30 % en overtrof deze van de invoer zodat het deficit t.o.v. de petroleumlanden toenam. Het handelsverkeer met de andere ontwikkelingslanden werd gekenmerkt door een vermindering van de invoer als gevolg van de zwakke noteringen van de grondstoffen en van de USD-koers. Ook de uitvoer daalde wegens de financiële belemmeringen in verband met onvoldoende deviezeninkomsten, kredietmoeilijkheden en beperkingen ingevolge de opgelegde beleidsaanpassingen. Die handelsinkrimpende factoren hebben de BLEU-uitvoer minder gedrukt en aangezien die een groter bedrag uitmaakt, is het overschot met die landen toegenomen. Globaal is er een verdubbeling van het overschot in 1986.

TABEL 30- Economische prestaties van de nieuwe industrielanden van Zuid-Oost Azië

LANDEN	BBP (a)	Uitvoer (a)
Hong-Kong	8,6	8,4
Zuid-Korea	7,2	13,5
Singapore	6,5	8,3
Taiïwan	8,0	13,2

Bron: World Financial Markets, januari 1987.

(a) Gemiddelde jaarlijkse groeivoet in volume, 1976-1986.

Het tekort t.o.v. de **landen met staatshandel** verminderde met meer dan 10 miljard; ook als alleen de landen van Oost-Europa worden beschouwd, daalde het tekort in 1986 als gevolg van een grotere daling van de invoer dan van de uitvoer. Onder deze landen is de Sovjet-Unie de voornaamste handelspartner van de BLEU met nagenoeg 48 % van de uitvoer en 68 % van de invoer. De vertraging past in het kader van een algemene trend die de Oost-Westhandel kenmerkt (19): begin van de jaren zeventig was er een sterke handelstoe-namen omdat de Raad voor Wederzijdse Economische

Bijstand (Council for Mutual Economic Assistance, CMEA of ook COMECON) de economische groei van die landen wenste te bevorderen en het noodzakelijk was in het Westen uitrustingsgoederen aan te schaffen. De ongelijke ontwikkeling van aankopen en uitvoer leidde tot een onevenwichtigheid van de handelsbalans ten gunste van de OESO-landen en tot een grotere schuldenlast voor de Oost-Europese landen. Om deze situatie recht te trekken beschikten deze landen echter niet over het vereiste interne vermogen om het groeitempo van hun uitvoer te versnellen, vooral wat de fabrieksprodukten betreft. Alleen de USSR nam, als leverancier van energieprodukten, een bevoorrechte plaats in en kon daardoor haar marktaandeel vergroten ten nadele van de overige landen van Oost-Europa. De energieprodukten vertegenwoordigen meer dan de helft (en alle grondstoffen samen, ongeveer twee derden) van de goedere-nuitvoer van de USSR, terwijl twee derde van de invoer uit nijverheidsprodukten bestaat. De USSR werd in 1983 de eerste werelduitvoerder van energieprodukten en het aandeel in de totale uitvoer van deze produkten steeg van 8,5 % in 1981 naar 12,5 % in 1985. In de andere Oost-europese landen vertegenwoordigen de nijverheidsprodukten daarentegen driekwart van de uitvoer en de grondstoffen meer dan de helft van hun invoer. Ze stonden echter tegenover een steeds groter wordende schuldenlast en waren zodoende genoopt hun invoer - vooral van nijverheidsprodukten - in te krimpen. Door dat beleid slaagden zij erin hun handelsbalans weer in evenwicht te brengen. Zo kwamen de CMEA-landen van een totaal handelstekort van ruim 30 miljard dollar in 1979 weer tot een overschot van 7 tot 8 miljard in 1984, waarvan ruim 6 miljard voor de USSR.

In 1985-1986 ging de uitvoer van de Oost-europese landen evenwel fel achteruit wegens de waardedaling van de afzet van olie- en gasprodukten voor de USSR, en wegens de verminderde afzet van brandstoffen (kolen en olieprodukten), staal- en scheikundige produkten voor de overige landen van de Oostzone. Voor de USSR is deze terugval het gevolg van zowel de gedaalde olienoteringen op de wereldmarkt als van de lagere dollarkoers en de Russische petroleumproduktie die met technische moeilijkheden te kampen had. In 1986 verslechterde de ruilvoet van de Oost-europese landen met 8 %, maar die van de USSR met 33 %. De uitvoer van de USSR naar de industrielanden steeg in waarde met 17 % in 1986, in 1985 was er nog een daling met 8 %, als gevolg van de herstellende petroleumafzet. De invoer is evenwel in dezelfde mate afgenomen ingevolge lagere graanaankopen na de overvloedige oogst.

De uitvoer van de Oost-europese landen naar de Westerse landen steeg met 4 %, tegenover een daling met 1 % in 1985 en de invoer steeg met 1 % tegenover 7 % in 1985. De gecombineerde prijs- en volumeschommelingen gaven, tussen 1985 en 1986, aanleiding tot een groter handelstekort, van 0,3 miljard naar 1,9 miljard frank, en tot een kleiner overschot voor het geheel van de landen van Oost-Europa van 2,1 miljard naar 1 miljard. De schuldpositie is eveneens verslechterd: de netto schuld van de USSR steeg van 19 naar 24 miljard USD en die van de andere Oosteuropese landen van 55 naar 65 miljard USD.

Om tegen deze toestand in te gaan, streven de regeringen van de Oosteuropese landen en vooral de USSR naar een hervorming van hun economische structuur en, wat de buitenlandse handel betreft, naar een diversificatie van de uitvoer ten gunste van de industrieprodukten, een betere integratie in de internationale handelsstromen en een industriële en technologische samenwerking met het Westen, o.a. in de vorm van joint-ventures. Daarbij kan ook op de, nog steeds niet met succes bekroonde, inspanningen van de USSR worden gewezen om aan de besprekingen van de Uruguay Round deel te nemen en om de EEG en de COMECON nader tot mekaar te brengen. Het initiatief voor de toenadering ging van de secretaris van de COMECON uit in juni 1985, maar de EEG neemt een voorzichtige houding aan omdat ze gelijktijdig een normalisatie van de betrekkingen, onder de vorm van bilaterale handelsakkoorden, met ieder van de Oost-europese landen wenst.

E. BEOORDELING VAN DE BELGISCHE BUITENLANDSE PRESTATIES

Een vlugge diagnose van de externe prestaties van België kan op basis van een aantal indicatoren worden gegeven. Er wordt uitgegaan o.a. van de wijzigingen van het buitenlands marktaandeel, of van de concurrentiepositie, of van de groei van de buitenlandse handelsstromen vergeleken met die van de andere landen (zie hiervoor A.b.), of van de bijdrage van het buitenlands saldo aan de groei van het BBP. Nochtans dienen de beschikbare gegevens voor 1986 met omzichtigheid gehanteerd te worden in het licht van bemerkingen ten aanzien van de geraamde volumes (zie A.b.).

a. Marktaandeel

Tabel 31 geeft de ramingen van de OESO, de EEG en de verschillende Belgische conjunctuurorganismen en instituten. De vergelijking van deze ramingen is delikaat omdat er verschillen bestaan ingevolge:

de berekeningen die soms op het geheel van goederen en diensten, soms op de goederen, of nog op de nijverheidsprodukten alleen (cf. OESO) steunen;

de keuze van hetzij de BLEU (cf. OESO), hetzij België als referentie;

de verschillende methodes, o.a. wat betreft de keuze van de uitvoermarkten om de groei van de buitenlandse afzet te meten.

Rekening houdend met deze bemerking, zou België in het beste geval zijn marktaandeel behouden of, hetgeen waarschijnlijker is, een licht verlies, kleiner dan in 1985, lijden. De werkelijke uitvoer in volume steeg in 1986 merklijk sneller dan in 1985 maar de groei van de potentiële uitvoer, rekening houdend met de ontwikkeling van de buitenlandse markten, zou slechts in lichte mate hoger zijn dan in 1985, en zelfs lager volgens bepaalde ramingen.

Bij een nader onderzoek van de resultaten van de buitenlandse handel, zoals dit hiervoor werd uiteengezet, zou het verlies van België veroorzaakt worden door de slechte prestaties die op de markten buiten de Gemeenschap, nl. de Verenigde Staten, Japan en de OPEC-landen, werden behaald. De uitvoer was daarentegen sterker op de EEG-markten gericht, zoals dit trouwens door een IRES-analyse wordt bevestigd, daaruit blijkt dat er op korte termijn een relatieve verbetering van de BLEU-uitvoerprestatie optreedt, wanneer deze gemeten wordt als het aandeel van de BLEU-uitvoer in waarde (in USD) in de uitvoer van de zeven belangrijkste Europese partners (20). Het aandeel zou van 9,12 % in 1985 gestegen zijn naar 9,38 % in 1986.

Het is belangrijk het verloop van het Belgisch marktaandeel na te gaan t.o.v. dit van de andere landen: een vergelijking op basis van de OESO-ramingen voor de nijverheidsprodukten (tabel 32) geeft t.o.v. 1984 een verbetering van de relatieve positie van de BLEU weer. Enerzijds verminderde het verlies van marktaandelen en anderzijds verslechterden de buitenlandse prestaties van de meeste andere landen, de Verenigde Staten uitgezonderd, tijdens dezelfde periode.

TABEL 31- Raming van het marktaandeel van België (of van de BLEU)

RAMINGEN DOOR	% jaarlijkse verandering					
	Reële groei van het uitvoervolume (1)		Groei van de buitenlandse afzet (2)		Ontwikkeling van het marktaandeel (3) = (1)-(2)	
	1985	1986	1985	1986	1985	1986
OESO (a)	+ 4,6	+ 4,2	+ 6,4	+ 5,5	-1,8	-1,3
EEG	+ 2,2	+ 3,7	+ 4,6	+ 5,0	-2,4	-1,3
Economisch Budget	+ 2,2	+ 4,9	+ 3,7	+ 5,0	-1,5	-0,1
Planbureau	+ 2,2	+ 4,1	+ 4,7	+ 5,7	-2,5	-1,6
CEPESS	+ 2,5	+ 4,7	+ 4,8	+ 4,9	-2,3	-0,2
DULBEA	+ 3,5	+ 4,0	+ 4,8	+ 4,5	-1,3	-0,5
Kredietbank	+ 2,2	+ 4,0	+ 4,8	+ 5,5	-2,6	-1,5
Generale Maatschappij	+ 2,2	+ 4,2	+ 5,7	+ 4,5	-3,5	-0,3
Paribas	+ 2,2	+ 4,5	+ 4,8	+ 4,5	-2,6	0,0

Bron: OESO, december 1986; EEG, oktober 1986; Economische Budget, februari 1987; Planbureau, februari 1987; CEPESS, februari 1987; DULBEA, herfst 1986; Kredietbank, januari 1987; Generale Maatschappij, januari 1987; Paribas, januari 1987.

(a) Handel in nijverheidsprodukten.

b. Competitiviteit

De competitiviteit kan ex-post gemeten worden aan de hand van verschillende indicatoren: o.a. de loonkosten, de produktie- en uitvoerprijzen (tabel 33). De relatieve indicatoren worden berekend t.o.v. een gewogen gemiddelde van de overeenstemmende indexcijfers van concurrerende landen. Het jaar 1986 wordt gekenmerkt door een groei van de relatieve indexcijfers uitgedrukt in gemeenschappelijke munt, m.a.w. een verslechtering van de competitiviteit van de BLEU. Dit is het gevolg van de effectieve opwaardering van de Belgische frank, aangezien dezelfde indicatoren, uitgedrukt in nationale munt, verbeteren. Dit verschijnsel treedt zowel bij de loonkost als bij de prijzen op. M.a.w., het voordeel dat door de vermindering van de binnenlandse kosten en de weerslag ervan op de prijzen wordt bereikt, gaat verloren ingevolge de wisselkoersontwikkeling.

TABEL 32- Vergelijkende ontwikkeling van de marktaandelen voor nijverheidsprodukten

Afwijking van de uitvoerwijzigingen (a)

LANDEN	1984	1985	1986
BLEU	-4,4	-1,7	-1,2
Nederland	+ 2,7	+ 0,6	+ 1,0
Frankrijk	-2,2	-5,1	-2,2
Duitse Bondsrepubliek	+ 0,4	+ 2,4	-1,0
Verenigde Staten	-4,8	-2,4	-0,2
Japan	+ 2,3	-0,7	-2,7
OESO	-0,5	-0,5	-1,0

Bron: OESO, december 1986.

(a) Verschil tussen de jaarlijkse procentuele verandering van het uitvoervolume van het beschouwde land en de procentuele verandering van de uitvoermarkt van dat land, berekent als de groei van het invoervolume voor elk van de markten, gewogen volgens de handel in nijverheidsprodukten in 1981.

De verslechtering van de concurrentiepositie deed zich ook voor in de voornaamste Europese partnerlanden met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk. De index van de relatieve loonkost, berekend door de OESO, steeg in 1986 met 8 punten in Duitsland, 1 in Frankrijk, 3 in Italië en 4 in Nederland terwijl deze van de relatieve uitvoerprijzen steeg met 5 punten in Duitsland, 2 in Frankrijk, 2 in Italië en 3 in Nederland.

TABEL 33- Competitiviteitsindicatoren van de BLEU

1982 = 100

OMSCHRIJVING	1983	1984	1985	1986
OESO (a)				
Indicatoren in gemeenschappelijke munt:				
Relatieve loonkost in de industrie	96,0	98,0	100,0	103,0
Relatieve uitvoerprijzen van de nijverheidsprodukten	99,0	98,0	98,0	103,0
Indicatoren in nationale munt:				
Arbeidskost per eenheid in de industrie	101,0	106,0	110,0	110,0
Uitvoerprijs van de nijverheidsprodukten	106,0	114,0	117,0	113,0
IMF (b) (d)				
Relatieve arbeidskost per eenheid produkt	96,5	95,4	98,3	101,1
Genormaliseerde relatieve arbeidskost per eenheid produkt				
(c)	95,6	92,0	89,0	90,3
Relatief gemiddelde uitvoerwaarde	99,0	97,6	96,6	99,8
EEG (e)				
Indicatoren in gemeenschappelijke munt:				
Relatieve arbeidskost per eenheid produkt in de verwerkende nijverheid	99,0	99,2	99,1	101,6
Relatieve produktieprijzen in de verwerkende nijverheid	96,3	92,8	92,6	98,0
Relatieve deflator van de uitgevoerde goederen en diensten	100,0	99,6	100,4	105,0
Indicatoren in nationale munt:				
Relatieve arbeidskost per eenheid produkt in de verwerkende nijverheid	101,8	104,4	103,4	99,6
Relatieve produktieprijzen in de verwerkende nijverheid	99,0	97,6	96,6	95,9
Relatieve deflator van de uitgevoerde goederen en diensten	103,1	104,8	104,8	103,0

Bron: OESO, december 1986; IMF, december 1986; EEG, maart 1987.

(a) De relatieve prijzen en kosten meten de prestatie van het beschouwde land in verhouding tot een aantal concurrerende landen van de OESO voor een aantal markten van de zone en er buiten.

(b) Ieder indexcijfer is de verhouding tussen de indicator van het land en het gewogen meetkundig gemiddelde van de overeenstemmende indicatoren, uitgedrukt in gemeenschappelijke munt, van de andere 16 industrielanden. De wegingscoëfficiënten zijn die van de totale handel van nijverheidsprodukten in 1980.

(c) Die kosten houden geen rekening met het cyclisch verloop van de produktiviteit en worden berekend door deling van het indexcijfer van reële uurverdienste per tewerkgestelde door een indexcijfer van de de produktie per gewerkt uur, gecorrigeerd voor de geraamde cyclische schommelingen.

(d) Alleen eerste zes maanden voor 1986.

(e) De competitiviteitsindicatoren van de beschouwde landen worden t.o.v. van de andere industrielanden berekend. De EEG berekent ook een indicator t.o.v. de andere landen van de EEG-12 en t.o.v. de andere EMS-landen.

Een meer globaal overzicht van de competitiviteit wordt gegeven in het jaarverslag van de EMF, daarin wordt een klassering van 31 landen, waaronder 23 OESO-landen, opgesteld. De EMF bepaalt de competitiviteit als: «The immediate and future ability of, and opportunities for, entrepreneurs to design, produce and market goods and services

within their respective environment whose price and non price qualities form a more attractive package than those of competitors abroad or in domestic markets» (21). Het verslag beklemtoont dat de competitiviteit niet een uniek, maar een meer-dimensioneel begrip is: in tegenstelling tot de algemeen gangbare idee, beperken zij zich niet tot het onderzoek van kosten, o.a. loonkosten, want die invloed kan gecompenseerd worden door de al of niet gunstige invloed van andere factoren, met inbegrip van kwalitatieve.

In het verslag worden tien factoren weerhouden: het dynamisme van de economie, de doeltreffendheid van de industrie, de dynamische marktfactoren, het financieel dynamisme, de menselijke hulpbronnen, de staatstussenkomst, de natuurlijke hulpbronnen, de buitenlandse gerichtheid, de innovatiekracht en consensus, en uiteindelijk de socio-politieke stabiliteit. Op basis van deze criteria nemen Japan, de Verenigde Staten, Zwitserland, Duitsland en Denemarken de vijf eerste plaatsen in. De BLEU bekleedt de dertiende plaats, haar prestatie is minder goed dan deze van Nederland (achtste plaats) maar beter dan die van het Verenigd Koninkrijk (vijftiende plaats), Frankrijk (zeventiende plaats) en Italië (achttiende plaats).

De beste scores van de BLEU zijn voor de doeltreffendheid van de nijverheid (negende) en voor de innovatiecapaciteit (tiende). Daarentegen worden de minst goede resultaten behaald voor het dynamisme van de economie (vijftiende) en de menselijke hulpbronnen (zestiende). De doeltreffendheid van de nijverheid wordt gemeten door de investeringsneiging en de innovatiecapaciteit, door de belangrijkheid van de door de ondernemingen aan Onderzoek en Ontwikkeling besteedde menselijke hulpbronnen. Het dynamisme van de economie wordt beoordeeld door middel van de prestaties van de «sleutelsectoren»: de productie van ruwstaal, de elektriciteitsproductie, het aandeel van de kapitaalgoederen in de verwerkende nijverheid en de productiegroei van de kapitaalgoederen. Tenslotte worden de menselijke hulpbronnen bepaald op basis van de eigenschappen van de bevolking, de tewerkstelling, de werkloosheid, de aanpasbaarheid van de arbeidskrachten, de kwaliteit van de leiding, de motivatie van uitvoering, de opvoeding en de gezondheid.

c. Buitenlands saldo

In alle Europese landen was de bijdrage van het saldo van de nettouitvoer tot de economische groei in 1986 negatief (tabel 34). Dit is het gevolg van de snelle invoergroei die door de toegenomen koopkracht werd gestimuleerd. België heeft een met Nederland vergelijkbaar resultaat bereikt en het is minder slecht dan het gemiddelde dat door de EEG-landen werd behaald. Tijdens de vorige jaren was de bijdrage van het buitenlandse saldo positief in België en hoger dan het Europees gemiddelde, uitgezonderd in 1984 (als gevolg van een grote expansie van de invoer).

TABEL 34- Bijdrage van de netto-uitvoer tot de groei van het BBP in de landen van de EEG

Verandering in % van het BBP t.o.v. t-1

LANDEN	1982	1983	1984	1985	1986
België	+ 1,4	+ 2,0	+ 0,1	+ 0,3	-0,8
Duitse Bondsrepubliek	+ 1,3	-0,6	+ 0,9	+ 1,1	-1,6
Frankrijk	-1,9	+ 1,1	+ 1,1	-0,7	-1,4
Nederland	-0,6	+ 0,3	+ 0,8	-0,4	-0,7
Verenigd Koninkrijk	-0,9	-1,0	-0,6	+ 0,9	-0,9
Italië	-0,1	+ 0,9	-0,9	+ 0,1	-0,7
EEG (12)	-0,2	+ 0,5	+ 0,6	+ 0,2	-1,2

Bron: EEG-ramingen, oktober 1986.

Het onderzoek van de lopende betalingsbalans (tabel 35), uitgedrukt in percent van het BBP, wijst op het herstel van de externe rekening van België tijdens de laatste jaren. In 1982 was het resultaat nog merkkelijk slechter dan dat van zijn voornaamste handelspartners, thans bekleedt België de derde plaats, na Duitsland en Nederland.

TABEL 35- Vergelijking van de lopende betalingsbalansen van de landen van de EEG

% verandering t.o.v. t-1

LANDEN	1982	1983	1984	1985	1986
België	-3,3	-0,6	-0,4	0,4	2,6
Duitse Bondsrepubliek	0,5	0,7	1,0	2,2	3,9
Frankrijk	-3,0	-1,7	-0,9	-0,8	-0,2
Nederland	2,8	2,9	4,1	4,3	3,6
Verenigd Koninkrijk	1,5	0,8	0,4	1,0	-0,1
Italië	-1,6	0,2	-0,8	-1,1	1,1
EEG (12)	-0,8	-	0,1	0,5	1,2

Bron: EEG-ramingen, februari 1987.

F. BETALINGSBALANS VAN DE BLEU

De gegevens betreffende de balans op transactiebasis waren bij het opstellen van de analyse slechts beschikbaar voor het eerste kwartaal van 1986. Hierna wordt dan ook alleen met de kasgegevens gewerkt, die voor het gehele jaar bestaan (tabel 36).

TABEL 36- Betalingsbalans

Saldi in miljard frank

OMSCHRIJVING	Balans op kasbasis (jaar)		Balans op transactiebasis (1 kw)	
	1985	1986	1985	1986
1. Goederenverrichtingen	+ 20,4	+ 126,1	-13,1	+ 28,5
2. Dienstenverrichtingen	+ 38,9	+ 52,4	+ 24,0	+ 13,8
3. Transferten:	-41,8	-43,6	-14,5	-11,4
3.1. Particulieren	-7,4	-6,1	-2,5	-2,1
3.2. Overheid	-34,4	-37,5	-12,0	-9,3
Totaal van de lopende transacties (1 + 2 + 3)	+ 17,5	+ 134,9	-3,6	+ 30,9
4. Kapitaalverkeer van de overheid	+ 13,5	+ 47,6	+ 19,0	+ 40,3
5. Kapitaalverkeer van de bedrijven en de particulieren	-80,3	-194,5	+ 8,0	-50,9
Totaal van het kapitaalverkeer (4 + 5)	-66,8	-146,9	+ 27,0	-10,6
6. Vergissingen en weglatingen	-7,4	+ 10,6	-13,6	+ 1,5
Totaal (1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6)	-56,7	-1,4	+ 9,8	+ 21,8

Bron: Nationale Bank van België.

Het is sinds 1977 geleden dat de lopende verrichtingen gedurende twee opeenvolgende jaren een batig saldo vertonen, maar t.o.v. 1985 is het overschot gevoelig toegenomen (bijna 135 miljard, tegen 17,5). Dit gunstig verloop is bijna uitsluitend te wijten aan de goederenverrichtingen en, in mindere mate, aan de dienstentransacties. Het negatief saldo van de transferten nam integendeel lichtjes toe. Bij de goederenverrichtingen is het verschil opmerkelijk tussen de in- en uitvoerresultaten, naargelang de betalingsbalans of de douanestatistieken worden gebruikt. Methodologische verschillen zijn daarvoor verantwoordelijk.

Het positieve goedersaldo is van de eigenlijke deelrubriek uitvoer en invoer afkomstig, maar eveneens van het loonwerk. De groei van de netto uitvoer van -48,5 naar + 13,8 miljard is het gevolg van de verbetering van de ruilvoet waardoor het ongunstig volumeverloop, zoals hiervoor reeds aangehaald, meer dan gecompenseerd werd. Het saldo van het loonwerk steeg van + 56,1 naar 87,6 miljard, vooral dank zij de automobielassemblage die voordeel haalde uit de sterke vraaggroei op de buitenlandse markten.

Ook de dienstenverrichtingen verliepen gunstig in 1986. Volgens deelrubriek was er evenwel een verschillend verloop: de toename van het positief saldo is afkomstig van de vracht- en verzekeringskosten voor goederenvervoer, van de opbrengsten uit beleggingen en investeringen, niet elders vermelde overheidstransacties en overige diensten, terwijl het deficit van de andere vervoerkosten en het reisverkeer toenam. Wat de diensten met betrekking tot het goederenvervoer betreft, worden de ontvangsten en uitgaven bepaald door deze laatste; het overschot op vracht- en verzekeringskosten steeg van 26,2 naar 29,1 miljard maar het deficit op andere kosten verhoogde eveneens van 5,1 naar 16,4 miljard.

Het negatief saldo van het reisverkeer steeg van 23,0 naar 27,6 miljard door de hogere uitgaven van de Belgen en Luxemburgers in het buitenland maar eveneens wegens mindere ontvangsten. De voornaamste oorzaak is het gedaalde verblijf van Amerikanen en Britten omdat de muntontwaarding hun koopkracht aantastte. Volgens de OESO was het trouwens dit verloop die het internationaal toerisme in 1986 beïnvloedde; dit kwam tot uiting in een tragere groei van de aankomsten aan de grenzen en van overnachtingen van vreemde toeristen en in een daling van de reële ontvangsten. Europa werd bovendien door een aantal specifieke factoren getroffen: de vrees voor het terrorisme, de gevolgen van het kernongeval van Tchernobyl en vooral door de dollardaling.

Het saldo van de opbrengsten uit beleggingen en investeringen ging van negatief naar positief (-7,9 naar + 5,0 miljard) dank zij de daling van de korte-termijn rentetarieven waardoor de intrestbetalingen van de overheid op de schuld in vreemde munt verlicht werden. Tenslotte verhoogde het surplus van de niet elders vermelde overheidstransacties van 62,0 naar 71,4 miljard wegens de werkingsuitgaven verricht door de in de BLEU gevestigde internationale instellingen.

Het traditioneel deficit van de transferten is iets verslechterd en werd veroorzaakt door de deelrubriek overheid. De uitgaven verhoogden wegens de hogere stortingen aan de Europese Gemeenschappen o.a. van BTW-opbrengsten. Deze konden niet volledig worden goedgeemaakt door de daling van de landbouwheffingen op de invoer, noch door de verhoging van steunbetalingen van het EOGL aan de ingezetenen.

In tegenstelling met de lopende balans verslechterde de kapitaalbalans. De verhoging van het tekort met 80 miljard werd veroorzaakt door het kapitaalverkeer van bedrijven en particulieren als gevolg van het verloop van het effectenverkeer, de directe investeringen en de overige verrichtingen. De aankopen van vreemde effecten door de ingezetenen overtroffen in 1986 ruim deze van 1985 (166,8 miljard tegen 122,1) en sloegen zowel op aandelen als op obligaties. Volgens de Nationale Bank kan enerzijds de gestegen aandelenaankoop worden verklaard door het streven van de Belgische beleggers om hun portefeuille te spreiden en anderzijds door de renteschommelingen van de internationale obligaties (22). Door de daling van de intrestvoeten op het einde van het jaar werden de aandelen aantrekkelijker dan de obligaties en de vraag werd vervolgens nog gestimuleerd door de verwachtingen van een verdere stijging van de beurskoersen op de voornaamste vreemde markten. Maar terzelfdertijd gaven de Belgische beleggers de voorkeur aan obligaties in vreemde munt wegens het verschil in rendement. De vraag was groot naar obligaties in Deense, Italiaanse en Engelse munt, waarvan het rendement hoog genoeg werd geacht om het wisselrisico te compenseren. De aankopen sloegen eveneens op obligaties in JPY en DEM. De niet-ingezetenen kochten, meer dan in 1985, vooral Belgisch-Luxemburgse effecten (47,0 miljard tegen 20,5) maar dit vormde een onvoldoende tegengewicht voor de uitgaven van de ingezetenen.

Bij de directe investeringen was niet alleen het uitgaand kapitaal van de eigen ondernemingen hoger (72,7 miljard tegen 13,7) maar was ook het inkomend kapitaal van vreemde bedrijven lager (28,2 miljard tegen 56,9) wegens minder belangrijke leningen en lagere kapitaalverlening van de moedermaatschappijen aan hun filialen. Tenslotte werden de rubrieken overige investeringen en beleggingen in 1986 gekenmerkt door de belangrijke kapitaalafvloei van de BLEU-ingezetenen (24,3 miljard) en iets hogere inkomsten (+ 29,4 miljard) van de vreemde ingezetenen. Het is nuttig eraan te herinneren dat deze rubriek: «de vorming en repatriëring van deposito's (met uitzondering van de

deposito's bij banken in de BLEU), het aangaan van levensverzekeringen, kapitalisatieverzekeringen en kredietverzekeringen en de kapitalen en terugkoopwaarden van dergelijke verzekeringen, de avals, borgtochten en waarborgen met betrekking tot kapitaaltransacties en de leningen van financiële instellingen (andere dan de Belgische en Luxemburgse banken)» omvat (23). De andere buitenlandse investeringen en beleggingen in de BLEU omvatten: «het saldo van de doorvoer van kapitaal via de in het Groothertogdom Luxemburg gevestigde holdings, evenals het kapitaalverkeer van de particuliere niet-geldscheppende instellingen die door het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel als erkende banken worden beschouwd.» (23).

Door de verhoging van de verbintenissen van de Staat van 21,5 naar 67,3 miljard verhoogde het saldo van het kapitaalverkeer van de overheid. Nochtans volstond de netto kapitaalimport van de overheid niet om de privé kapitaaluitvoer te compenseren, en in het totaal overtrof het deficit op de kapitaalbalans het overschot op de lopende balans. Tenslotte verhoogden de netto wisselreserves van de Nationale Bank met 7,2 miljard t.o.v. een vermindering met 8,4 miljard in 1985, als gevolg van de groei van de overheidsschuld in vreemde munt.

VOETNOTEN

- (1) De gegevens van de buitenlandse handel die door het NIS worden opgesteld en die van de betalingsbalans door de Nationale Bank, hebben op de BLEU betrekking en niet enkel op België.
- (2) IRES (1986): *Commerce extérieur: ambiguïté des déflateurs*, **Analyse du Service de Conjoncture**, analytische fiche nr 6, september.
- (3) Staatssecretariaat voor Energie (1987): *De ontwikkeling van de energiemarkt in 1986*.
- (4) Staalindustrie Verbond.
- (5) Idem.
- (6) Federatie van de Scheikundige nijverheid.
- (7) Federatie van de landbouw- en voedingsnijverheid.
- (8) Febeltex.
- (9) Generale Bank (1986): *De uitvoer van Belgische textielprodukten*, **Bulletin**, nr 271, december, blz. 17-23.
- (10) EEG, ramingen maart 1987.
- (11) EEG (1987): **Statistiques mensuelles du Commerce extérieur**, nr 3.
- (12) NIS (1986): **Statistieken van de buitenlands handel van de BLEU**, december.
- (13) OESO (1986): **Perspectives économiques**, nr 40, december.
- (14) OESO (1987): **Statistiques mensuelles du Commerce extérieur**, maart.
- (15) NIS (1986): *ibid.*
- (16) Herald Tribune, met gegevens medegedeeld door het Japans Ministerie van Financiën, 11-12 april 1987.
- (17) **World Financial Markets**, januari 1987.
- (18) IMF (1987): **World Economic Outlook**, februari.
- (19) Gegevens over de Oost-West handel zijn afkomstig van de Economische Commissie voor Europa van de Verenigde Naties, van het GATT en van het Instituut voor vergelijkend economisch onderzoek van Wenen.
- (20) IRES (1987): **Analyse du Service de conjoncture**, maart, blz. 31.
- (21) EMF Foundation (1986): *World competitiveness Report 1986*, Genève.
- (22) Nationale Bank van België (1987): *Verslagen*, Brussel.
- (23) Nationale Bank van België (1986): *De betalingsbalans op transactiebasis van de Belgisch-Luxemburgse Economische Unie in 1984*, **Tijdschrift van de Nationale Bank van België**, deel II, nr 3, september, blz.36.

2.3. PRODUKTIEVE STRUCTUUR

2.3.1. BEVOLKING EN TEWERKSTELLING: EEN GEWIJZIGDE INHOUD

Het streven naar een verdere flexibiliteit van de arbeidsmarkt blijft het statistisch materiaal beïnvloeden. De begrippen tewerkstelling, werkloosheid en dus ook actieve bevolking veranderen naargelang de wijziging van hun inhoud. Dit verschijnsel werd reeds in 1985 vastgesteld. Naast de toename van de deeltijdse arbeid, de interim arbeid en de halftijdse studie en arbeid, tekent er zich nu ook een tendens af naar tewerkstellingscontracten van onbepaalde duur tegenover contracten van bepaalde duur. De tewerkstellingsvooruitzichten die hierna volgen houden niet volledig rekening met die ontwikkeling omdat het statistisch materiaal ontbreekt of onvoldoende homogeen is.

A. ACTIEVE BEVOLKING

Volgens de NIS-bevolkingsstatistieken per leeftijdsklassen, kan de bevolking op arbeidsleeftijd per 1 januari 1986 op 6 332 000 personen (3 328 000 mannen en 3 004 000 vrouwen) worden geraamd. Op basis van de activiteitsgraad in 1984 en 1985 en door extrapolatie van dit verloop naar 1986, wordt een actieve bevolking van 4 258 000 personen (2 546 000 mannen en 1 712 000 vrouwen) geteld op 30 juni 1986. Daarbij wordt verondersteld dat de toename van de vrouwelijke activiteit verder gaat en een activiteitsgraad van 57 % bereikt. De vermindering van de activiteitsgraad bij de mannen vertraagt en belooft 76,5 %.

De actieve bevolking zou in vergelijking met 1985 ongeveer met 18 000 personen (-10 400 mannen, + 28 100 vrouwen) toegenomen zijn. Als de actieve bevolking bepaald wordt exclusief de oudere werklozen die geen werkzoekende meer zijn, dan is er een lichte daling (-3 000 personen, waarvan -24 000 mannen en + 21 000 vrouwen).

B. TEWERKSTELLING

Volgens de vooruitzichten van de ADSD, zou de totale binnenlandse tewerkstelling met ongeveer 25 000 personen toegenomen zijn, een cijfer dat vergelijkbaar is met dat van voorgaand jaar (+ 27 577 personen). De toename wordt verdeeld over de loontrekkenden (20 000, waarvan 14 000 in de privé sector en 6 000 in de overheidssector) en de zelfstandigen (5 000 personen) (tabel 37).

De statistiek van de aan de sociale zekerheid onderworpen arbeiders, één van de aangewende bronnen bij de voorstellingen, geeft enkele preciseringen in verband met het verloop. De hierna verstrekte gegevens stemmen niet overeen met de vooruitzichten omdat bepaalde aanpassingen van de RSZ-cijfers nodig waren (uitschakelen van dubbeltellingen voortvloeiend uit de toepassing van de sociale wetgeving, opname van sommige effectieven die niet door de RSZ-statistiek worden behandeld). Tussen juni 1985 en juni 1986 is het aantal onderworpenen met 17 510 personen toegenomen, waaronder 11 288 in de privé sector en 6 222 in de overheidssector.

In de privé sector neemt het aantal handarbeiders af (-3 074) als gevolg van de grotere daling van de mannelijke tewerkstelling (-5 966) dan de toename van de vrouwelijke tewerkstelling (+ 2 892). De hoofdarbeiders nemen daarentegen toe (+ 14 362) door het groeiend aantal vrouwelijke actieven (+ 10 659) en, in mindere mate, door de toename van de mannelijke tewerkgestelden (+ 3 703). In de overheidssector nemen de mannelijke effectieven af (-3 780) en stijgt het aantal vrouwelijke tewerkgestelden (+ 10 002).

Het aantal ambtenaren neemt licht af (-235), omdat de toename van de vrouwen (+ 1 920) de afname van het aantal mannen (-2 155) niet compenseert. De toename van de tijdelijken (+ 6 457) wordt hoofdzakelijk door de vrouwelijke tewerkstelling bepaald (+ 8 082) aangezien het aantal mannelijke tijdelijken afneemt (-1 625). Zowel hand- als hoofdarbeiders nemen toe, de eerste minder (+ 1 078) dan de tweede (+ 5 379). Voor beide categorieën is de toename

TABEL 37- Actieve bevolking

x 1 000

OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986(a)
Loontrekkende binnenlandse tewerkstelling	3 051	3 007	2 997	3 017	3 037
privé	2 074	2 040	2 026	2 042	2 056
primaire	11	11	12	12	13
secundaire	1 027	990	966	952	940
tertiaire	1 036	1 039	1 048	1 078	1 103
overheid (b)	977	967	971	975	981
primaire	0	0	0	0	0
secundaire	14	13	13	12	12
tertiaire	963	954	959	963	969
Zelfstandigen	621	627	637	645	650
Totale binnenlandse tewerkstelling	3 672	3 634	3 635	3 662	3 687
Grensarbeid	35	35	34	34	34
Volledige werkloosheid	491	545	546	544	537
Volledig uitkeringsgerechtigde	443	491	494	494	490
waarvan: niet langer werkzoekend	0	0	0	38	59
Overige verplicht ingeschrevenen	23	27	27	30	31
Vrij ingeschreven werkzoekenden	25	27	25	20	16
Actieve bevolking	4 197	4 213	4 214	4 240	4 258

Bron: Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, RSZ; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

(a) Raming.

(b) Inbegrepen het programma tot opslorping van de werkloosheid.

het gevolg van de vrouwelijke tewerkstelling (+ 1 796 handarbeidsters en + 6 286 hoofdarbeidsters) aangezien de mannelijke tewerkgestelden afnemen (-718 hand- en -907 hoofdarbeiders).

Evenals in 1985, kan ook voor 1986 besloten worden dat de vrouwelijke tewerkstelling voordeel uit het vroegere verloop heeft gehaald. Daar de vrouwelijke werkloosheid nog iets toeneemt, is het waarschijnlijk dat de gestegen vrouwelijke tewerkstelling voortvloeit uit de toetreding op de arbeidsmarkt van vroeger nog niet actieve vrouwen; over het algemeen aanvaarden zij deeltijdse arbeid en/of van bepaalde duur. De grotere flexibiliteit op de arbeidsmarkt door de nieuwe arbeidsorganisatie schijnt over het algemeen maar positieve resultaten te boeken op het vlak van de vrouwelijke tewerkstelling. Nog andere wijzigingen treden daarbij op (zie hierna).

a. Sectorieel verloop

Binnen de privé sector neemt de tewerkstelling in de primaire sector licht toe, maar daalt verder in de secundaire sector met 11 000 personen (-14 225 personen in 1985). Het tewerkstellingsverlies wordt geconcentreerd in de bedrijfstakken «Winning en vervaardiging van niet-energetische delfstoffen en hun derivaten; scheikundige nijverheid» - daarin heeft alleen de scheikundige nijverheid een hogere tewerkstelling - en «Andere be- en verwerkende nijverheid». In die laatste bedrijfstak is de terugval t.o.v. 1985 uitgesproken. Alleen de metaalverwerkende nijverheid en de bouwnijverheid behouden het tewerkstellingspeil van 1985. Er is nochtans tewerkstellingsverlies in de metaalfabrikaten, de automobielnijverheid en het ander vervoermaterieel, delen, onderdelen en toebehoren (tabel 38).

De vergelijking tussen tewerkstelling en industriële produktie en de ervan afhankelijke produktiviteitsontwikkeling is niet eenvoudig. Het meten van de economische bedrijvigheid in de nijverheid is tamelijk gemakkelijk aan de hand van de statistiek van de toegevoegde waarde of deze van de industriële produktie. Dit is veel moeilijker bij

TABEL 38- Tewerkstelling per bedrijfstak

x 1 000

OMSCHRIJVING	30 juni 1985		30 juni 1986(a)	
	Privé	Overheid	Privé	Overheid
Primaire sector	12,2	0	12,5	0
Secundaire sector	952,2	12,2	940,4	11,5
- energie	45,3	11,0	44,0	10,5
- winning niet-energetische delfstoffen, scheikundige nijverheid	175,7	0	170,4	0
- metaalverwerkende industrie	259,9	0,7	260,0	0,5
- andere verwerkende industrieën	315,7	0,4	310,0	0,3
- bouwnijverheid	155,6	0,1	156,0	0,2
Tertiaire sector	1 077,8	963,1	1 103,0	969,2
- handel	414,9	1,7	423,0	0,9
- vervoer en verkeer	89,8	156,1	92,0	150,0
- bank- en verzekeringswezen	214,1	23,3	222,0	23,3
- andere dienstverleningen	359,0	782,0	366,0	795,0

Bron: Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, RSZ; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

(a) Raming.

de beoordeling van de toegevoegde waarde in de dienstverlenende sectoren omdat die op relatief arbitraire bepalingen of conventies steunt. Op tewerkstellingsvlak ligt het probleem hoofdzakelijk bij de gewijzigde begripsinhoud (zie hierna). Daarom wordt de activiteitsgroei vergeleken met het volume van arbeidsuren eerder dan met het aantal tewerkgestelden. Een vlugge vergelijking tussen industriële produktie per produkt en tewerkstelling per bedrijfstak bevestigt die visie: er kan geen enkel logisch verband worden gelegd.

Een studie van het IRES stelt dat: «la relation principale entre la croissance et l'emploi s'articule autour du volume de travail effectif»(1). Maar indien de statistieken in verband met het aantal tewerkgestelden homogeen zijn, dan is dit niet het geval voor de arbeidsuren. Het IRES beschouwd vier sectoren: verwerkende nijverheid, bouwnijverheid en de overwegend publieke of privé dienstverlening, en gebruikt daarvoor drie verschillende bronnen om de arbeidsduur te meten (effectieve arbeidstijd van het NIS voor de arbeiders in de nijverheid, conventionele arbeidstijd door het IRES geraamd voor de bedienden en, op basis van de EEG-enquête over de arbeidskrachten, een geraamde duur voor de diensten en de totale tewerkstelling). De verschillende maatstaven zijn uiteraard niet vergelijkbaar.

De studie beslaat de periode 1973 - 1985. Voor het laatste jaar wordt een lagere produktiviteitswinst gemeten, zowel in de nijverheid als in de bouw, als gevolg van een vertraging van de daling van het arbeidsvolume en een constante groei van de toegevoegde waarde. De zichtbare arbeidsproduktiviteit (in termen van gepresteerde uren) schijnt zowel in de overwegend publieke als in de overwegend privé dienstverleningen stabiel te zijn. In de secundaire sector en in de overwegend privé dienstverleningen zijn er steeds minder arbeiders, en a fortiori minder en minder arbeidsuren, nodig om een eenheid toegevoegde waarde te produceren. In de overwegend publieke dienstverlening zijn er steeds meer nodig.

Zoals in 1985, is de tewerkstellingsgroei in de tertiaire sector bebelangrijk (+ 25 000), verdeeld over de bedrijfstakken «handel, hotels, restaurants en café's, reparatiebedrijven», «bank- en verzekeringswezen, dienstverlening aan ondernemingen, verhuur» en de «overige dienstverlening». Meer bepaald binnen de verschillende takken zijn het de sectoren groothandel, recuperatie, tussenpersonen in de handel waarvan de tewerkstelling verhoogt met 3 449 personen; de maaltijden-, dranken en logiesverstreckende bedrijven met 2 741 arbeidsplaatsen; de kleinhandel met 1 469 arbeiders meer; de dienstverleningen aan ondernemingen, verhuur van goederen met 6 434 arbeidsplaatsen; de kredietinstellingen met 1 336 bijkomende arbeidsplaatsen, de overige maatschappelijke dienstverlenende instellingen

(kinderkribbes, homes ...) met 4 245 arbeidsplaatsen; de volksgezondheids- en de dierengeneeskundige diensten met 1 250 arbeidsplaatsen en de reinigingsdiensten, beheer van begraafplaatsen met 1 087 arbeidsplaatsen. In meerdere rubrieken van de categorie overige diensten daalt de tewerkstelling. Het gaat voornamelijk om het algemeen overheidsbestuur, wetenschappelijke instellingen en onderzoekcentra, persoonlijke diensten en de overige diensten n.e.g.

Indien in de tertiaire sector, positief tewerkstellingsverloop en negatief werkloosheidsverloop (aantal werkzoekenden) samen gaan, dan is dit niet het geval in de secundaire sector waar, de metaalindustrie en de bouw uitgezonderd, tewerkstelling en werkloosheid een ongeveer overeenstemmend verloop hebben. Nochtans, wat betreft de tertiare sector, is de vermindering van de werkloosheid merkelijk lager dan de groei van de tewerkstelling. Verscheidene tegen- gestelde factoren verklaren waarschijnlijk dit onevenwicht:

- de toetreding op de arbeidsmarkt van personen, voornamelijk vrouwen, die nooit hadden gewerkt of werkloos waren geweest;
- de brugpensioenen, maar eveneens het verwijderen uit de categorie werkzoekenden van de oudere uitkeringsgerechtigde werklozen die sinds meer dan twee jaar werkloos zijn;
- bedrijfstakmobiliteit van zowel tewerkgestelden als werklozen. Een aantal werklozen uit de secundaire sector is waarschijnlijk een job in de tertiaire sector gaan zoeken.

De tewerkstelling in de secundaire overheidssector bedraagt 11 535 personen tegen 12 226 per 30 juni 1985. Die terugval is voor het grootste deel het gevolg van tewerkstellingsverlies in de «industrie van de nucleaire brandstoffen - productie en distributie van elektrische energie, gas, stoom en warm water - waterbedrijven».

De tewerkstelling in de tertiaire overheidssector neemt met 6 913 personen toe, het resultaat van een vermindering in de bedrijfstakken «handel, hotels, restaurants en café's, reparatiebedrijven», «vervoer en verkeer», «bank- en verzekeringswezen, dienstverleningen aan de ondernemingen, verhuringen» en een grote toename (meer dan 10 000) in de «overige diensten», waar de tewerkstellingsgroei in belangrijke mate door de ontwikkeling van het derde arbeidscircuit werd bepaald (+ 8 900).

b. Gewijzigde begripsinhoud

De transformatie van het begrip tewerkstelling werd reeds in 1985 aangevoeld. In de loop van 1986 zijn de wijzigingen toegenomen en gediversifieerd:

- grotere vrouwelijke tewerkstelling;
- minder voltijdse arbeid en grotere deeltijdse arbeid;
- meer contracten met bepaalde duur;
- overkwalificatie van arbeidsaanbod en onderkwalificatie van de arbeiders.

Onder de factoren die de begripsinhoud van de tewerkstelling hebben gewijzigd is de feminisatiegraad reeds duidelijk uit de statistieken op te maken. Die is het gevolg van de groei van de vrouwelijke tewerkstelling en de afnemende mannelijke tewerkstelling. Die beweging werd hiervoor reeds besproken, ter herinnering de cijfers: tussen 30 juni 1985 en 30 juni 1986 nemen de mannelijke verzekerden van de RSZ met 6 043 personen af, het vrouwelijk effectief neemt met 23 553 personen toe.

De hogere vrouwelijke tewerkstelling houdt verband met de ontwikkeling van de deeltijdse arbeid. Dit fenomeen wordt op basis van verschillende bronnen beoordeeld, maar blijft toch nog onzeker. Volgens het RIZIV, met cijfers tot 1985, nam hun aantal (inclusief seizoen- en onregelmatige arbeiders) toe met 47 419 personen (10 342 mannen, 37 077 vrouwen) tussen 1983 en 1984, met 48 238 personen (12 823 mannen, 35 415 vrouwen) tussen 1984 en 1985,

om op 30 juni 1985 een totaal effectief van 364 634 personen in de gezamenlijke openbare en privésector te bereiken. De deeltijds tewerkgestelde werklozen om aan de werkloosheid te ontsnappen, 129 076 personen, vallen er onder. In 1985 was er een verbetering t.o.v. 1984 inzake de terugval van de voltijdse arbeidsplaatsen (-21 120 tegen -41 700) en de groei van de deeltijdse arbeid bleef relatief dezelfde (+ 48 238 personen tegen 47 419 in 1984). De vrouwen vertegenwoordigen 76,7 % van de tewerkgestelde deeltijdse loontrekkenden.

Een ander kenmerk van de deeltijdse arbeid is het aandeel van de jongeren. In 1985, nemen de jongeren van minder dan 25 jaar 16 % van de voltijdse banen en 23,4 % van de deeltijdse banen voor hun rekening. In de loop van de jaren wordt het duidelijk dat de jongeren minder voltijdse banen uitoefenen en steeds meer deeltijds werken. Ten slotte valt het op dat de mannen die jonger dan 25 jaar zijn een groter aandeel in de mannelijke deeltijdse arbeid vertegenwoordigen dan het aandeel van alle deeltijds werkende vrouwen in de gezamenlijke vrouwelijke tewerkstelling (respectievelijk 27,7 % en 22,3 %).

De ontwikkeling van de voorgaande jaren waarbij de voltijdse arbeid afnam en de deeltijdse toenam, heeft zich naar alle waarschijnlijkheid in 1986 verder gezet, het aantal deeltijds tewerkgestelden moet thans ongeveer 400 000 personen bedragen. Het aantal deeltijds tewerkgestelde werklozen om aan de werkloosheid te ontsnappen is tussen 30 juni 1985 en 30 juni 1986 inderdaad met 31 189 personen toegenomen, waaronder 23 720 vrouwen. Die ontwikkeling wordt nog bevestigd door de enquête over de arbeidskrachten van het NIS, daaruit blijkt dat van 8,6 % in 1985, de deeltijds tewerkgestelden in 1986 naar 9,3 % van de totale tewerkstelling evolueren.

De enquête bevat talrijke interessante gegevens over de recente werking van de arbeidsmarkt, maar de resultaten moeten met omzichtigheid worden beoordeeld, o.a. met betrekking tot de informatie over kleine groepen: de vraag van de representativiteit van de steekproef stelt zich dan in verband met de extrapolatie naar de totale bestudeerde populatie. Dit geldt voor de deeltijdse contracten maar ook voor de contracten van bepaalde duur. Deze laatste stijgen van 6,9 % van de tewerkstelling in 1985 naar 7,1 % in 1986, het verschil tussen beide is te klein om een significant besluit uit de ontwikkeling te trekken. In de werkelijkheid is hun groei naar alle waarschijnlijkheid belangrijker geweest. De interim-agentschappen hadden reeds in 1985 een belangrijke ontwikkeling gekend, zowel met betrekking tot de mannelijke en de vrouwelijke arbeid, als tot de hand- en de hoofdarbeid. Interimairs worden steeds minder vrijwillige interimairs, maar meer arbeiders die op een vaste betrekking wachten. Talrijke jongeren die hun studies beëindigden, aanvaardden contracten van bepaalde duur, zelfs als ze maar enkele maanden bedragen, bij gemis van een aanwerving voor onbepaalde tijd. Door het aanvaarden van contracten van bepaalde duur, krijgen ze toch enige beroepservaring, die door de ondernemingen meer en meer als voorwaarde voor een vaste betrekking wordt gesteld.

De contracten van deeltijdse en interimarbeid en deze van bepaalde duur zijn soepele aanwervingsvormen die ook de ondernemingen verkiezen. Ze bieden het voordeel van aanpassing aan de vraagfluctuaties. Dit is o.a. het geval met de deeltijdse contracten die bij een onverwachte vraagtoename in voltijdse contracten worden omgezet. Die conversiemogelijkheden zijn gunstig voor de beheersing van de loonkosten aangezien de uitbetaling van overuren erdoor vermeden wordt. Dergelijke aanwervingsvormen dragen ook bij tot een andere organisatie van de arbeidstijd waardoor een verlenging van gebruiksduur van de kapitaalgoederen mogelijk wordt, waardoor de rendabiliteit van de machines verbetert. De gevolgen van de ontwikkeling van die nieuwe types van arbeid op de arbeiders zijn verdeeld. Indien dergelijke aanwervingscontracten de mogelijkheid bieden om de werkloosheid te verlaten en enige beroepservaring op te doen, dan kunnen ze ook tot marginalisatie leiden in geval een of meerdere van die banen op termijn geen aanleiding geven tot een minder preciaire tewerkstelling en tot onzekerheid in verband met het inkomenspeil. Die tewerkstelling is inderdaad precairder en, voor de deeltijdse arbeid, minder lonend.

Een ander tewerkstellingsaspect dat wordt gewijzigd is de bekwaamheid van de arbeiders. De moeilijkheden om een baan te vinden heeft tot een gewijzigd gedrag t.o.v. de arbeid geleid. De werkzoekende aanvaardt een betrekking die niet noodzakelijk overeenstemt met zijn kwalificatie. Die onderkwalificatie van de bekwaamsten bemoeilijkt het

vinden van een baan voor de minder gekwalificeerde arbeiders met daarbij de bedenking dat de eersten relatief beter tegen werkloosheid zijn beschermd.

c. Tewerkstelling in de tertiaire sector

Dit onderzoek heeft betrekking op de ontwikkeling van het aantal aan de sociale zekerheid onderworpen arbeiders over een periode van tien jaar (1976-1985) en tijdens de twee laatst beschikbare jaren (1985 en 1986). De vooruitgang van de tertiaire tewerkstelling binnen de totale tewerkstelling is tijdens de beschouwde periode een continu en waarschijnlijk verder aanhoudend verschijnsel (tabel 39). Het is vooral de privé sector die aan de basis ligt van het groeiend aandeel van de tertiaire sector in de totale tewerkstelling, aangezien het overheidsaandeel relatief stabiel blijft.

TABEL 39- Aandeel van de tertiaire tewerkstelling in het aantal aan de sociale zekerheid onderworpen tewerkgestelden

OMSCHRIJVING	In %		
	1976	1985	1986
Tertiair privé	40,7	50,5	51,4
Tertiair overheid	93,3	98,6	98,7
Totaal	55,5	65,7	66,4

Bron: RSZ.

De ontwikkeling die zich aftekent in de verdeling van de tewerkstelling in de tertiaire sector wijst op een gunstiger verdeling voor de vrouwen zowel in de privé als in de overheidssector. Hoewel de tendens overall dezelfde is, is ze niettemin meer uitgesproken voor de vrouwelijke tewerkstelling in de overheidssector (tabel 40).

Waarschijnlijk heeft het programma tot opslorping van de werkloosheid die tendens in de tertiaire over-

heidssector beïnvloed. Van 74 % in 1974 viel het percentage van de mannen die van dit programma genoten op 46,5 % in 1985. In dezelfde periode steeg het aantal betrokkenen in het programma van 17 107 naar 85 484 personen, hoofdzakelijk tewerkgesteld in de tertiaire sector.

TABEL 40- Verdeling van de tertiaire tewerkstelling tussen mannen en vrouwen

In % van de beschouwde tertiaire tewerkstelling

OMSCHRIJVING	1976		1985		1986	
	M	V	M	V	M	V
Tertiair privé	55,8	44,2	52,8	47,2	52,5	47,5
Tertiair overheid	60,6	39,4	55,0	45,0	54,2	45,8
Totaal	58,0	42,0	53,8	46,2	53,3	46,7

Bron: RSZ.

De meerderheid van de tewerkgestelden in de tertiaire sector zijn hoofdarbeiders (tabel 41). Dit is het gevolg van het gewicht dat het aantal ambtenaren (vast benoemden) hebben, er wordt daar geen onderscheid gemaakt tussen hand- en hoofdarbeiders, en het totaal wordt onder hoofdarbeiders opgenomen (in 1986 bedroeg het aantal ambtenaren 599 814 op een totaal van 894 193 tewerkgestelden in de tertiaire overheidssector).

Binnen de tertiaire overheidssector wordt nochtans een verschuiving in de verdeling van de hoofdarbeid over mannen en vrouwen waargenomen ten gunste van de vrouwelijke tewerkstelling. Dezelfde beweging wordt in de tertiaire privé sector waargenomen, maar veel minder uitgesproken.

d. Ontwikkeling van de verschillende bestanddelen van de tertiaire privé tewerkstelling

Het grootste deel van de tewerkstelling in de tertiaire privé sector gebeurt in de rubriek «handel, hotels, restaurants en café's, reparatiebedrijven» met 42,0 % in 1986 met daaronder voornamelijk de groot- en kleinhandel die meer

TABEL 41- Verdeling van de hand- en hoofdarbeiders in de tertiaire sector

In % van de beschouwde tertiaire tewerkstelling

OMSCHRIJVING	1976			1985			1986		
	M	V	T	M	V	T	M	V	T
Handarbeiders:									
Tertiair privé	26,6	14,3	40,9	24,6	14,4	39,0	24,3	14,5	38,8
Tertiair overheid	4,0	6,7	10,7	4,2	6,4	10,6	4,1	6,6	10,7
Totaal	16,3	10,8	27,1	14,9	10,6	25,5	14,8	10,8	25,6
Hoofdarbeiders:									
Tertiair privé	29,3	29,8	59,1	28,2	32,8	61,0	28,2	33,0	61,2
Tertiair overheid	56,6	32,7	89,3	50,8	38,6	89,4	50,1	39,3	89,3
Totaal	41,7	31,1	72,9	38,9	35,5	74,5	38,5	35,9	74,4

Bron: RSZ.

dan 30 % (tabel 42) vertegenwoordigen. De ontwikkeling van die rubriek en de onderafdelingen is echter dalend gericht: alleen hotels, restaurants en café's hebben een stijgende tewerkstelling, terwijl het aandeel van de groothandel zich schijnt te stabiliseren.

Als tweede belangrijkste post, zagen de overige diensten hun aandeel stijgen tussen 1976 en 1985 : het stabiliseerde nadien rond de 27 %. De toename is hoofdzakelijk het gevolg van het groeiend aandeel van de personen tewerkgesteld in de gezondheids- en diergeneeskundige diensten en de overige sociale diensten (kinderkribben, homes,...). In een aantal andere sectoren vermindert het aandeel in de totale tertiaire tewerkstelling: het algemeen bestuur, de persoonlijke diensten en het huispersoneel.

TABEL 42- Verdeling van de tewerkstelling in de tertiaire privé sector

In %

OMSCHRIJVING	1976	1985	1986
Handel, Horeca, herstellingsbedrijven	46,5	42,2	42,0
- groothandel, recuperatie	20,2	16,5	16,5
- kleinhandel	17,0	16,1	15,9
- hotels, restaurants en café's	5,2	6,1	6,2
- reparatiebedrijven	4,1	3,4	3,4
Vervoer en verkeer	9,6	9,1	9,2
Bank- en verzekeringswezen, dienstverlening aan bedrijven, verhuur	19,3	21,7	22,0
- kredietinstellingen	6,4	6,7	6,7
- verzekeringen	3,1	3,0	3,0
- dienstverlening aan bedrijven, verhuur	9,8	12,0	12,3
Overige diensten	24,6	27,0	26,8
- algemeen bestuur, landsverdediging verplichte sociale zekerheid	1,9	1,8	1,8
- openbare gezondheid, bestuur van de kerkhoven	2,4	2,8	2,8
- onderwijs	-	-	-
- onderzoek en speurwerk	0,5	0,4	0,4
- gezondheid en diergeneeskunde	6,8	8,0	8,0
- andere sociale diensten	5,5	8,1	8,3
- ontspannings- en culturele diensten	1,5	1,5	1,5
- persoonlijke diensten	2,8	2,1	2,0
- huishoudpersoneel	1,6	0,5	0,4
- overige n.e.g. diensten	1,6	1,7	1,6
TOTAAL	100,0	100,0	100,0

Bron: RSZ.

De tewerkstelling in het bank- en verzekeringswezen, de dienstverlening aan de bedrijven en de verhuur maakt een steeds groter deel uit van de tertiaire tewerkstelling, vooral de laatste groep, aangezien de tewerkstelling maar matig stijgt in de kredietinstellingen en stabiel blijft in het verzekeringswezen.

e. Expansie van de tertiaire tewerkstelling in de rubriek dienstverlening aan de bedrijven.

In dalende orde was de mannelijke tewerkstelling in 1986 geconcentreerd in de interim-agentschappen (het betreft de interimairs waarvan het agentschap de werkgever blijft, hoewel zij in verschillende ondernemingen tewerkgesteld zijn), de andere dienstverleningen aan bedrijven - excl. de interim-agentschappen (waartoe industriële studiebureau's, architectenbureau's, bureau's voor marktonderzoek en informaticaconsulenten behoren) -, de technische dienstverleningen en ten slotte de fiscale en boekhoudexperten (tabel 43).

De vrouwelijke tewerkstelling wordt verdeeld tussen de interim-agentschappen, de andere diensten exclusief de interim-agentschappen, de fiscale en boekhoudexperten, de juridische raadgevers en de immobiliënkantoren. Indien de tewerkstellingsgroei uitgesproken was in 1985 in de interim-agentschappen en in mindere mate in de andere diensten, dan was de groei in 1986 beperkter en verdeeld over de drie laatst vermelde rubrieken.

Volgens de NACE-classificatie behoort de dienstverlening aan de bedrijven tot de tertiaire sector en is er ten belope van 14 326 personen in 1985, (of 51,5 % van de toename in de tertiaire sector) en van 6 434 personen in 1986 (of 28,1 %) verantwoordelijk voor de tewerkstellingsgroei in de tertiaire sector. De bestemming van die personen kan echter een van de drie activiteitssectoren van de economie zijn. De relatief arbitraire toewijzing van de dienstverlening aan de ondernemingen tot de tertiaire sector vereist dan ook de nodige nuancering (vooral in 1985) bij de beoordeling van de ontwikkeling in die activiteitssector.

TABEL 43- Tewerkstelling in de dienstverlening aan de bedrijven

OMSCHRIJVING	1984		1985			1986		
	M	V	M	V	(a)	M	V	(a)
Hulpbedrijven bankwezen	955	670	974	688	+ 37	1 027	741	+ 106
Hulpbedrijven verzekeringen	2 772	4 563	2 809	4 774	+ 248	2 860	4 937	+ 214
Onroerende zaken en leasing	3 054	2 176	3 018	2 196	-16	3 039	2 290	+ 115
Immobiliënkantoren	1 533	5 048	1 583	5 168	+ 170	1 662	5 278	+ 189
Juridische raadgevers	1 971	5 869	1 909	6 081	+ 150	1 875	6 290	+ 175
Fiscale en boekhoudexperten	5 527	7 321	5 638	7 708	+ 498	6 081	8 497	+ 1 232
Technische diensten	11 435	3 894	11 803	3 988	+ 462	12 083	4 097	+ 329
Publiciteit	2 383	2 231	2 522	2 627	+ 535	2 682	3 084	+ 617
Andere diensten exclusief interimagentschappen	14 744	7 948	16 560	8 827	+ 2 695	18 090	8 890	+ 1 593
Interimairs	11 118	6 344	17 290	9 461	+ 9 289	18 221	10 264	+ 1 734

Bron: RSZ.

(a) Verschil op het totaal van mannen en vrouwen t.o.v. het voorgaande jaar.

f. Internationale vergelijking van het aandeel van de tertiaire sector in de totale tewerkstelling

Op internationaal vlak steunt de vergelijking op tewerkstellingsgegevens die naast de loontrekkenden ook de zelfstandigen bevatten. Deze laatsten oefenen hun hoofdactiviteit in de tertiaire sector uit, zodat de percentages voor België in tabel 44 hoger zijn. Het laatst beschikbaar jaar voor de beschouwde landen was 1984.

TABEL 44- Aandeel van de tertiaire sector in de tewerkgestelde beroepsbevolking

In %, volgens TCTI-classificatie

LANDEN	1975	1984
Duitse Bondsrepubliek	47,6 (9)	53,1 (11)
België	57,3 (4)	66,8 (3)
Denemarken	58,8 (3)	66,4 (4)
Frankrijk	51,1 (7)	59,0 (7)
Griekenland	36,8 (12)	42,8 (12)
Ierland	45,8 (10)	54,2 (9)
Italië	44,1 (11)	53,6 (10)
Luxemburg	49,7 (8)	62,0 (6)
Nederland	59,4 (2)	68,0 (2)
Portugal	32,2 (13)	40,7 (13)
Verenigd Koninkrijk	56,8 (5)	64,5 (5)
Japan	51,5 (6)	56,2 (8)
Verenigde Staten	65,6 (1)	68,2 (1)

Bron: OESO, Statistique de la population active 1964-1984.

Tussen 1975 en 1984 is het groeiend aandeel van de dienstensector in de tewerkstelling algemeen. De cijfers tussen haakjes geven in dalende orde het aandeel van de tewerkgestelden in de dienstensector. België behoort tot de groep van landen waar het aandeel van de diensten het belangrijkste is en haar positie is nog geklommen gedurende de beschouwde periode.

Indien de Verenigde Staten hun eerste plaats behouden in de rangschikking met in 1985 een aandeel van 68,2 % van de tewerkstelling in de dienstensector, dan vertonen twee andere landen, de Duitse Bondsrepubliek en Japan, met zelfs betere economische prestaties, een lagere groei van de tertiaire sector. Bij die ontwikkeling kan de bedenking gemaakt worden of economische groei en groei van de tertiaire sector wel compatibel zijn.

C. WERKLOOSHEID

In april 1985 werd een nieuwe categorie werklozen bepaald: de oudere uitkeringsgerechtigde volledig werklozen die geen werkzoekende meer zijn. Naast hun ouderdom (meer dan 50 jaar) en de lange werkloosheidsduur, worden de personen van die categorie gekenmerkt door een zwakke vorming en door een beroepsactiviteit, voor ze werkloos waren, in de primaire of secundaire sector; de vraag naar het soort beroep dat zij uitoefenden daalt of het heeft een laag kwalificatiepeil. De leeftijdsklassen die het dichtst bij de pensioenleeftijd liggen, maken het meest gebruik van de vrijstelling van stempelcontrole. Het beoordelen van het werkloosheidsverloop is maar mogelijk door een vergelijking van het ene jaar op het andere, daarom moet die nieuwe categorie bij de bestaande uitkeringsgerechtigde volledig werklozen worden gevoegd. Van de hierna aangewende reeksen, onder littera a, zijn de volgende door die maatregel beïnvloed geworden: de gezamenlijke werklozen, de werklozen toegelaten op basis van de gepresteerde arbeid, de regionale verdeling van de werklozen en de werklozen waarvan de inactiviteitsduur langer dan twee jaar is.

Een korte commentaar wordt bij de ontwikkeling, tussen 30 juni 1985 en 30 juni 1986, van de werkloosheid van alleen werkzoekenden gegeven. Geen enkel zinnige vergelijking op jaarbasis is mogelijk aangezien de vrijstelling van stempelcontrole pas sinds april 1985 van kracht werd.

a. Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen in 1986

Evenals in 1985 kan het verloop van iedere categorie werklozen met twee indicatoren worden benaderd: het jaargemiddelde en de gegevens per 30 juni 1986. De overeenkomst tussen beide indicatoren, zoals uit tabellen 45 tot 47 (telkens inclusief de oudere werklozen die geen werkzoekende meer zijn) blijkt, is van die aard dat de commentaar zich tot de jaargemiddelden kan beperken. Algemeen kan nochtans worden opgemerkt dat de ontwikkeling gunstiger wordt beoordeeld op basis van de jaargemiddelden dan door de vergelijking per 30 juni. Dit is louter het gevolg van de ontwikkeling tijdens het jaar. Het werkloosheidsverloop in 1986 vertoont volgende kenmerken: tot in mei een gevoelige verbetering t.o.v. van het voorgaande jaar, in juni was het aantal werklozen ongeveer stabiel en een nieuwe dalende tendens, maar minder uitgesproken, trad de volgende maanden op; vanaf oktober was er echter een verslechtering.

TABEL 45- Werkloosheid volgens toelatingsbasis

% verandering t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	Per 30 juni					Jaargemiddelde		
	1982	1983	1984	1985	1986	1984	1985	1986
Totaal	16,8	10,9	0,6	-0,1	-0,8	1,5	-0,7	-1,6
Mannen	23,9	14,0	-0,5	-2,3	-2,6	0,5	-2,3	-3,5
Vrouwen	11,5	8,4	1,6	1,7	0,7	2,3	0,8	0,0
Toegelaten op basis van arbeidsprestaties	15,3	9,6	-0,7	-1,1	-1,3	0,3	-1,6	-2,1
Mannen	22,5	12,9	-1,3	-2,9	-2,9	-0,2	-2,8	-3,8
Vrouwen	3,8	6,8	-0,1	0,5	0,1	0,8	-0,4	-0,8
Toegelaten op studiebasis	38,0	27,0	13,9	8,9	3,3	12,7	7,4	2,8
Mannen	51,5	32,1	10,1	5,3	1,1	9,5	3,6	-1,1
Vrouwen	31,8	24,3	16,1	10,7	3,3	14,6	9,5	5,0

Bron: RVA.

Voor het tweede opeenvolgende jaar is de werkloosheid verminderd, door een lagere werkloosheid bij de mannen en een stabilisering bij de vrouwen, en werd de tewerkstelling gunstig beïnvloed. De gunstige invloed werd zowel door de economische bedrijvigheid teweeg gebracht als door de maatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid, o.a. de loopbaanonderbreking (4 507 volledige en 2 596 gedeeltelijke loopbaanonderbrekingen) en het programma tot opslorping van de werkloosheid. Ook de werkloosheid op basis van arbeidsprestaties vermindert, meer bij de mannen dan bij de vrouwen.

De werklozen toegelaten op basis van de gedane studies nemen verder toe, maar veel minder dan in 1985; bovendien, en dit is een nieuwe ontwikkeling, vermindert het aantal mannen uit die categorie licht. Zoals het jaar voordien is de daling van de werkloosheid bij de jongeren van minder dan 25 jaar de oorzaak van de algemene daling van de werkloosheid. Het jaargemiddelde van de werkloze jongeren onder de 25 jaar daalt met 13 083 personen, terwijl de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen maar met 8 127 personen afnemen.

Het programma tot opslorping van de werkloosheid, de verlengde schoolplicht en de ontwikkeling van de beschouwde populatie zijn zonder twijfel de verklarende factoren voor dit verloop, maar die zijn ook het gevolg van het feit dat de jongeren, meer dan voorheen, na hun studies een baan van bepaalde duur, zelfs zeer kort (2 tot 3 maanden), aanvaarden.

Uit de regionale verdeling van de werkloosheid kan de aanhoudende gunstige ontwikkeling in Vlaanderen, vooral bij de mannen, worden afgeleid, evenals een opnieuw gunstige verloop in Brussel (de gegevens zijn opnieuw dalend gericht na de onderbreking in 1985 als gevolg van een statistische wijziging in de behandeling van de gegevens). De werkloosheid blijft toenemen in Wallonië maar vertraagt enigszins. In Vlaanderen zijn er ook het meest deeltijds tewerkgestelde werklozen om aan de werkloosheid te ontsnappen, hun aantal op basis van het jaargemiddelde neemt met 17 789 personen toe, tegen 9 058 in Wallonië en 3 561 in Brussel.

Op basis van de inactiviteitsduur neemt alleen het aantal werklozen die meer dan twee jaar werkloos zijn verder toe, maar minder snel; dit zou erop wijzen dat het voor sommige categorieën werklozen moeilijk blijft om de werkloosheid te verlaten.

b. Verloop van de reeks uitkeringsgerechtigde volledig werklozen die werkzoekenden zijn

Het verloop werd onderzocht op basis van de cijfers per 30 juni, aangezien de mogelijkheid voor de oudere werklozen om van de stempelcontrole ontslagen te worden pas sinds april 1985 van kracht was (tabel 48).

TABEL 46- Werkloosheid per gebied

% verandering t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	Per 30 juni					Jaargemiddelde		
	1982	1983	1984	1985	1986	1984	1985	1986
Vlaanderen	19,5	10,0	-1,3	-1,8	-3,1	0,0	-4,2	-3,9
Mannen	30,5	12,1	-3,5	-8,2	-6,2	-2,3	-7,3	-7,2
Vrouwen	12,3	8,5	0,5	-0,5	-0,9	1,9	-1,0	-1,4
Wallonië	11,8	10,7	5,3	4,1	2,2	5,4	3,4	1,7
Mannen	14,9	15,9	5,3	3,8	1,6	6,0	2,9	1,1
Vrouwen	9,2	6,4	5,4	4,4	2,8	4,8	3,9	2,3
Brussel	18,9	16,4	-3,6	5,3	-1,1	-2,7	5,0	-1,3
Mannen	23,0	17,2	-3,2	4,8	-2,9	-2,2	4,3	-2,5
Vrouwen	14,5	15,4	-4,1	6,0	0,4	-3,8	7,0	-1,0

Bron: RVA.

TABEL 47- Verdeling van de werkloosheid volgens de inactiviteitsduur

% verandering t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	Per 30 juni					Jaargemiddelde		
	1982	1983	1984	1985	1986	1984	1985	1986
Minder dan een jaar	-0,6	1,9	-11,2	-9,8	-7,1	-13,5	-8,7	-7,1
Mannen	-1,1	0,2	-15,1	-12,0	-9,3	-17,2	-12,9	-9,8
Vrouwen	-0,1	4,0	-6,6	-6,8	-4,9	-9,0	-4,0	-4,7
Tussen 1 en 2 jaar	51,8	-1,8	-1,9	-13,7	-8,9	-2,2	-14,7	-10,9
Mannen	98,0	-1,5	-3,8	-19,9	-14,6	-4,4	-20,8	-16,0
Vrouwen	22,3	-2,1	0,0	-7,4	-4,0	0,1	-8,6	-6,4
Meer dan 2 jaar	23,1	28,7	14,6	11,0	5,1	14,3	11,3	4,5
Mannen	42,3	58,4	24,5	15,6	5,9	23,6	16,2	5,3
Vrouwen	16,4	16,0	8,9	4,9	4,6	8,8	8,1	3,8

Bron: RVA.

Het verwijderen van de oudere werklozen die geen werkzoekenden meer zijn uit de statistische reeksen, heeft over het algemeen voor gevolg dat de werkloosheid een gunstiger verloop vertoont dan uit de reeks van de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen blijkt. Dit gunstiger verloop, gezien van uit het standpunt van de werkzoekenden, neemt niet weg dat het de reeks van de uitkeringsgerechtigde volledig werklozen is die als maatstaf moet dienen zowel voor het bepalen van de ondertewerkstelling als voor de budgettaire implicaties.

c. Werkloosheid per bedrijfstak en beroepscategorie

Het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen die werkzoekend zijn verloopt gunstig in bijna alle bedrijfstakken. Alleen in de Horeca-sector (hier gegroepeerd met de handel) en in de onnauwkeurig bepaalde activiteiten neemt de werkloosheid toe. Het verwijderen van de oudere werklozen die meer dan twee jaar werkloos zijn uit de statistiek heeft duidelijk tot dit verloop bijgedragen. De daling van het aantal werkzoekenden in de bouwsector houdt waarschijnlijk verband met het groter aantal werklozen in de bouw die aan de voorwaarden voor vrijstelling van stempelcontrole voldoen en ook met de betere activiteit in de sector als gevolg van de maatregelen die de overheid terzake trof (tabel 49).

TABEL 48- Aantal werkzoekenden

OMSCHRIJVING	% verandering t.o.v. t-1
	30 juni 1986/ 30 juni 1985
Totaal	- 5,4
Mannen	- 9,7
Vrouwen	- 2,1
Vlaanderen	- 8,5
Mannen	-16,2
Vrouwen	- 3,8
Wallonië	- 1,1
Mannen	- 2,9
Vrouwen	0,4
Brussel	- 4,7
Mannen	- 8,6
Vrouwen	- 1,5
Prestaties	- 6,6
Mannen	-10,8
Vrouwen	- 3,2
Inactiviteitsduur op 2 jaar	- 3,1
Mannen	- 7,8
Vrouwen	- 0,2

Bron: RVA.

De werkloosheid in de dienstverlenende sector blijft uiterst hoog, hoewel het aantal verminderde in vergelijking met het voorgaande jaar. Bij een nader onderzoek van de verdeling van de werkloosheid binnen die sector, blijkt dat het grootste aantal werklozen bij de dienstverleningen aan de bedrijven worden geteld (17,4 % van het totaal aantal werklozen in de dienstensector), bij de administratie (Staat, provincies en gemeenten 16,3 %), bij de sociale werken (ouderentehuizen, kinderkribben, homes 14,5 %) bij het officieel, gesubsidieerd en vrij onderwijs (14,4 %) en ten slotte bij de persoonlijke diensten (11,9 %). De verdeling vertoont weinig verschil met die op 30 juni 1985 maar de dienstverleningen aan de bedrijven telden meer werklozen dan het jaar voordien.

Die ontwikkeling schijnt in tegenspraak te zijn met de groei van de tewerkstelling in de tertiaire sector. Maar naar alle waarschijnlijkheid gaat het in het respectieve verloop van tewerkstelling en werkloosheid niet om dezelfde personen. Factoren als geslacht, beroep, studieniveau, leeftijd en bekwaamheid spelen daarbij een rol. Uitgezonderd het verloop van de mannelijke en de vrouwelijke tewerkstelling, waarvoor de cijfers werden gegeven, zijn alle andere gegevens zo sterk geaggregeerd dat die factoren niet kwantificeerbaar zijn. Een aantal

werkloosheidscijfers geven aanwijzingen waaraan die hypothese kan getoetst worden: een lage bekwaamheid, een studieniveau van primair onderwijs, een hoge leeftijd zijn evenveel factoren die het moeilijker maken om de werkloosheid te verlaten. Bovendien is de tewerkstellingsgroei, evenals in 1985, meer het gevolg van een grotere toetreding tot de arbeidsmarkt dan van een verlaten van de werkloosheid.

Uit de verdeling per beroepscategorie blijkt het grote aantal werkloze bedienden (33,3 % van de gezamenlijke uitkeringsgerechtigde volledig werklozen). Vooral de bureaubedienden, waaronder de bedienden administratief werk en de verkopers worden erdoor getroffen. Ook in andere beroepen is het aantal werklozen belangrijk:

- de andere gespecialiseerde werknemers in de dienstensector (8,7 %);
- de kleermakers, snijders en bontwerkers (7,7 %);
- de mechaniekers, gereedschapmakers, loodgieters en lassers (7,1 %);
- de gewone handlangers (7,1 %);

TABEL 49- Werkloosheid per bedrijfstak

BEDRIJFSTAKKEN	1985	1986
Landbouw, jacht, bosbouw en visserij	2 739	2 629
Energie- en waterhuishouding	2 998	2 554
Winning en vervaardiging van niet-energetische delfstoffen en hun derivaten; scheikundige nijverheid	21 332	19 335
Metaalverwerkende nijverheid	41 174	38 175
Andere be- en verwerkende nijverheid	84 883	77 425
Bouwnijverheid	50 078	40 777
Handel, hotels, restaurants en cafés	67 968	66 416
Bank- en verzekeringswezen	5 775	5 445
Vervoer en communicatie	12 321	12 086
Overige dienstverleningen	108 261	106 796
Onnauwkeurig bepaalde actiteiten	58 001	59 368

Bron: RVA; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

- de metsers, vloerleggers, plafonneerders (5,5 %) maar hun aantal is duidelijk lager dan per 30 juni 1985;
- de koks, kamermeisjes, zaakkelners en serveerders (5,0 %).

d. Gedeeltelijke werkloosheid

Het jaarlijks gemiddeld aantal gedeeltelijk werklozen om economische redenen daalt met meer dan 2 000 personen t.o.v. 1985. De verbeterde economische bedrijvigheid is daarvan de oorzaak maar ook de factoren die tot een grotere flexibiliteit van de arbeidsmarkt hebben bijgedragen: toename van deeltijdse arbeid en talrijker contracten van bepaalde duur die de ondernemingen hanteren om de vraagwijzigingen op te vangen (tabel 50).

TABEL 50- Gedeeltelijke werkloosheid om economische redenen

OMSCHRIJVING	% verandering van het jaargemiddelde t.o.v. t-1				
	1982	1983	1984	1985	1986
Gedeeltelijke werkloosheid om economische redenen	-2,5	5,5	-23,1	-27,6	-8,3

Bron: RVA.

e. Programma tot opslorping van de werkloosheid

Het aantal personen dat van het programma tot opslorping van de werkloosheid kon genieten, nam tussen juni 1985 en juni 1986 met 13 000 personen toe, hoofdzakelijk waren het tewerkgestelden in het derde arbeidscircuit en door de overheid tewerkgestelde werklozen. Het bijzonder tijdelijk kader vermindert en het aantal jongerenstages blijft stabiel. Meer dan vorig jaar werd de opslorping van de werkloosheid verwezenlijkt met voltijdse contracten. De groei van de deeltijdse contracten is zwak of negatief (tabel 51).

TABEL 51- Aantal personen opgenomen in het programma tot opslorping van de werkloosheid (a)

(per 30 juni, x 1 000)

OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986	(b)
Tewerkgestelde werklozen	32,6	29,0	28,5	31,0	37,2	6,2
Voltijds	--	29,0	28,3	29,6	34,9	5,3
Deeltijds	--	0,0	0,2	1,4	2,3	0,9
Bijzonder tijdelijk kader	21,2	14,7	15,5	16,6	13,7	-2,9
Voltijds	--	14,5	14,0	14,6	10,5	-4,1
Deeltijds	--	0,2	1,5	2,0	3,2	1,2
Derde arbeidscircuit	--	7,0	19,4	25,8	34,7	8,9
Voltijds	--	6,9	18,3	23,0	29,1	6,1
Deeltijds	--	0,2	1,1	2,8	5,6	2,8
Jongeren stages	30,3	34,2	40,8	39,4	40,1	0,7
Voltijds	29,5	24,0	29,8	23,1	26,4	3,3
privé	21,0	17,1	21,5	21,9	23,4	1,5
overheid	8,5	6,9	8,3	1,2	3,0	1,8
Deeltijds	0,8	10,2	11,0	16,3	13,7	-2,6
privé	0,8	7,8	8,0	5,3	3,7	-1,6
overheid	--	2,4	3,0	11,0	10,0	-1,0
Totaal	83,3	84,9	104,2	112,8	125,7	12,9

Bron: RVA.

(a) Sinds het koninklijk besluit nr 230 (21.12.1983), kunnen in de overheidssector alleen deeltijdse stages worden uitgeoefend (max 4/5 van de tijd), met uitzondering van het onderwijs waar voltijdse stages nog mogelijk zijn.

(b) Verschil tussen 1985 en 1986.

VOETNOOT

(1) Francis CARNOY, *Volume de travail et productivité apparente du travail*, Etude spéciale, avril 1987, IRES.

2.3.2. INDUSTRIËLE PRODUKTIE: WEIFELEND EN DIVERGENT

A. ALGEMEEN OVERZICHT

a. Produktieverloop

Sinds 1982 neemt de industriële produktie, zonder de bouwnijverheid, ononderbroken toe, maar de groeicijfers zijn matig en niet te vergelijken met deze die in de periode 1968 - 1974 werden verwezenlijkt. Ook in 1986 is de toename met 1,6 % - dezelfde als in 1985 - niet overdreven. Nochtans waren eind 1985 en begin 1986 de verwachtingen hoog gestemd. Van de wijzigingen op internationaal economisch vlak werd een gunstige invloed op de industriële produktie verwacht. Over de kwartalen heen - telkens vergeleken met het vorige en op basis van seizoengezuiverde en afgevlakte cijfers - blijft de produktie in het eerste en het tweede kwartaal stabiel, neemt matig toe in het derde kwartaal en zwakt in het vierde opnieuw af (tabel 52). In een historisch perspectief is de prestatie in 1986, gemeten volgens het indexcijfer van de industriële produktie, 4,0 % hoger dan in het laatste topjaar 1979. In vergelijking met 1974, juist voor de eerste oliecrisis, is er een vooruitgang met 9,0 % en tegenover 1981, het laatste dieptepunt, is de winst 8,1 % (tabel 53 en grafiek 6).

TABEL 52- Kwartaalindexcijfers van de industriële produktie per goederengroep

Seizoenverbeterd, % verandering t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	1985				1986 (a)			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Algemeen (excl. bouw)	0,5	1,5	0,1	1,4	0,2	-0,2	1,6	-2,0
Algemeen (incl. bouw)	-1,8	3,2	0,1	0,5	0,2	-0,8	4,2	-3,1
Naar bestemming der goederen:								
grondstoffen en halffabrikaten	-0,6	1,6	0,5	1,3	0,3	-1,2	1,3	-2,4
niet-duurzame consumptiegoederen	1,5	0,9	-0,6	1,7	0,3	0,3	1,3	-2,9
duurzame consumptiegoederen	-0,1	1,4	0,6	1,5	1,2	1,0	4,5	-1,3
investeringsgoederen (excl.bouw)	2,6	2,8	-1,9	2,3	-1,0	0,8	3,9	-3,0

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) Voorlopige cijfers.

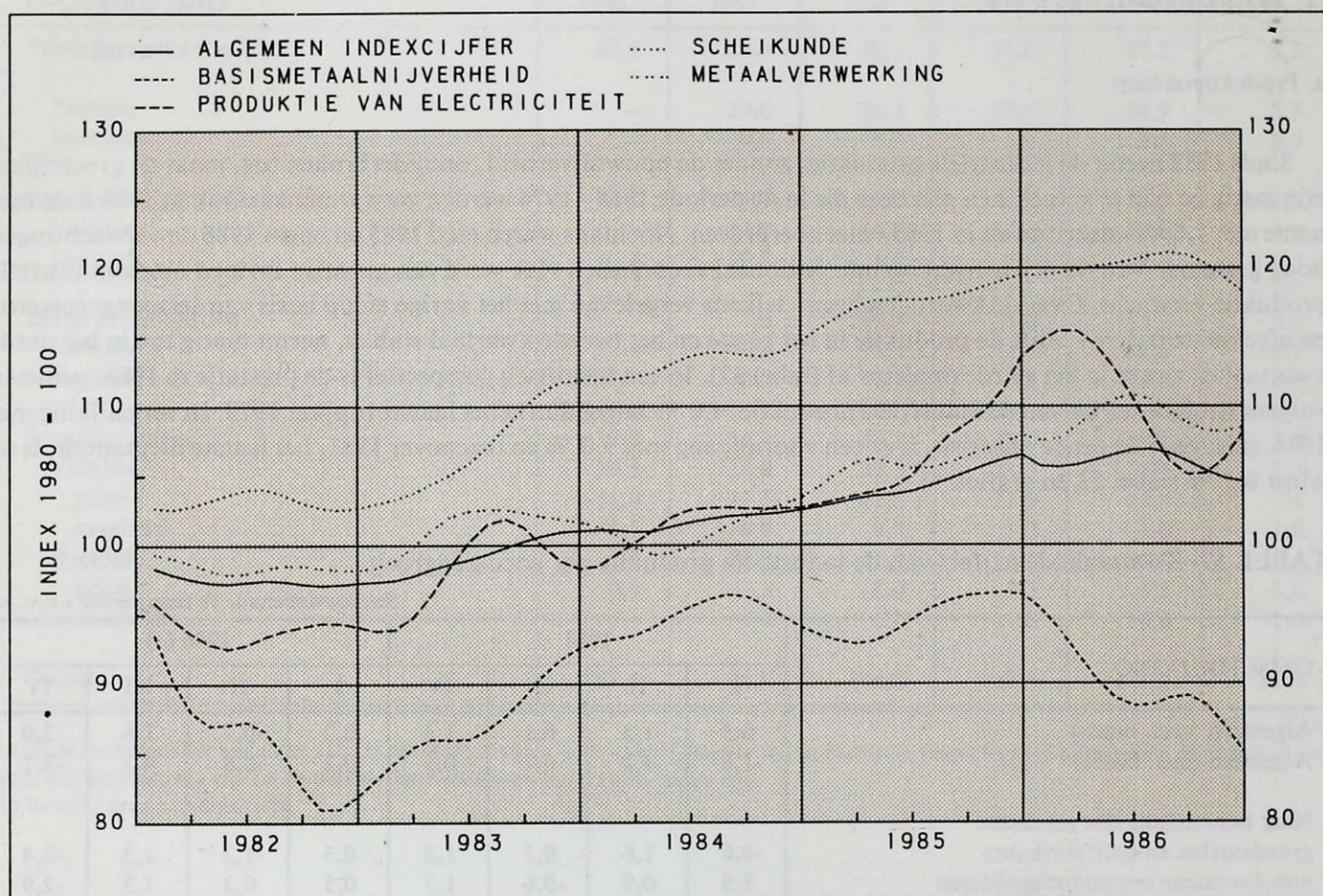
b. Industriële produktie per goederengroep

De produktiegroei van grondstoffen en intermediaire goederen is voor 1986 slechts 0,7 %. Aangezien België de meeste grondstoffen invoert, kan de groei in die groep maar door de intermediaire goederen tot stand komen. De wereldvraag heeft zich de laatste jaren echter toegespitst op investeringsgoederen, daarop heeft de Belgische industrie te weinig ingespeeld en ook de verouderde produktiestructuur is daar mede voor verantwoordelijk zodat aan die vraag niet kon voldaan worden. Voor de afzet van de Belgische halffabrikaten, met lage technologische inhoud, blijft alleen de toename van de privé consumptie, die zich ook in het buitenland aftekent, een uitweg bieden voor de toekomst.

De produktie van niet-duurzame consumptiegoederen neemt sinds enkele jaren gemiddeld met 2 % toe; in 1986 bedraagt de groei slechts 1,5 %. Een aantal onderliggende elementen speelt daarbij een rol: de produkten uit die goederengroep zijn meestal goederen van eerste noodzaak met een lage prijs- en inkomenselasticiteit, binnen die groep kunnen verschuivingen optreden ingevolge de overgang naar produkten uit een andere prijs-of kwaliteitsklasse. Dergelijke verschuivingen zijn, ingevolge de inkomensmatiging, de laatste jaren veelvuldiger voorgekomen. Daar de industriële statistieken op basis van hoeveelheden opgesteld zijn, komen dergelijke wijzigingen niet rechtstreeks tot uiting maar verklaren toch het zwakke resultaat in 1986.

GRAFIEK 6- Indexcijfers van de industriële productie, algemeen en grote sectoren

1980 = 100

Bron : Ministerie van Economische Zaken

TABEL 53- Indexcijfers van de industriële productie per goederengroep

1980 = 100

OMSCHRIJVING	Jaargemiddelden			1986 groei in % t.o.v.		
	1984	1985	1986(a)	1974	1979	1985
Algemeen (excl. bouw)	101,9	103,6	105,2	9,0	4,0	1,6
Algemeen (incl. bouw)	90,3	90,2	92,0	-9,7	-8,0	2,1
Naar bestemming der goederen:						
grondstoffen en halffabrikaten	100,0	101,0	101,7	5,5	0,3	0,7
niet-duurzame consumptiegoederen	109,1	111,4	113,1	18,5	13,0	1,5
duurzame consumptiegoederen	99,6	100,6	106,2	4,6	5,6	5,6
investeringsgoederen (excl. bouw)	101,8	105,9	107,7	13,1	4,4	1,7

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) Voorlopige cijfers.

Bij de aanschaf van duurzame consumptiegoederen spelen factoren als inkomen, inkomenszekerheid en vertrouwen in de toekomst wel een rol. In 1984 daalde de productie van duurzame consumptiegoederen nog met 1,7 %. In 1985 was deze teruggang reeds gedeeltelijk goedge maakt (+ 0,9 %) en in 1986 neemt de productie met 5,6 % toe.

Dat die ontwikkeling onvermijdelijk was geworden, blijkt uit de gestegen vraag naar huishoudelijke toestellen, ter vervanging van oude toestellen waarvan de aanschaf de vorige jaren was uitgesteld. Ook de forse toename in 1986 van de autoverkoop, mede geïnspireerd door het autosalon, is daarvan een symptoom.

De produktiegroei van de investeringsgoederen, zonder bouwnijverheid, is teleurstellend in vergelijking met de forse toename van de investeringen zelf. Volgens de laatste gegevens wordt een stijging met 1,7 % aangekondigd. Dat dit cijfer zeer voorlopig en weinig betrouwbaar is, blijkt bv. uit de ontwikkeling in 1985, toen werd in het jaaroverzicht van de ADSD een groei met 2,8 % gegeven en thans, met de definitieve gegevens, wordt 4 % bereikt. Het is echter onwaarschijnlijk dat het groeicijfer voor 1986, na aanpassing, dat van de investeringen (+ 10 %) zal benaderen. Dit ondersteunt de visie dat een groot deel van de investeringsgoederen wordt ingevoerd.

c. Conjunctuurtest van de Nationale Bank van België

Het conjunctuurverloop zoals het uit het indexcijfer van de industriële produktie wordt afgeleid, kan aan de conjunctuurindicator van de Nationale Bank worden gespiegeld. Deze geeft een idee hoe de ondernemers de economische activiteit zien, beoordelen en anticiperen. Beide laatste componenten zorgen ervoor dat de indicator eerder naar het conjunctuurklimaat peilt en meer informatie over de vraag dan over het aanbod inwint. Daaruit volgt dat de NBB-indicator voorloopt op de eigenlijke produktie : een «lead» van ongeveer 5 maanden werd waargenomen. De synthetische curve van de conjunctuurtest weerspiegelt niet alleen het verloop in de industrie (70 % van de enquête), maar ook in de bouwnijverheid (15 %) en in de handel (15 %). Gemiddeld lag in 1986 het peil van de algemene conjunctuurindicator 2,6 % onder dat van 1985. In de eerste maanden van het jaar viel hij tamelijk sterk terug om vanaf maart - met uitzondering van de maand mei, ingevolge de stakingen - rond een peil van 108 punten te blijven schommelen. Indien rekening wordt gehouden met de «lead» van 5 maanden, dan wordt de gemiddelde procentuele verandering tussen september 1985 en augustus 1986 herleid tot een stabilisatie (grafiek 7) t.o.v. de 1,6 % groei van het indexcijfer van de industriële produktie. Uit de grafiek kan gemakkelijk worden afgelezen dat de omslagpunten van de industriële produktie tamelijk goed door de indicator van de NBB worden voorspeld. De amplitude is echter meer uitgesproken en de keuze van de basisperiode vertekent er evenwel de algemene trend.

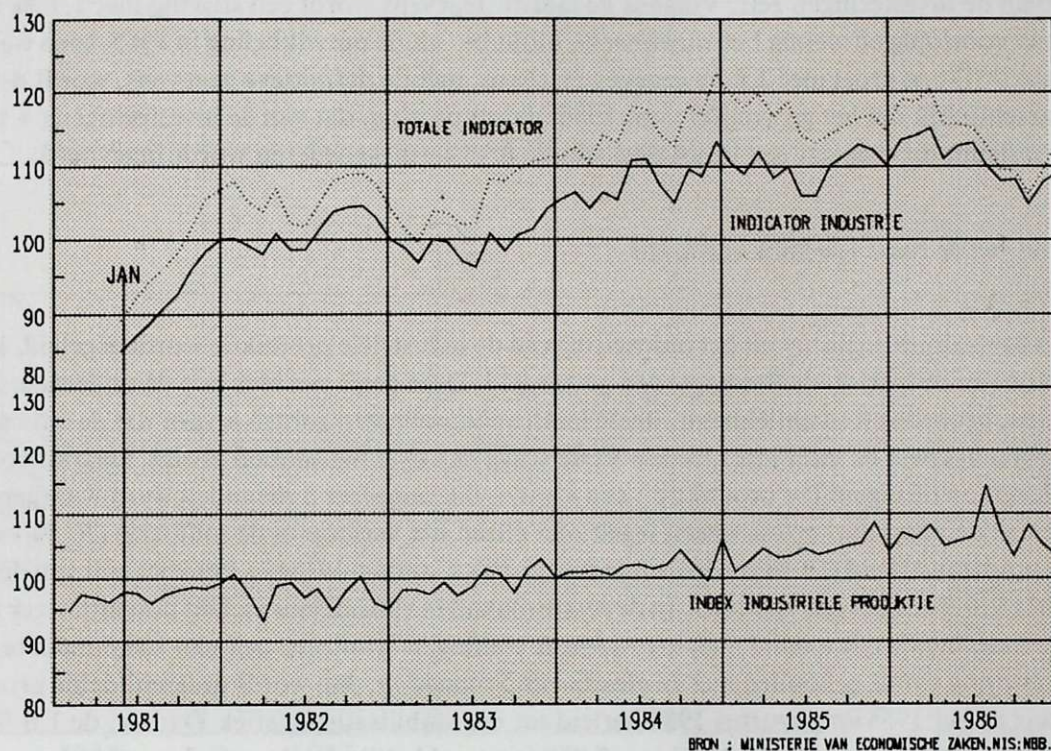
De waarde van de gezamenlijke indicator van de verwerkende nijverheid ligt gemiddeld 4,7 % lager dan in 1985 (ook bij een «lead» is er een daling, maar minder uitgesproken). De vermindering heeft zich voor alle componenten - verloop, beoordeling, vooruitzichten - voorgedaan. Produktietempo en de buitenlandse bestellingen hadden een sterk dalend verloop, terwijl dat van de binnenlandse bestellingen minder uitgesproken was na de stijging in 1985. De beoordeling van de totale en de buitenlandse orderpositie is ook iets minder gunstig maar blijft toch nog optimistisch. De vraagvooruitzichten worden ongeveer op hetzelfde peil als van 1985 ingeschat, maar de vooruitzichten inzake werkgelegenheid zijn negatief.

d. Bouwnijverheid

Door de gestegen activiteit in de bouwnijverheid in 1985 werd gehoopt op een omslag van de, sinds 1980, dalende trend in het aantal begonnen woningen. De cijfers voor 1986 - aantal en volume van de bouwvergunningen en van de begonnen gebouwen - wijzen op het tegendeel (zie daarover 2.2.1.). Het indexcijfer van de industriële produktie van de bouwnijverheid blijft een precare maatstaf, maar de waarnemingen van de conjunctuurenquête van de Nationale Bank voor de bouwnijverheid wijzen op eenzelfde tendens. De gemiddelde waarde van de index voor de bouwnijverheid - ruwbouw, burgerlijke bouwkunde en wegenwerken - is ongeveer op het peil van 1985 gebleven. Deze algemene status quo verbergt evenwel uiteenlopende evoluties op het vlak van de componenten. Voor de ruwbouw werd de daling in het verloop van het activiteitstempo en in de vooruitzichten van de vraag gecompenseerd door een

GRAFIEK 7- Indexcijfer van de industriële produktie vergeleken met de getalwaarde van de conjunctuurindicator met een «lead» van 5 maanden

1980 = 100 en juli 1974 — juni 1981 = 100

stijging van de andere componenten, vooral van de beoordeling van de verzekerde activiteitsduur. Wat meer specifiek de ruwbouw van woongebouwen betreft, waren in 1986 het activiteitstempo, het verloop van de tewerkstelling en de vraagvooruitzichten lager dan in 1985. Alleen de ruwbouw voor niet-woongebouwen gaf een verbetering te zien, die waarschijnlijk te verklaren is door het positieve investeringsverloop en de ermee samensamenhangende vraag naar industriële gebouwen.

B. REGIONAAL PRODUKTIEVERLOOP

Bij de regionale uitsplitsing van de industriële produktie is er de relatief slechte prestatie van Vlaanderen. De groei is weliswaar hoger (2,0 %) dan voor het ganse land, maar is in vergelijking met 1983 en 1985 de helft kleiner. In Wallonië daarentegen neemt het indexcijfer van de industriële produktie in 1986 opnieuw met 2,5 % af, of iets meer dan in 1985. Voor Brussel is de industriële produktie geen doeltreffende conjuncturele maatstaf, het belang van de dienstensector verdringt daar het produktie-aspect. Dit blijkt trouwens uit het verloop van het indexcijfer van de industriële produktie voor Brussel, waarin geen enkel regelmatig patroon aanwezig is.

Worden de prestaties in hun historisch perspectief terug geplaatst, dan blijkt in Vlaanderen het indexcijfer in 1986 toch 9,4 % hoger te liggen dan in het laatste topjaar 1979. In Wallonië werden sinds 1979 slechts twee stijgingen vastgesteld, 0,5 % in 1980 en 7,6 % in 1984. Door deze ongunstige evolutie komt in 1986 het indexcijfer 8,0 % onder het peil van 1979.

De sectoren die het meest tot de produktietoename bijdroegen in Vlaanderen waren de kleding- en schoeiselnijverheid, de papier- en kartonindustrie en de elektrische machines. Beide laatste sectoren hadden in Wallonië een tegengesteld verloop.

Ook de conjunctuurindicator van de NBB geeft op regionaal vlak een divergent verloop. Voor de verwerkende nijverheid lag in 1986 in elk van de drie gewesten de indicator lager dan in 1985. Voor Vlaanderen bleef de daling beperkt tot 2,3 %; voor Wallonië en Brussel was die groter, respectievelijk 7,5 en 7 %. De meeste componenten droegen daartoe bij. In Vlaanderen waren alleen het verloop van de binnenlandse bestellingen en de beoordeling van de totale orderpositie beter gericht; in Wallonië alleen de binnenlandse bestellingen. De spreiding van de schommelingen waren groter in Vlaanderen dan in Wallonië, vooral de werkgelegenheidsvooruitzichten waren in Vlaanderen zwak.

C. INDUSTRIELE PRODUKTIE PER BEDRIJFSTAK

De sectoren die in 1986 een grotere groei dan het gemiddelde verwezenlijkten waren: de voedingsnijverheid, de textielnijverheid, de konfektie- en schoeiselnijverheid, de houtnijverheid, de papier- en kartonnijverheid, de scheikunde en rubberindustrie, de petroleumraffinaderijen, de constructie van transportmaterieel, de elektrische constructie en de elektriciteitsproductie. De groei was negatief in de niet-elektrische machines en fijnmechaniek, de niet mechanische werken uit metaal, de non-ferrometalen, de basismetaalnijverheid, de nijverheid van niet-metaalhoudende mineralen en de groeven. De produktiedaling was het grootst in de steenkoolmijnen, de tabaks- en de ledernijverheid (tabel 54).

Net zoals in 1985 was de basismetaalnijverheid in 1986, steeds als gevolg van de produktie-inkrimping in de ijzer- en staalnijverheid, neerwaarts gericht (-4,6 %). De eerste verwerking lijkt zich eerder te stabiliseren. De non-ferrometalen daarentegen lopen licht terug.

De scheikundige en rubbernijverheid kent sinds 1981 een continue groei. De laatste twee jaar is deze echter aan het verzwakken. Dat neemt niet weg dat de groei van 2,3 % nog altijd boven deze van de totale industriële produktie ligt. In 1986 is de toename uitsluitend te danken aan de scheikunde daar de produktie in de rubbernijverheid evenveel verliest als ze in 1985 had gewonnen.

De sector van de bouwmaterialen ondergaat natuurlijk de invloed van de evolutie in de bouwnijverheid en het volume aan openbare werken. Daar in de laatste groep de wegen een belangrijke plaats innemen en de klemtoon thans op het onderhouden van de bestaande wegen ligt, eerder dan op het aanleggen van nieuwe wegen, is van deze groep geen vraagimpuls te verwachten. De niet-woongebouwen zijn in volume op ongeveer hetzelfde peil gebleven zodat hier geen al te grote terugloop van de vraag zal opgetreden zijn. Dat de produktie in de cementnijverheid niettemin opgelopen is in 1986 houdt verband met het lage peil van de vorige jaren, zodat de stijging in 1986 slechts de daling in 1985 goedmaakt.

Na de forse stijging in 1984 en de redelijke toename in 1985 is de produktiegroei in de vlakglassector in 1986 bescheiden. In de keramieknijverheid daalt de produktie echter met een derde waardoor het peil nog nauwelijks de helft van dat van 1980 bereikt. De produktie in de groeven, met uitzondering van kalk en kalksteen, daalt net als in 1985. Marmer en zandsteen daarentegen werden meer geproduceerd.

Sinds 1983 stijgt de produktie van elektrische energie met ongeveer 4 % per jaar. Voor 1986 bleef de toename beperkt tot 2,5 %, wat niet belet dat het produktieniveau 8,8 % hoger ligt dan in 1980. Het indexcijfer van de steenkoolnijverheid is in 1986 sterk gedaald nl. met 14,3 %. Dit is deels te wijten aan een substitutie van steenkool door de relatief goedkoop geworden aardolie. De petroleumraffinaderijen zagen hun produktie met bijna de helft toenemen. Dat was te danken aan enerzijds het opnieuw in gebruik nemen van een gesloten raffinaderij en het tijdelijk overbrengen van de produktie van een Nederlandse raffinaderij naar België. Tenslotte heeft de goedkopere olie voor een grotere vraag gezorgd. De benuttingsgraad van de productiecapaciteit klom van 57,2 % tot 80 %.

TABEL 54- Indexcijfers van de industriële produktie per bedrijfstak

1980 = 100

BEDRIJFSTAKKEN	Jaargemiddelden			1986 groei in % t.o.v.		
	1984	1985	1986(a)	1974	1979	1985
Algemeen indexcijfer (excl. bouw)	101,9	103,6	105,2	9,0	4,0	1,6
Bouwnijverheid	57,1	53,6	55,6	-58,6	-41,7	3,7
Extractieve nijverheid:	90,0	84,2	75,5	-44,4	-22,0	-10,4
steenkoolmijnen	90,9	83,8	71,8	-55,8	-27,1	-14,3
groeven en graverijen (incl. kalksteen)	84,6	81,5	80,9	-10,1	-11,1	-0,8
Fabrieksnijverheid:	102,3	104,1	106,1	11,0	4,6	1,9
voedingsnijverheid en bereiding van dranken	113,9	115,9	118,2	29,3	20,2	2,0
tabaksnijverheid	102,6	104,3	98,1	-5,0	-3,0	-6,0
textielnijverheid	104,2	103,9	106,5	-4,5	10,1	2,5
confectie- en schoeiselnijverheid	93,9	92,2	98,6	-20,5	-4,2	6,9
houtnijverheid	94,9	95,6	101,3	10,8	8,7	5,9
papier- en kartonnijverheid	111,5	112,7	114,9	15,2	14,0	1,9
scheikundige en rubbernijverheid	113,3	117,0	119,7	29,5	13,4	2,3
petroleumraffinaderijen	58,6	50,9	72,6	-23,0	-27,7	42,7
nijverheid van niet-metaalhoudende mineralen	81,1	74,0	72,7	-25,0	-27,3	-1,8
basis-metaalnijverheid	95,1	93,9	89,5	-20,9	-14,7	-4,6
metaalverwerkende nijverheid:	101,3	105,4	108,1	18,4	5,0	2,6
niet-mechanische werken uit metaal	97,1	99,1	95,9	7,8	-3,6	-3,2
niet-elektrische machines en fijnmechaniek	101,5	108,7	106,4	8,8	2,3	-2,1
transportmaterieel	112,6	119,9	131,3	91,1	23,4	9,5
elektrische machines en toestellen	93,0	94,3	97,8	-3,2	-4,1	3,7
Elektriciteit	101,6	106,2	108,8	36,2	11,9	2,5

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) Voorlopige cijfers.

De metaalverwerkende nijverheid behaalt in 1986 een lager resultaat dan in 1985: de produktie neemt er met 2,6 % toe. Vooral de constructie van transportmaterieel - meer bepaald de automobielsbouw en in mindere mate de vliegtuigbouw - en de elektrotechniek hebben daartoe bijgedragen. In de laatste sector is vooral de expansie van de consumentenelectronica (de ontwikkeling van een centrum voor lasertechnologie was daar de groeifactor) belangrijk geweest. Spoorwagematerieel en scheepsbouw moeten enig terrein prijsgeven. De niet-mechanische werken uit metaal lopen licht terug, vooral door de langdurige staking in de deelsector wapens en munitie. De niet-elektrische machines en fijnmechaniek kennen eveneens een lichte achteruitgang, vooral door de negatieve evolutie in de toestellen voor diverse industriën en de hef- en weegtoestellen. Ook de fijnmechaniek is er een oorzaak van; de produktie vermindert er met 12,8 %, de eerste daling sinds 1975.

De textielnijverheid heeft in 1986, na twee jaren van quasi stabilisering, een produktiegroei met 2,5 % verwezenlijkt. Dit resultaat was het gevolg van de stijging in de weverijen. De breigoednijverheid levert een goede prestatie, maar nog onvoldoende om het peil van 1980 te bereiken.

De voedings- en dranknijverheid groeide in 1986 iets sterker dan de totale produktie. Net zoals de twee voorgaande jaren was dat uitsluitend te danken aan de voedingsnijverheid, daar de bereiding van dranken stabiel bleef. De konfektie- en schoeiselnijverheid kent een forse stijging na drie jaren van daling en ook de houtnijverheid heeft een positief verloop. Zoals in 1985 is de toename in de papier- en kartonnijverheid beperkt. De lederindustrie verliest in 1986 ongeveer een vijfde van haar produktie en duikelt voor het eerst onder het niveau van 1980. De terugval is het grootst bij het licht leder.

De tekstielnijverheid heeft in 1986, na twee jaren van quasi stabilisering, een produktiegroei met 2,5 % verwezenlijkt. Dit resultaat was het gevolg van de stijging in de weverijen. De breigoednijverheid levert een goede prestatie, maar nog onvoldoende om het peil van 1980 te bereiken.

De voedings- en dranknijverheid groeide in 1986 iets sterker dan de totale produktie. Net zoals de twee voorgaande jaren was dat uitsluitend te danken aan de voedingsnijverheid, daar de bereiding van dranken stabiel bleef. De konfektie- en schoeiselnijverheid kent een forse stijging na drie jaren van daling en ook de houtnijverheid heeft een positief verloop. Zoals in 1985 is de toename in de papier- en kartonnijverheid beperkt. De lederindustrie verliest in 1986 ongeveer een vijfde van haar produktie en duikelt voor het eerst onder het niveau van 1980. De terugval is het grootst bij het licht leder.

De tekstielnijverheid heeft in 1986, na twee jaren van quasi stabilisering, een produktiegroei met 2,5 % verwezenlijkt. Dit resultaat was het gevolg van de stijging in de weverijen. De breigoednijverheid levert een goede prestatie, maar nog onvoldoende om het peil van 1980 te bereiken.

TABLE 12. Omzet in volume van de diverse nijverheidssectoren volgens de ITW-factoren

Industrie	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Totaal	100	100	100	100	100	100	100
Textiel	15	15	15	15	15	15	15
Voeding	25	25	25	25	25	25	25
Drank	10	10	10	10	10	10	10
Konfektie	5	5	5	5	5	5	5
Schoeien	3	3	3	3	3	3	3
Hout	2	2	2	2	2	2	2
Papier	1	1	1	1	1	1	1
Karton	1	1	1	1	1	1	1
Leder	1	1	1	1	1	1	1

2.3.3. TERTIAIRE SECTOR: DE HELFT VAN HET BNP ONONTGONNEN

A. BELANG EN VERLOOP VAN DE SECTOR

Het volume van de aangekochte dienstverleningen is moeilijk te kwantificeren omdat daarover statistieken ontbreken. Nochtans maken de dienstverleningen 50 % van het BNP uit. Alleen fragmentarische gegevens zijn beschikbaar om hun verloop te beoordelen. De oorzaak van die toestand is hoofdzakelijk het niet erkennen van de dienstverlening als een volwaardig statistisch object door het NIS. Dit in tegenstelling met hetgeen in de Verenigde Staten en in Frankrijk gebeurt. In dit laatste land peilen de maandelijkse ondernemingsenquêtes naar de activiteit in veertig verschillende dienstverlenende sectoren, waardoor ook een beeld wordt verkregen van diverse subsectoren van de globale dienstensector. Daarbij werd een nieuwe nomenclatuur gebruikt, aangepast aan de meest moderne activiteiten (van datatransmissie tot informaticaconsulenten), teneinde een duidelijker en vollediger inzicht in een voortdurend wijzigende sector te geven. Vooral omdat ook in die sector de branchevervaging toeneemt: banken bieden bv. verzekeringsdiensten aan. Jaarlijks worden er tabellen gepubliceerd die een overzicht geven van de tewerkstelling, de omzet en de boekhoudkundige resultaten van de dienstverlenende bedrijven.

In België is het thans bij gebrek aan budgettaire middelen en personeel onmogelijk om een soortgelijk onderzoek op te zetten. Nochtans worden er reeds enquêtes bij de ondernemingen en de handel uitgevoerd. Waarom is daarvan geen uitbreiding mogelijk tot de diensten, die toch een toegevoegde waarde vertegenwoordigen die groter is dan die van de industrie en waar 65 % van de actieve bevolking is tewerkgesteld. Voor de landbouw die een gering deel van het BNP vertegenwoordigt en slechts een 2 % van de actieve bevolking tewerkstelt, zijn volledige statistieken beschikbaar, maar daarvan zijn dan ook de nationale en communautaire subsidies afhankelijk. Bovendien is het onmogelijk om de dienstverleningen aan de bedrijven of aan de consumenten en de intermediaire diensten van elkaar te onderscheiden.

De enige bestaande bron is het indexcijfer op basis van de omzet door de handelaars aan de BTW opgegeven. De handelaars zijn daarbij onderverdeeld volgens de NACE-nomenclatuur, waardoor de statistiek op vele punten nog misleidend is:

- de hoofdactiviteit van verschillende sectoren zoals de banken en het verzekeringswezen zijn niet aan de BTW onderworpen. De overeenstemmende indexcijfers hebben dan ook geen betekenis;
- alleen de hoofdactiviteit van de aangever wordt in aanmerking genomen; er is geen onderscheid tussen de hoofdactiviteit (de verkoop) en de nevenactiviteit van een verkoopfirma (de naverkoopdiensten of de dienstverlening voor de plaatsing van verkochte goederen).

De indexcijfers, omgezet in volumegroei (tabel 55), zijn de enige beschikbare statistiek over de omzet van de bestaande rubrieken. De NACE-categorieën, met de geciteerde beperkingen, werden niet opgenomen in de tabel.

TABEL 55- Omzet in volume van de dienstverlenende sectoren volgens BTW-aangiften

OMSCHRIJVING	% verandering t.o.v. t-1				
	1982	1983	1984	1985	1986 (a)
HORECA	5,5	0,8	4,0	0,0	0,3
Herstelling van consumptiegoederen en voertuigen	6,2	0,9	7,9	6,7	6,2
Reisagentschappen	-4,9	-7,7	11,4	-0,7	-13,0
Reizigersvervoer over de weg (privé en overheid)	-6,1	2,5	2,8	-4,8	-0,6
Culturele en recreatieve diensten	7,8	1,8	0,9	0,9	7,7
Persoonlijke diensten	0,7	-3,1	0,5	1,5	1,6
Totaal	3,0	-0,2	4,6	1,7	3,5

(a) Voorlopig.

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS en ADSD.

De verkoop neemt in 1986 matig toe, zonder dat daarom kan gesproken worden van een hoofdrol voor de diensten in het consumptiepatroon zoals in de jaren zeventig. De persoonlijke diensten en de HORECA vertonen geen wijzigingen van betekenis, terwijl de herstelling van de goederen en de culturele diensten met meer dan 6 % toenemen. Voor alle dienstverleningen samen bedraagt de groei 3,5 %, die vergelijkbaar is met de groei van de consumptiegoederen. De groei van de zg. klassieke dienstverleningen loopt echter nog altijd achter in vergelijking met de behaalde groei vóór 1982.

B. DISTRIBUTIE

De enquête die het NIS uitvoert bij de handelaars maakt een beoordeling mogelijk van de resultaten die de verschillende distributievormen behaalden. De rangschikking gebeurt volgens de voornaamste rubrieken van de verkoop die met de overeenstemmende indexcijfers van de consumptieprijzen werden gedeplateerd.

De verkoop stagneerde in 1986, maar de resultaten van de distributieondernemingen (grootwarenhuizen en filiaalbedrijven) verliepen positiever. De kleine detailhandelszaken gaan sterk achteruit, vooral textiel en meubilering, de oorzaak schijnt daarbij verband te houden met de diversificatie-inspanningen van de grote distributiebedrijven (zie onder 2.2.2). De resultaten van de rubriek «andere artikelen» worden bepaald door de aanwezigheid van de brandstoffen, waarvan de prijsdaling in 1986 uitgesproken was (een gewogen deflator van 6,4 %) waardoor de vraag naar die produkten toenam. De verbruikscoöperaties moeten steeds meer en meer als een voorbijgestreefde distributievorm aanzien worden in het licht van hun jaar na jaar afnemende omzet (tabel 56).

TABEL 56- Verkopen van de detailhandel per distributievorm (a)

% verandering t.o.v. t-1

OMSCHRIJVING	1985		1986	
	Waarde	Volume	Waarde	Volume
VOEDING	4,3	0,6	1,9	-0,4
Kleine detailhandelszaken	4,7	1,0	0,5	-1,8
Warenhuizen en filiaalbedrijven	3,8	0,1	1,8	-0,5
Verbruikscoöperaties	-8,7	-12,0	-37,8	-39,2
Supermarkten	1,2	-2,4	-0,3	-2,5
TEXTIEL EN KLEDING	6,4	-0,1	0,8	-5,4
Kleine detailhandelszaken	6,6	0,1	-1,9	-7,9
Warenhuizen en filiaalbedrijven	3,4	-2,9	5,7	-0,8
Verbruikscoöperaties	-51,3	-54,3	-55,6	-58,3
Supermarkten	--	--	--	--
MEUBILERING EN HUISHOUDING	9,7	4,5	-0,1	-4,3
Kleine detailhandelszaken	10,5	5,2	-1,4	-5,6
Warenhuizen en filiaalbedrijven	-0,5	-5,2	9,8	5,2
Verbruikscoöperaties	-20,9	-24,7	-43,5	-45,9
Supermarkten	--	--	--	--
ANDERE ARTIKELEN	7,7	-3,5	-2,4	4,3
Kleine detailhandelszaken	7,9	3,7	-3,1	3,5
Warenhuizen en filiaalbedrijven	6,8	2,6	3,7	10,8
Verbruikscoöperaties	6,5	2,3	-27,4	-22,4
Supermarkten	--	--	--	--
TOTAAL	6,5	1,9	-0,1	-0,8
Kleine detailhandelszaken	7,1	2,5	-1,4	-2,1
Warenhuizen en filiaalbedrijven	4,1	-0,4	3,3	2,6
Verbruikscoöperaties	-4,7	-8,8	-36,8	-37,2
Supermarkten	1,2	-2,4	-0,3	-2,5

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

(a) NIS-enquête, voorlopige gegevens. De resultaten in hoeveelheid voor de goederencategorieën worden berekend door de resultaten in waarde te deflateren met de overeenkomstige prijsindexcijfers.

C. DIENSTVERLENING AAN DE BEDRIJVEN

De dienstverlening aan de bedrijven kan niet met dezelfde bron worden benaderd. De omzet van talrijke bedrijven in de sector is niet aan de BTW onderworpen (verzekeringen, raadgevers als vrij beroep, banken,...) terwijl de transportbedrijven de gefactureerde uitvoerbedragen nemen. De NIS-enquête heeft enkel op de kleinhandel en de distributiebedrijven betrekking. Het detail van de toegevoegde waarde voor de verschillende dienstencategorieën geeft de dienstverlening aan de bedrijven. De onderverdeling is echter niet opgemaakt volgens de verschillende rubrieken, o.a. voor het vervoer, de financiële diensten en de verzekeringen.

In de tabellen 57 en 58 wordt, met vertraging, de ontwikkeling van enige dienstencategorieën gegeven. De groei ervan is sterk vertraagd sinds het begin van het decennium. Het gemiddeld jaarlijks stijgingstempo van de diensten is van 4 % tijdens de jaren zeventig tot 1,2 % gezakt in de jaren tachtig. De financiële diensten vertonen de hoogste groei (6,4 %) in de periode 1980 - 1985, terwijl vervoer en verkeer ongeveer de ontwikkeling van het BNP volgen. De overige dienstverleningen aan de bedrijven waarvan de inhoud weinig gedetailleerd is, hebben een meer wisselvallig verloop.

TABEL 57-Toegevoegde waarde tegen marktprijzen van de diensten, in prijzen van 1980

Miljard frank

OMSCHRIJVING	1980	1981	1982	1983	1984	1985
HANDEL, BANK- EN VERZEKERINGSWEZEN, WOONGEBOUWEN	998,8	996,7	1025,9	1002,0	1020,1	1037,9
Handel	669,6	640,7	658,7	645,3	648,7	651,0
Financiële diensten	118,6	135,0	145,7	135,4	146,5	154,8
Verzekeringen	42,0	45,9	42,9	39,3	38,9	42,2
Woongebouwen	168,4	174,9	178,5	181,9	185,8	189,8
VERVOER EN VERKEER	279,6	273,6	271,2	271,0	287,9	295,8
Spoorwegvervoer	24,0	27,1	23,5	19,9	20,1	20,2
Wegvervoer	62,6	53,9	56,9	58,2	62,1	63,3
Zeevervoer en binnenscheepvaart	17,9	17,4	18,5	19,2	18,4	17,0
Havens	107,5	104,9	102,7	100,5	111,4	116,2
Luchtvervoer	4,5	5,3	5,4	5,7	6,1	6,5
Post, telegraaf en telefoon, radio en televisie	62,8	64,8	64,0	67,4	69,4	72,3
DIENSTEN	983,7	997,6	1000,4	1009,7	1019,4	1028,6
Administratie overheid	238,4	240,0	237,7	235,6	239,6	245,3
Onderwijs	220,3	224,4	222,8	224,3	225,8	225,2
Gewapende macht	58,4	59,0	58,8	58,9	58,2	58,4
Medische beroepen	85,2	90,8	94,3	98,4	101,5	104,0
Diensten aan bedrijven	103,0	101,5	103,1	103,0	104,2	105,3
Diensten aan gezinnen	237,5	241,8	248,2	250,3	251,7	251,5
Huis- en dienstpersoneel	40,8	39,9	39,5	38,9	38,6	38,3

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

D. BANKEN

a. Werkmiddelen van de banken

De financiële middelen (tabel 59) die door de ondernemingen en de gezinnen ter beschikking van de banken worden gesteld, waren voor het tweede opeenvolgende jaar overvloedig. De klantendeposito's stegen met iets meer dan

9 % in 1986 t.o.v. 1985, toen de groei 8,3 % bedroeg. Zoals verder wordt uiteengezet (zie 2.4.2.) in verband met de mobilisering van de financiële middelen, ging de voorkeur van de spaarders uit naar korte termijn deposito's als gevolg van de lagere interestvoeten en precieze consumptieplannen waardoor de beleggingen op middellange en lange termijn minder gegeerd werden. De toegenomen deposito's zijn des te belangrijker daar zij optreden in de context van vertragende inflatie.

Hoewel de bankiersdeposito's de belangrijkste financieringsbron van de bankactiviteit blijven, zijn ze, in absolute waarde, in 1986 onveranderd gebleven in vergelijking met het vorige jaar en zijn ze in relatieve waarde (57,5 % van de totale werkmiddelen van de banken) iets gedaald. De vorderingen op bankiers of wederbeleggingen bij de andere bankiers hebben een gelijklopende ontwikkeling gehad en namen t.o.v. 1985 weinig toe (3 875,3 miljard frank in 1986 tegen 3 859,1 miljard in 1985) en hun aandeel in de totale activa kwam op 41,9 % tegen 43,6 % in 1985. De stagnerende interbankenactiviteit zou het gevolg zijn van de depreciatie van de dollar, munt waarin een belangrijk deel van de interbankverrichtingen worden uitgevoerd en die door een hoofdzakelijk internationaal karakter worden gekenmerkt.

TABEL 58- Toegevoegde waarde tegen marktprijzen van de diensten, in prijzen van 1980

OMSCHRIJVING	% verandering t.o.v. t-1					
	1980	1981	1982	1983	1984	1985
HANDEL, BANK- EN VERZEKERINGSWEZEN, WOONGEBOUWEN	2,7	-0,2	2,9	-2,3	1,8	1,7
Handel	1,7	-4,3	2,8	-2,0	0,5	0,5
Financiële diensten	10,0	13,8	7,4	-6,9	8,5	5,7
Verzekeringen	-4,1	9,3	-6,5	-8,4	-1,0	8,5
Woongebouwen	4,1	3,9	2,1	1,9	2,1	2,2
VERVOER EN VERKEER	3,1	-2,1	-0,9	-0,1	6,2	2,7
Spoorwegvervoer	8,6	12,9	-13,0	-15,3	1,0	0,5
Wegvervoer	-4,1	-13,9	5,6	2,3	6,7	1,9
Zeevervoer en binnenscheepvaart	-6,3	0,0	3,4	3,8	-4,2	-7,6
Havens	7,3	-2,4	-2,1	-2,1	10,9	4,2
Luchtvervoer	-2,2	17,8	1,9	5,6	7,0	6,6
Post, telgraaf en telefoon, radio en televisie	5,2	3,2	-1,2	5,3	3,0	4,2
DIENSTEN	2,8	1,4	0,7	0,5	1,0	0,9
Administratie overheid	3,7	0,7	-1,0	-0,9	1,7	2,4
Onderwijs	3,1	1,9	-0,7	0,7	0,7	-0,3
Gewapende macht	-3,5	1,0	-0,3	0,1	-1,2	0,3
Medische beroepen	1,1	6,6	3,9	4,3	3,2	2,5
Diensten aan bedrijven	3,9	-1,5	1,6	-0,1	1,2	1,1
Diensten aan gezinnen	-4,1	1,8	2,6	0,8	0,6	-0,1
Huis- en dienstpersoneel	-0,2	-2,2	-1,0	-1,5	-0,8	-0,8

Bron: Ministerie van Economische Zaken, NIS.

b. Kredietverlening door de banken

De gunstige ontwikkeling van de ondernemingsinvesteringen, van de privé consumptie en, in mindere mate, van de bouw heeft tot een gevoelige stijging van de kredietverlening aan de ondernemingen en de gezinnen geleid. In vergelijking met het vorige jaar zijn de uitstaande investeringskredieten, door de banken verleend, met 25,8 % toegenomen, de hypothecaire kredieten met 9,7 % et het verbruikskrediet met 14,3 %. Het totaal bedrag van de uitstaande kredieten, verleend aan de particulieren en de ondernemingen, steeg met 8,7 % in 1986 t.o.v. het voorgaande jaar, gedurende hetwelk een stijging met 5,5 % (in een iets sterkere inflatoire context) werd vastgesteld (tabel 60).

TABEL 59- Werkmiddelen van de banken

Miljard frank, einde jaar; in % van de totale werkmiddelen

OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986
Vreemde middelen	5 947,8	6 988,1	8 120,9	8 663,9	9 012,6
Klantendeposito's	1 914,7	2 197,8	2 406,7	2 608,3	2 849,5
Bankiersdeposito's	3 589,3	4 297,1	5 064,1	5 286,5	5 287,2
Overige	443,8	493,2	650,1	769,1	875,9
Eigen middelen	130,7	163,7	187,8	193,0	234,0
Niet opvraagbaar	103,6	123,0	129,6	143,7	175,1
Speciaal opvraagbaar	27,1	40,7	58,2	49,3	58,9
Totale werkmiddelen	6 078,5	7 151,4	8 308,7	8 856,9	9 246,6
Vreemde middelen	97,8	97,7	97,7	97,8	97,5
Klantendeposito's	31,5	30,7	29,0	29,4	30,8
Bankiersdeposito's	59,1	60,1	61,0	59,7	57,2
Overige	7,2	6,9	7,7	8,7	9,5
Eigen middelen	2,2	2,3	2,3	2,2	2,5
Niet opvraagbaar	1,7	1,7	1,6	1,6	1,9
Speciaal opvraagbaar	0,4	0,6	0,7	0,6	0,6
Totale werkmiddelen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bron: NBB; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

TABEL 60- Bankkredieten aan de overheid

Miljard frank, einde jaar

OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986
Certificaten	408,4	562,9	569,7	644,5	843,6
Obligaties	612,3	735,6	828,8	985,5	1 027,0
Totale kredietverlening	1 020,7	1 298,5	1 398,5	1 630,0	1 870,6

Bron: NBB.

TABEL 61- Door de bedrijven en de particulieren opgenomen kredieten (a) naar de economische sector waartoe de begunstigde behoort

Miljard frank, uitstaande bedragen einde jaar

OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986
Binnenlands krediet	1 055,0	1 101,8	1 132,8	1 195,1	1 298,5
Financiering van:	420,1	427,1	447,4	485,3	556,5
investeringen	112,3	122,8	139,4	154,2	194,0
bouw	170,5	170,7	173,2	180,9	198,4
verbruikskrediet	105,1	105,3	111,4	128,3	146,6
invoer	32,2	28,3	23,4	21,9	17,5
Krediet onbepaalde sectoren	634,9	674,7	685,4	709,8	742,0
Krediet aan het buitenland	850,5	955,1	1 100,9	977,8	910,1
Totaal	1 905,5	2 056,9	2 233,7	2 172,9	2 208,6

Bron: NBB.

(a) Uitstaande opgenomen disconto-, voorschotten- en acceptkredieten bij hun oorsprong verleend door de banken aan de bedrijven en de particulieren en aan het buitenland.

Indien het totaal van de kredieten aan de overheid iets minder steeg (tabel 61) dan in 1985 (+ 14,8 % tegen + 16,1 %), dan was de toename van de certificaten (kredieten op ten hoogste één jaar) daarentegen belangrijk (+ 31 % tegen + 13 % in 1985). Het wachten op een gunstigere rentevoet heeft de overheid ertoe aangezet haar financieringsbehoeften op korte termijn op te nemen en pas in de herfst op obligatieleningen een beroep te doen. Die korte termijnkredieten vertegenwoordigden 55 % van het bankkrediet aan de overheid in 1986, tegen 60 % in 1985.

E. VERVOER

a. Maritiem vervoer

Alhoewel in de voornaamste Belgische havens in 1986 minder zeeschepen aankwamen dan het jaar voordien, is de trafiek er toegenomen en ligt zelfs hoger dan in 1984, dat nochtans als een recordjaar inzake maritiem vervoer beschouwd werd (tabellen 62 en 63).

In de Antwerpse haven werd het verlies van 1985 goedgehaakt. Naast het olieverkeer zorgden het vervoer van fruit, hout, steenkolen en containers daarvoor in 1986. De stukgoedoverslag van ijzer en staal viel daarentegen terug. In de Gentse haven viel de trafiek in 1986 sterk terug vooral ingevolge de gedaalde kolenomzet en de inzinking van de graantransacties. Dit laatste houdt verband met de aarzelende houding van de USSR op de graanmarkt en met het gevoerde EEG-beleid dat nefast inwerkte op de graanverhandelingen. Voor de haven van Zeebrugge blijft de gunstige evolutie van de voorgaande jaren aanhouden. In 1986 kwamen voor het eerst meer dan 10 000 zeeschepen aan. Zeebrugge is verder geëvolueerd naar een specifieke stukgoedhaven en inzake Ro/ro-trafiek bekleedt het de eerste plaats onder de kontinentale havens van Noord- en West-Europa.

TABEL 62- Activiteit in de voornaamste Belgische havens 1984-1986

ACTIVITEIT	1984	1985	1986
Aantal aangekomen zeeschepen	38 486	37 576	36 658
Tonnenmaat van de schepen (1 000 BRT)	203 592	207 441	209 504
Aanvoer van goederen (1 000 T)	78 358	76 828	82 200
Afvoer van goederen (1 000 T)	53 386	52 970	49 859
Totale bedrijvigheid (1 000 T)	131 734	129 798	132 059

Bron: Havendiensten.

TABEL 63- Activiteit per zeehaven 1985 - 1986

HAVENS	Aanvoer		Afvoer		Totaal		
	1985	1986	1985	1986	1985	1986	1986/1985%
Antwerpen	48 122	53 681	38 124	36 523	86 246	90 204	+ 4,6
Gent	19 769	18 990	6 904	5 169	26 673	24 159	-9,4
Zeebrugge	7 352	7 936	6 814	7 188	14 166	15 124	+ 6,8
Oostende	1 157	1 150	672	606	1 829	1 756	-4,0
Brussel	428	443	455	373	883	816	-7,6
Totaal	76 828	82 200	52 969	49 859	129 797	132 059	+ 1,7

Bron: Havendiensten.

b. Koopvaardijvloot

Op 31 december 1986 telde de Belgische Koopvaardijvloot 99 schepen met een bruto-tonnenmaat van 2 277 372 ton. Eind 1985 waren het er nog 101 met 2 232 927 ton. Kenmerkend voor de Belgische koopvaardijvloot is volgens Lloyds dat in 1986 bijna 42 % van de Belgische schepen minder dan 4 jaar oud zijn, terwijl nog eens bijna 40 % tussen de 5 en 9 jaar oud zijn, waardoor de Belgische vloot tot de modernste ter wereld behoort.

c. Binnenscheepvaart

Tijdens de eerste zes maanden van 1986 zouden, volgens de NIS-statistieken, 47 422 000 ton goederen langs de binnenwateren verscheept zijn, wat een stijging betekent met 2 219 000 ton (of 4,9 %) tegenover dezelfde periode in 1985. In tonnen/km werd een toename met 7 % vastgesteld.

d. Wegvervoer

Het gemiddeld maandelijks percentage van bedrijven die een toename inzake vervoerde tonnage in 1986 signaleerden is in vergelijking met de voorgaande jaren gedaald. De resultaten voor de kleine ondernemingen (1 tot 4 voertuigen) liggen, net als in de voorbije jaren beduidend onder het gemiddelde. De middelgrote en vooral de grote bedrijven gaven inzake afstandscoëfficiënt hoge cijfers op. Dit is het gevolg van een toenemend grensoverschrijdend verkeer dat vooral door die grote bedrijven verricht wordt (tabel 64).

TABEL 64- Resultaat van de enquêtes van het IWT

ENQUETEVRAGEN	1983	1984	1985	1986	K(a)	M(b)	G(c)
Gemiddeld maandelijks percentage vervoerbedrijven met een toename van de vervoerde tonnage	42,2	43,0	41,2	36,5	33,0	45,6	42,7
Gemiddelde maandelijks afstandscoëfficiënt in % (d)	64,4	64,7	65,9	69,2	66,7	74,6	76,2
Gemiddeld maandelijks percentage ondernemingen die arbeiders aangeworven hebben	2,7	3,0	5,0	2,6	1,6	3,5	8,9
Gemiddeld maandelijks percentage ondernemingen die geïnvesteerd hebben	10,9	13,7	16,9	15,7	12,7	18,9	33,3
Gemiddeld maandelijks percentage ondernemingen met liquiditeitsproblemen	14,7	14,2	11,2	14,4	12,9	15,7	23,1

Bron: IWT.

(a) Resultaten in 1986 voor de kleine ondernemingen.

(b) Idem voor de middelgrote ondernemingen.

(c) Idem voor de grote ondernemingen.

(d) Gemiddeld maandelijks percentage van het aantal afgelegde beladen km van de voertuigen in vergelijking met het totaal aantal afgelegde km, per onderneming.

Aangaande de cijfers voor de gehele sector dient aangestipt dat deze geëxtrapoleerd zijn en sterk beïnvloed worden door de resultaten aangegeven door de kleine bedrijven, die bijna 70 % van het totaal aantal bedrijven uitmaken (tabel 65).

TABEL 65- Overzicht van het aantal ondernemingen voor beroepsgoederenvervoer over de weg op 1 januari

SOORTEN ONDERNEMINGEN	1985	1986	1987	1987/1986 %
Kleine ondernemingen (1 à 4 voertuigen)	5 719	5 469	5 369	-1,8
Middelgrote ondernemingen (5 à 20)	1 660	1 696	1 728	+1,9
Grote ondernemingen (21 en meer)	621	647	711	+9,9
Ondernemingen P (a)	1 501	1 443	1 472	+2,0
Ondernemingen V	6 499	6 369	6 336	-0,5
waarvan ondernemingen voor internationaal vervoer	2 456	2 571	2 699	+5,0
Totaal ondernemingen	8 000	7 812	7 808	-0,1

Bron: IWT.

(a) De P-ondernemingen hebben een vervoervergunning binnen een straal van 25 km van de exploitatiezetel; de V-ondernemingen kunnen het ganse land bestrijken, de vergunning is eveneens een voorwaarde om aan internationaal vervoer te doen.

e. Spoorvervoer

In 1986 daalde het reizigersvervoer per spoor in aanzienlijke mate. De stakingen van mei waren daarvoor gedeeltelijk verantwoordelijk, maar ook de lagere benzineprijs verhoogde opnieuw de aantrekkingskracht van de auto. Het goederenvervoer zakte in 1986 met, naast de meistaking, ook de dalende staalproductie in West-Europa als oorzaak. Vooral de trafiek van vaste brandstoffen, ertsen en metaalprodukten daalde sterk (tabel 66).

TABEL 66- Vervoer per spoor

OMSCHRIJVING	1984	1985	1986	1986/1985 %
Goederenvervoer, wagenlading				
in miljoen ton	70,8	72,4	63,1	-12,9
in miljoen ton/km	7 904,9	8 254,2	7 423,4	-10,0
Reizigersvervoer (x 1 000)				
totaal aantal reizigers	149 902	150 308	139 113	-7,5
aantal reizigers/km	6 444,2	6 572,0	6 069,0	-7,7

Bron: NMBS

f. Luchtvervoer

Het luchtvervoer was in 1986 opwaarts gericht. Bij de luchthavens die door de Regie van de Luchtwegen beheerd worden, namen de bewegingen met 8,6 % toe t.o.v. 1985. Het vrachtvervoer stijgt met 14,6 %, een ontwikkeling die uitsluitend langs Brussel-Nationaal gebeurt. Bij het luchtpostverkeer wordt bijna een verdubbeling van de trafiek vastgesteld door de enorme expansie van het aantal snelpostbedrijven werkzaam in Zaventem. Het aantal, via de Belgische luchthavens, vervoerde passagiers lag 2,2 % hoger in 1986 dan in 1985 (tabel 67).

TABEL 67- Bedrijvigheid van de Belgische vliegvelden

TRAFIEK	1984	1985	1986	1986/1985 %
Bewegingen	410 510	378 842	411 249	+8,6
Vracht in ton	165 967	196 185	224 756	+14,6
Post in ton	9 127	10 443	20 555	+96,9
Passagiers	5 853 479	6 168 831	6 302 811	+2,2

Bron: Regie van de Luchtwegen.

2.4. FINANCIËLE STRUCTUUR

2.4.1. OVERHEIDSFINANCIËN: EEN AFWACHTENDE HOUDING

In het kader van het saneringsplan van 23 mei 1986 (ook genoemd Sint Annaplan) verbond de Regering er zich toe het netto te financieren saldo van de centrale overheid te verminderen van 12 % van het BNP in 1985 tot 8 % in 1987 en tot 7 % in 1989. Bij het opstellen van de begroting van 1986 was er, bij ongewijzigd beleid, een netto te financieren saldo van 640 miljard. Volgens het spaarplan diende dit saldo in 1986 met 61 miljard te worden vermindert: 9 miljard spontaan door de lagere interestlasten na de daling van de rentevoeten en 52 miljard door de maatregelen voorzien in het saneringsplan (12,8 miljard minder fiscale uitgaven en 39,2 miljard inkringing van de lopende uitgaven). Daarboven wordt een besparing van 10,5 miljard voorzien door een vervroegde toepassing van het Sint-Annaplan en 0,9 miljard als saldo van diverse bewegingen zodat het netto te financieren saldo voor 1986 bijgevolg op 567,6 miljard of 11,5 % van het BNP kwam. Het begrotingstekort voor 1987 zou vervolgens tot 417,8 miljard, bij de begrotingscontrole in maart 1987 verhoogd tot 419,7 miljard, moeten worden teruggebracht en aldus beperkt blijven tot 8,1 % van het (geraamde) BNP.

A. SAMENSTELLING EN VERLOOP VAN DE SCHULD

Eind 1986 bedroeg de totale rijksschuld 5 418,3 miljard frank. Van 56,1 % van het BNP in 1980, overschreed de rijksschuld midden 1985 het BNP en bereikte, door de snellere toename dan het BNP, 106 % ervan eind 1986. Omgekeerd per hoofd van de bevolking betekent dit 200 000 frank in 1980 en 550 000 frank in 1986. Niettemin vertraagde het stijgingsritme van de schuld in 1986: 10,2 % tegen 15,2 % in 1985. Relatief was dit de kleinste toename sinds 1978. Ook absoluut was de stijging in 1986 (503,7 miljard frank) lager dan tijdens de vier voorgaande jaren (tabel 68).

TABEL 68- Totale schuld op 31 december

JAAR	Totale schuld		Verandering t.o.v. t-1	
	Miljard frank	In % BNP	Miljard frank	In %
1974	820,6	39,0	56,9	+ 7,5
1979	1 638,9	50,3	212,0	+ 14,6
1980	1 956,8	56,1	317,9	+ 19,4
1981	2 439,1	67,5	482,3	+ 24,6
1982	3 085,0	78,8	645,9	+ 26,4
1983	3 716,0	89,3	631,0	+ 20,5
1984	4 264,9	95,7	549,8	+ 14,8
1985	4 914,6	103,6	649,7	+ 15,2
1986	5 418,3	106,0	503,7	+ 10,2

Bron: Ministerie van Financiën; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

Positief was eveneens de stabilisatie, sinds 1984, van de buitenlandse schuld. Toen beliep de totale schuld in deviezen 1 018,3 miljard frank en einde december 1986 was het bedrag maar 1 020,4 miljard frank, daardoor viel het aandeel in de totale schuld van 23,9 % op 18,2 % terug. Dit resultaat was, zoals in 1985, hoofdzakelijk te danken aan de uitzonderlijk grote wisselkoerswinsten (44 miljard frank) op de geconsolideerde buitenlandse schuld ingevolge de sterke daling van de dollar. Uiteindelijk blijft dit een boekhoudkundige verrichting, die slechts kan gerealiseerd worden bij de terugbetaling van de desbetreffende schuld, maar die ook kan teniet gedaan worden door latere waardevermeerderingen van de buitenlandse munten t.o.v. de Belgische frank.

TABEL 69- Samenstelling van de schuld

Miljard frank					
OMSCHRIJVING	1975	1980	1984	1985	1986
Geconsolideerde schuld	770,7	1 406,7	2 610,3	3 107,3	3 279,7
in BEF	766,1	1 322,4	1 971,0	2 533,3	2 775,2
in vreemde munt	4,6	84,3	639,3	574,0	504,5
Vlottende schuld	157,7	550,1	1 654,6	1 807,3	2 138,6
in BEF	157,7	480,9	1 275,6	1 391,0	1 622,7
in vreemde munt	-	69,2	379,0	416,3	515,9
Totale schuld	928,4	1 956,8	4 264,9	4 914,6	5 418,3
in BEF	923,8	1 803,3	3 246,6	3 924,3	4 397,9
in vreemde munt	4,6	153,5	1 018,3	990,3	1 020,4
Geconsolideerde schuld (a)	83,0	71,9	61,2	63,2	60,5
Vlottende schuld (a)	17,0	28,1	38,8	36,8	39,5
Schuld in BEF (a)	99,5	92,2	76,1	79,8	81,2
Schuld in vreemde munt (a)	0,5	7,8	23,9	20,2	18,2

Bron: Ministerie van Financiën.

(a) In % van het totaal.

Uit de samenstelling van de schuld in deviezen blijkt dat de geconsolideerde schuld sinds 1984 vermindert (-135 miljard frank) maar dat de vlottende schuld in belangrijkheid toeneemt (+ 136,9 miljard frank). Van een verhouding 62/38 in 1984 ging het naar 49/51 in 1986. Het grootste deel van de schuld in deviezen bestond uit DM (38 %). De Franse frank kwam op de tweede plaats met 26 %, gevolgd door de Amerikaanse dollar met 22 %, de Nederlandse gulden met 9 % en de Japanse Yen met 3,7 %.

De binnenlandse schuld daarentegen is fors blijven stijgen. In procent van de totale schuld steeg het aandeel van de schuld in Belgische frank van 76,1 % in 1984 naar 81,2 % in 1986 (tabel 69). In de samenstelling van de Rijksschuld valt het grote aandeel op van de kortlopende schuld (tabel 70). Die nam in 1986 met 402,9 miljard frank toe en bedroeg 36 % van de totale schuld.

TABEL 70- Samenstelling en verloop van de vlottende schuld

Miljard frank					
OMSCHRIJVING	1982	1983	1984	1985	1986
Halflange schuld	3,4	47,3	144,5	157,0	99,7
in BEF	3,4	45,5	142,7	156,0	98,7
in vreemde munt	0,0	1,8	1,8	1,0	1,0
Kortlopende schuld	1 187,4	1 335,4	1 419,6	1 551,2	1 954,1
in BEF (a)	878,3	952,4	1 042,4	1 135,9	1 439,2
in vreemde munt	309,1	383,0	377,2	415,3	514,9
Vlottende schuld	1 190,8	1 382,7	1 546,1	1 708,2	2 053,8

(a) Exclusief de IMF-verrichtingen.

Bron: Ministerie van Financiën.

Bij de schuld in Belgische frank stegen zowel de vlottende als de geconsolideerde schuld, maar deze laatste het sterkst (met 20,2 % tegenover slechts 4,9 % voor de vlottende schuld). Dit was voornamelijk het gevolg van de toename van de kredietverlening op korte termijn door banken en privé-spaarkassen en de omzetting van belangrijke bedragen aan korte termijnschulden in langlopende leningen.

Het grote probleem van de Rijksschuld blijft de te zware rentelast van de leningen. Ten einde de betaling ervan in de onmiddellijke toekomst enigzins te drukken, heeft de regering in de eerste plaats wijzigingen aangebracht in

de looptijdsstructuur van de openbare schuld: de schatkistcertificaten op 1, 2 en 3 maanden werden in schuld op halflange termijn omgezet. Vervolgens werd op 3 augustus 1986 een protocol getekend tussen de Belgische Staat en de institutionele beleggers (banken, private spaarkassen, openbare kredietinstellingen, verzekeringsondernemingen, enz...), waarbij de obligaties uitgegeven aan intrestvoeten hoger dan 8 % (d.i. van 8,25 % tot 14,25 %) zouden worden omgezet in «regularisatieleningen» met een looptijd van 8 jaar en tegen een rente gelijk aan die van de secundaire markt, verminderd met 1 % (1). De obligaties in het bezit van deze institutionele beleggers vertegenwoordigen ongeveer 1 400 miljard frank en de omzetting zou in 1986 reeds een besparing opleveren van 6 miljard. De totale besparing tot in 1990 wordt op 99 tot 108 miljard frank geraamd.

Deze operatie zal tijdelijk de schatkist verlichten. Maar dit objectief op korte termijn levert geen enkele bezuiniging op vermits de regularisatieleningen later toch zullen moeten terugbetaald worden. De enige bezuiniging bestaat erin dat de regularisatieleningen uitgegeven worden aan een verminderde intrestvoet en dat er bij de uitgifte geen commissie betaald wordt aan de financiële instellingen.

B. DE TOETSSTEEN VAN HET NETTO TE FINANCIEREN SALDO

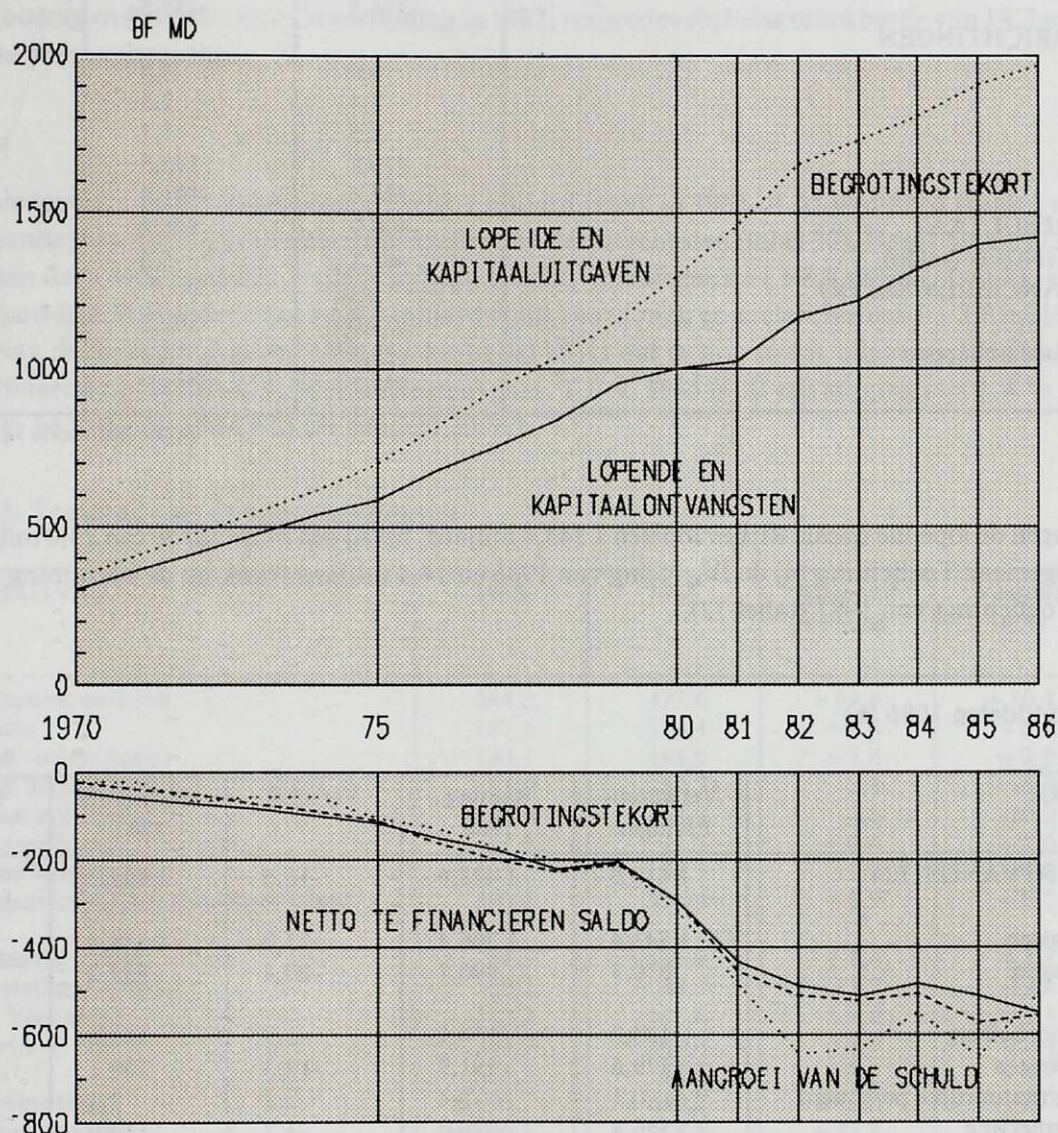
Als waardemeter bij de beoordeling van de Openbare Financiën wordt veelal van het netto te financieren saldo uitgegaan. Dit zou, theoretisch althans, moeten overeenstemmen met de nominale toename van de Rijksschuld gedurende een bepaalde periode. Theorie en praktijk lopen ook in deze materie uit elkaar. Enerzijds dekt de term netto te financieren saldo, naargelang de bron, heelwat verschillende ladingen en anderzijds kan het verband tussen netto te financieren saldo en schuldstijging pas na heel wat boekhoudkundige correcties gelegd worden. Het begrote financieringstekort wordt in de Algemene Toelichting vastgelegd op basis van de toegekende ordonnanceringskredieten van het betrokken begrotingsjaar en heeft dan nog enkel betrekking op de nationale overheid, maar inclusief de dotaties aan Gewesten en Gemeenschappen. Het gerealiseerde thesaurietekort, waaraan het beoogde financieringstekort traditioneel wordt getoetst, wordt bepaald op basis van de kasverrichtingen tussen 1 januari en 31 december en die kunnen zowel op de begroting van het lopende, het vorige of het volgende jaar aangerekend zijn.

De overstap van netto te financieren saldo naar nominale toename van de Rijksschuld kan de afgelopen jaren nog enkel na het in rekening brengen van elementen die helemaal niet uit de begrotingsverrichtingen voortvloeien. Sinds 1982 heeft de nationale overheid tal van schulden in de Rijksschuld overgenomen en sinds enkele jaren gebeurt er een boekhoudkundige aanpassing van de geconsolideerde schuld in deviezen op basis van de op dat ogenblik geldende wisselkoers. In de Algemene Toelichting op de Begroting van 1986 wordt het netto te financieren saldo geraamd op 567,5 miljard. Uiteindelijk was het resultaat een tekort van 555,5 miljard of een verbetering met een 12,0 miljard. Al bij al ligt het tekort dus nog zeer hoog en is het op een na het hoogste uit de Belgische «begrotingsgeschiedenis». Volgens de ramingen in het Economisch Budget van de ADSD zou het BNP in 1986 ongeveer 5 100 miljard frank bedragen en dit zou een netto te financieren tekort van 10,9 % van het BNP betekenen, tegen 11,9 % het jaar voordien. In relatieve termen is er dus een lichte kentering ten goede die wordt verklaard door het strakke spaarbeleid, de strenge controle op de uitgaven, het werken met zg. voorlopige twaalfden die gekoppeld waren aan het uitgavenpeil van 1985 en de eerste, nog beperkte, resultaten van het Sint-Annaplan in 1986. Of deze verbetering zich in 1987 doorzet, zal afhangen van de mate waarin de Regering haar objectief van een netto te financieren saldo van 419,7 miljard frank zal weten te bereiken. Zoniet was 1986 slechts een gelukkige meevaller, maar zonder fundamenteel iets te wijzigen.

Het netto te financieren saldo op kasbasis is in 1986 (tabel 71), wat de nationale begroting betreft, nagenoeg hetzelfde als in 1985. Evenwel is het tekort op de lopende verrichtingen (ontvangsten-uitgaven) met 39,08 miljard frank gestegen en dit op de kapitaalverrichtingen met 16,9 miljard frank. Dit hogere negatieve saldo in 1986 werd nochtans volledig weggewerkt door een spectaculaire verbetering van het saldo der kasverrichtingen dat van het abnormaal hoge deficit in 1985 (-61,17 miljard frank) naar -5,38 miljard frank in 1986 afzwakte. Het waren vooral de posten

«delging lasten van het verleden» en «derdengelden» die aan de basis lagen van deze gunstige ommekeer. Wanneer het nationaal netto te financieren saldo wordt gecorrigeerd voor het tekort op de begrotingen van de Gewesten en Gemeenschappen - dat in 1986 (-3,3 miljard) ook verbeterde t.o.v. 1985 (-19,0 miljard frank) - dan levert dat, steeds op kasbasis, een totaal netto te financieren saldo (dus van de centrale overheid) van 555,5 miljard in 1986 t.o.v. 571,1 miljard in 1985 (grafiek 8).

GRAFIEK 8- Begroting van de centrale overheid

BRON: MINISTERIE VAN FINANCIEN

C. VERLOOP VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN

a. Ontvangsten

Voor het ganse jaar 1986 bedroegen de totale lopende fiscale ontvangsten 1 416,3 miljard, wat 38,2 miljard (+ 2,8 %) meer is dan het voorgaande jaar. Deze toename is voornamelijk toe te schrijven aan de directe belastingen (+ 23,6 miljard): aangroei van de voorafbetalingen (+ 23,2 miljard) - deels gecompenseerd door de vermindering van de ingekohierde belastingen (-16,2 miljard) -, de roerende voorheffing (+ 7,5 miljard) en de bedrijfsvoorheffing (+ 6,6 miljard). De rest van de toename komt van de indirecte belastingen: de accijnzen (+ 2,8 miljard), de BTW (+ 7,9 miljard) en de registratierechten (+ 4,0 miljard). Na aftrek van 72,9 miljard afgestane, toegewezen en geristorneerde

TABEL 71- Netto te financieren saldo op kasbasis

Miljard frank

OMSCHRIJVING	1985	1986	Absoluut verschil
LOPENDE VERRICHTINGEN			
Ontvangsten	1 386,4	1 413,2	+ 26,8
fiscale	1 313,5	1 343,2	+ 29,7
niet-fiscale	72,9	70,0	-2,9
Uitgaven	1 702,9	1 768,7	+ 65,8
Saldo	-316,5	-355,5	-39,0
KAPITAALVERRICHTINGEN			
Ontvangsten	4,9	4,2	-0,7
fiscale	2,4	2,5	+ 0,1
niet-fiscale	2,5	1,7	-0,8
Uitgaven	179,3	195,5	+ 16,2
Saldo	-174,4	-191,3	-16,9
BEGROTINGSRESULTAAT	-490,9	-546,8	-55,9
KASVERRICHTINGEN (saldo)	-61,1	-5,4	+ 55,7
NETTO TE FINANCIEREN SALDO			
Nationaal	-552,0	-552,2	-0,2
Gewesten en gemeenschappen	-19,1	-3,3	+ 15,8
Totaal	-571,1	-555,5	+ 15,6

Bron: Ministerie van Financiën.

ontvangsten, bedragen de lopende fiscale Rijksmiddelen 1 343,4 miljard, hetzij een minwaarde van 23,0 miljard t.o.v. de raming in de Algemene Toelichting bij de Begroting van 1986 en 14,4 miljard frank na de herraming voor 1986 bij de Algemene Toelichting van 1987 (tabel 72).

TABEL 72- Rijksmiddelen 1986 (a)

Miljard frank

OMSCHRIJVING	Verwezen- lijkingen	Raming 1986	Vershil	Herraming 1987	Vershil
A. LOPENDE ONTVANGSTEN	1 410,0	1 428,6	-18,6	1 424,3	-14,3
1 Fiscale ontvangsten	1 343,4	1 366,4	-23,0	1 358,8	-15,4
Directe belastingen	870,3	890,7	-20,4	885,2	-14,9
waaronder:					
- roerende voorheffing	134,2	136,1	-1,9	133,6	+ 0,6
- voorafbetalingen	179,6	191,9	-12,3	189,1	-9,5
- inkohiering (natuurlijke personen)	0,1	5,4	-5,3	3,1	-3,0
- bedrijfsvoorheffing	526,8	528,0	-1,2	530,0	-3,2
Invoerrechten	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0
Accijnzen en diversen	103,6	102,1	+ 1,5	102,1	+ 1,5
BTW, zegelrechten en met het zegel gelijkgestelde taksen	336,8	343,8	-7,0	341,0	-4,2
Registratierechten en diversen	32,6	29,7	+ 2,9	30,4	+ 2,2
2 Niet-fiscale ontvangsten	66,6	62,2	+ 4,4	65,5	+ 1,1
B. KAPITAALONTVANGSTEN	4,4	4,5	-0,1	4,5	-0,1
TOTAAL	1 414,4	1 433,1	-18,7	1 428,8	-14,4

Bron : Ministerie van Financiën.

(a) Exclusief de afgestane, toegewezen en geristorneerde ontvangsten.

De minwaarde van 23,0 miljard was voornamelijk terug te vinden bij de directe belastingen (-20,4 miljard), waar vooral de voorafbetalingen (-12,3 miljard) en de inkohieringen (-5,3 miljard) minder opbrachten dan verwacht. Ook is ongeveer 1,8 miljard toe te schrijven aan de verschuiving van de bedrijfsvoorheffing naar januari 1987. De BTW-ontvangsten liggen eveneens beneden de ramingen (-7,0 miljard). Accijnzen (+ 1,5 miljard frank), registratierechten (+ 2,9 miljard frank) en niet-fiscale ontvangsten (+ 4,4 miljard frank) brachten meer op dan werd geraamd. De successierechten die 13,24 miljard frank inkomsten leverden, worden verminderd met een overdracht van 10,7 miljard frank zodat dit deel van de Rijksmiddelen 2,5 miljard frank bedraagt en oorspronkelijk begroot was op 2,4 miljard frank. De gerealiseerde ontvangsten bedroegen in totaal 98,7 % van het in de Algemene Toelichting voor 1986 geraamde bedrag en 98,9 % t.o.v. de herraming in 1987, respectievelijk een minwaarde van 18,7 miljard en 14,4 miljard aan de ontvangstenzijde.

b. Uitgaven

De totale lopende uitgaven bedroegen 1 768,7 miljard frank in 1986 of 65,9 miljard frank (+ 3,9 %) meer dan het voorgaande jaar. De uitgaven stegen dus sneller dan de ontvangsten (tabel 73). Deze toename t.o.v. 1985 is vooral te wijten aan de posten «schuld» (+ 39,4 miljard frank), «pensioenen» (+ 8,7 miljard frank), «sociale voorzorg» (+ 9,4 miljard frank), «onderwijs» (+ 4,9 miljard frank) en «lonen en sociale lasten» (+ 3,8 miljard frank). Uit een overzicht van de lopende uitgaven 1986 (op kasbasis) blijkt dat er nog steeds ongeveer 1/4 (24,2 %) naar de post «schuld» (interest op de Rijksschulden en kosten) gaat. T.o.v. 1985 is dit een stijging met 1,4 % punt toen dit aandeel 22,8 % bedroeg (in 1984 was dit aandeel 20 %).

TABEL 73- Toestand van de schatkistuitgaven

<i>Miljard frank</i>					
OMSCHRIJVING	1985	1986	Absoluut verschil	Vershil in %	In % van de lopende uit- gaven van 86
Schuld (intrest en kost)	388,2	427,6	+ 39,4	+ 10,1	24,2
Pensioenen	167,6	176,4	+ 8,8	+ 5,2	10,0
Lonen en sociale lasten	190,1	193,9	+ 3,8	+ 2,0	11,0
Goederen en diensten	53,0	50,7	-2,3	-4,3	2,9
Duurzaam materieel	25,5	22,9	-2,6	-10,0	1,3
Rente en verliezen	21,3	21,7	+ 0,4	+ 2,0	1,2
Inkomensoverdrachten	105,3	94,1	-11,2	-10,6	5,3
Inkomensoverdrachten van de overheid	590,5	594,4	+ 3,9	+ 0,7	33,6
w.o.:					
-Binnenlandse Zaken	84,5	85,9	+ 1,4	+ 1,7	4,9
-Tewerkstelling, Arbeid	60,2	48,5	-11,7	-19,4	2,7
-Sociale Voorzorg	132,2	141,6	+ 9,4	+ 7,1	8,0
-Onderwijs	203,9	208,8	+ 4,9	+ 2,4	11,8
Diversen	55,3	58,4	+ 3,1	+ 5,7	3,3
Totaal begroting	1 596,7	1 640,2	+ 43,5	+ 2,7	92,7
Begrotingsfondsen	106,1	128,5	+ 22,4	+ 21,1	7,3
Totaal lopende uitgaven	1 702,8	1 768,7	+ 65,9	+ 3,9	100,0
Idem, excl. schuld	1 314,6	1 341,1	+ 26,5	+ 2,0	--
Totaal kapitaaluitgaven	179,3	195,5	+ 16,2	+ 9,1	--

Bron: Ministerie van Financiën.

De belangrijkste post «inkomensoverdrachten overheid» is op nagenoeg hetzelfde peil als in 1985 gebleven (+ 0,7 %) en maakt 33,6 % van de lopende uitgaven uit. «Tewerkstelling en arbeid» geeft 11,7 miljard frank minder uit dan in 1985. Voor «sociale voorzorg en onderwijs» werd 13,3 miljard frank meer uitgegeven. De uitgaven voor «pensioenen-lonen en sociale lasten» kenden eveneens een toename van de uitgaven met 12,6 miljard frank. Op «aankopen van duurzaam materiaal» is blijkbaar gespaard: wat goed is voor een mindere uitgave van 2,6 miljard frank. Het geheel van de kapitaaluitgaven nam toe met 16,2 miljard frank.

D. INWERKINGTREDING VAN HET SINT-ANNAPLAN

Ondanks de austeriteitspolitiek die sinds 1984 wordt gevoerd, is er op het vlak van de overheidsfinanciën geen afdoende sanering gebeurd. Nog in het vorig jaaroverzicht werd op de uitblijvende sanering terzake gewezen en ook anderen verdedigen de stelling «dat een beredeneerde en betekenisvolle sanering van de staatsfinanciën eigenlijk nog moet beginnen» (2). In 1986 werd daarvan werk gemaakt; de twee voornaamste objectieven van het beleid waren het terugdringen van het netto te financieren saldo en het verminderen van het aandeel van de rentelasten in de totale lopende uitgaven ten einde aldus de zichzelf voedende rentespiraal te doorbreken. De politieke besprekingen daarover sleepten aan en het duurde tot het midden van het jaar eer het zg. Sint Annaplan of Pinksterplan (zie ook 2.1.) effectief werd.

De meeste analisten zijn het erover eens dat de besparingen die het saneringsplan oplegt om het evenwichtsherstel van de begroting te bereiken deflatoire gevolgen zullen hebben. Maar er is ook eensgezindheid over het feit dat de internationale conjunctuur gunstig is, o.a. de verbetering van de ruilvoet, om die effecten te milderen. De meeste van die afgeleide effecten, evenals het zwaartepunt van het plan, zullen pas in 1987 en 1988 hun volle effect sorteren, zodat op begrotingsgebied 1986 een overgangsjaar is en 1987 als een belangrijke toetssteen voor het gevoerde begrotingsbeleid wordt gezien.

VOETNOTEN

- (1) Het protocol werd geconcretiseerd door het KB nr 446 van 20 augustus 1986 (BS 30.08.1986) betreffende de verrichtingen tot regularisatie van een gedeelte van de interesten van bepaalde leningen uitgegeven door de Staat en door het Wegenfonds.
- (2) W. MOESEN, *De onvermijdelijke sanering van de staatsfinanciën*, in: H. DETREMMERIE (ed.), *De overkant, een economisch beleid voor de tweede helft van de jaren tachtig*, De Nederlandsche Boekhandel/Uitgeverij Pelckmans, 1986, blz. 83.

2.4.2. MOBILISERING VAN DE FINANCIËLE MIDDELEN

A. AANDELENMARKT

Het beursklimaat was begin van het jaar eerder lusteloos als gevolg van de onzekerheid na het vervallen van sommige beschikkingen voorzien in de koninklijke besluiten 15 en 150 inzake de fiscale verminderingen voor investeringen in Belgische waarden. Nochtans verwezenlijkte de Beurs van Brussel in 1986 de belangrijkste stijging van de laatste vijf jaar en overtrof zelfs het historisch record van 1983.

Het indexcijfer van de koersen van de Belgische kontantwaarden nam tussen eind december 1985 en eind december 1986 inderdaad met 35,1 % toe. In 1983, toen de vermelde koninklijke besluiten hun volle effect hadden, was de stijging 34,6 % geweest. De return-index die o.a. met de uitgekeerde dividenden rekening houdt, steeg in dezelfde periode met 39 % omdat de dividenden als gevolg van de grotere ondernemingswinsten toenamen. De goede resultaten worden nog gunstiger beoordeeld wanneer het indexcijfer van de buitenlandse termijnwaarden, dat slechts met 2,2 % steeg, wordt vergeleken met dit van de Belgische termijnwaarden dat met 28,1 % toenam.

Door die prestatie rangschikt de Beurs van Brussel zich niet alleen onder degene die de sterkste koersstijgingen verwezenlijkten in 1986 (een vijfde positie na de «Latijnse» beurzen en Tokio) maar vooral als de Beurs waar de beleggingen cumulatief het best rendeerden gedurende de laatste vijf jaar. Tussen einde 1981 en einde 1986 steeg de returnindex van de Beurs van Brussel met 328,6 %, op internationaal vlak is dit, rekening houdend met de wisselkoersverschillen, de hoogste toename. Een portefeuillebelegging van 100 Belgische frank einde 1981 zou een theoretische waarde van 428,6 Belgische frank bereikt hebben einde 1986, tegen 425,4 Belgische frank in Parijs, 383,6 Belgische frank in Frankfurt, 239,4 Belgische frank in Tokio en slechts 245,1 Belgische frank in New York (tabel 74).

Naast het vooruitzicht van nieuwe beursbevorderende maatregelen in opvolging van de koninklijke besluiten 15 en 150, vooruitzicht dat in de loop van het jaar steeds meer zekerheid kreeg, hebben ook zuiver economische factoren een rol gespeeld in de beurskoersontwikkeling in 1986. De eerste is de uitbreiding van het netto financieringsvermogen van de gezinnen en de ondernemingen geweest (zie D hierna), waardoor de vraag werd ondersteund. Een tweede belangrijk element, hoewel de relatieve bijdrage van de verschillende factoren moeilijk te meten is, was de rentedaling zowel in het binnen- als in het buitenland. Daardoor verminderde de financiële last van de ondernemingen en stegen hun winsten, terwijl daarnaast de interestvoet om de geactualiseerde waarde van de verdisconteerde dividenden te bepalen - de maatstaf voor de waardebepaling van een titel - eveneens vermindert. De voorkeur van de investeerders die op zoek zijn naar financiële rendementen, gaat dan uit naar aandelen waardoor de koers ervan stijgt. Daarbij heeft de rentedaling in het buitenland voor gevolg dat de kapitalen die een belegging zoeken, in eigen land worden gehouden. Dit verschijnsel wordt nog versterkt als de munt waarin het buitenlands aandeel is uitgedrukt het voorwerp van schommelingen of van ontwaarding uitmaakt. Hoewel een beperkte markt, is het in dit opzicht niettemin kenschetsend dat de termijnkoersen van de buitenlandse waarden dalen (-3,1 % tussen december 1985 en december 1986). Omgekeerd is de appreciatie van de Belgische frank een aanvullend waarderingselement voor de vorderingen uitgedrukt in nationale munt, zoals blijkt uit de vergelijkende beursresultaten (tabel 74). Ook de aankoop door vreemdelingen van nationale effecten (voornamelijk aandelen) is sterk gestegen, wat blijkt uit de betalingsbalanspost investeringen en vreemde beleggingen in de BLEU, die tijdens de eerste tien maanden van 1986 met 24 miljard frank toeneemt, tegen 7 miljard tijdens dezelfde periode van 1985. Tenslotte heeft de daling van de inflatiegraad waardoor de reële waarde van de aandelen steeg, eveneens tot de stijging van de beursmarkt bijgedragen.

Ook de sociaal-politieke gebeurtenissen hebben een invloed op de beurskoersen gehad. Gunstig waren het Sint-Annaplan, het afsluiten van een socio-professioneel akkoord en de beslissingen in verband met het pensioensparen. De koersen liepen terug tijdens weifelende regeringsperiodes of bij politieke spanningen, o.a. in verband met Voeren.

TABEL 74- Return voor de Belgische investeerders van beleggingen op de voornaamste beurscentra, 1981-1986

LANDEN	Nationaal gecumuleerde return	Muntschom- melingen t.o.v. de BEF	Gecumuleerde return voor de Belgische investeerder
België	328,6	-	328,6
Frankrijk	390,8	-13,3	325,4
Nederland	274,0	+ 10,3	312,6
Spanje	457,6	-27,9	302,2
Duitse Bondsrepubliek	238,6	+ 13,3	283,6
Italië	307,1	-13,2	253,2
Japan	152,4	+ 34,5	239,4
Zweden	324,1	-20,4	237,7
Zwitserland	151,6	+ 8,1	172,1
Verenigde Staten	156,3	-2,8	149,1
Verenigd Koninkrijk	183,6	-24,7	113,4
Australië	186,0	-42,7	64,0
Canada	78,5	-16,1	49,7
Hong-Kong	108,4	-28,4	49,1
Singapore	28,5	-7,7	18,6

Bron: Bank Brussel-Lambert.

De succesrijke beursactiviteit wordt eveneens weerspiegeld in de forse stijging (+ 43 % einde 1986 t.o.v. einde 1985) van de totale kapitalisatie, deze loopt einde 1986 op tot 1 588,8 miljard frank zowel onder invloed van de gestegen beurskoersen als van de kapitaalsverhogingen en de, duidelijk belangrijker, nieuwe introducties in 1986. Het totaal van de nieuwe uitgiften bedroeg inderdaad 39,6 miljard frank tegen 21 miljard in 1985, alleen in 1983 was het bedrag hoger.

Hoewel de gunstige beursontwikkeling over alle sectoren, met uitzondering van de staalwaarden, wordt gespreid, tekenen er zich niettemin twee outsiders af: de verzekeringen waar de koersen nagenoeg verdubbelden in één jaar (+ 98 % eind december 1986 t.o.v. eind december 1985) en de grote distributiebedrijven met een stijging van 75 %. De toename is eveneens belangrijk voor de petroleumwaarden (+ 49 %) en voor de portefeuillemaatschappijen (+ 42,3 %). Vervolgens, in rangorde, de scheikunde, de banken, de bouw, de voeding, de non-ferro, de elektriciteit, de electronica en de vastgoed waarden. De koolmijnen (+ 19,4 %) en de tropische produkten sluiten de rij.

B. OBLIGATIEMARKT

Traditioneel wordt de uitgifte van obligatieleningen op de binnenlandse kapitaalmarkt voor het grootste deel nogmaals door de nationale overheid verwezenlijkt: 529,9 miljard frank op een totaal van 541 miljard frank. Het bedrag van de emissies door de publieke sector is niettemin gevoelig lager dan vorig jaar (608,5 miljard frank).

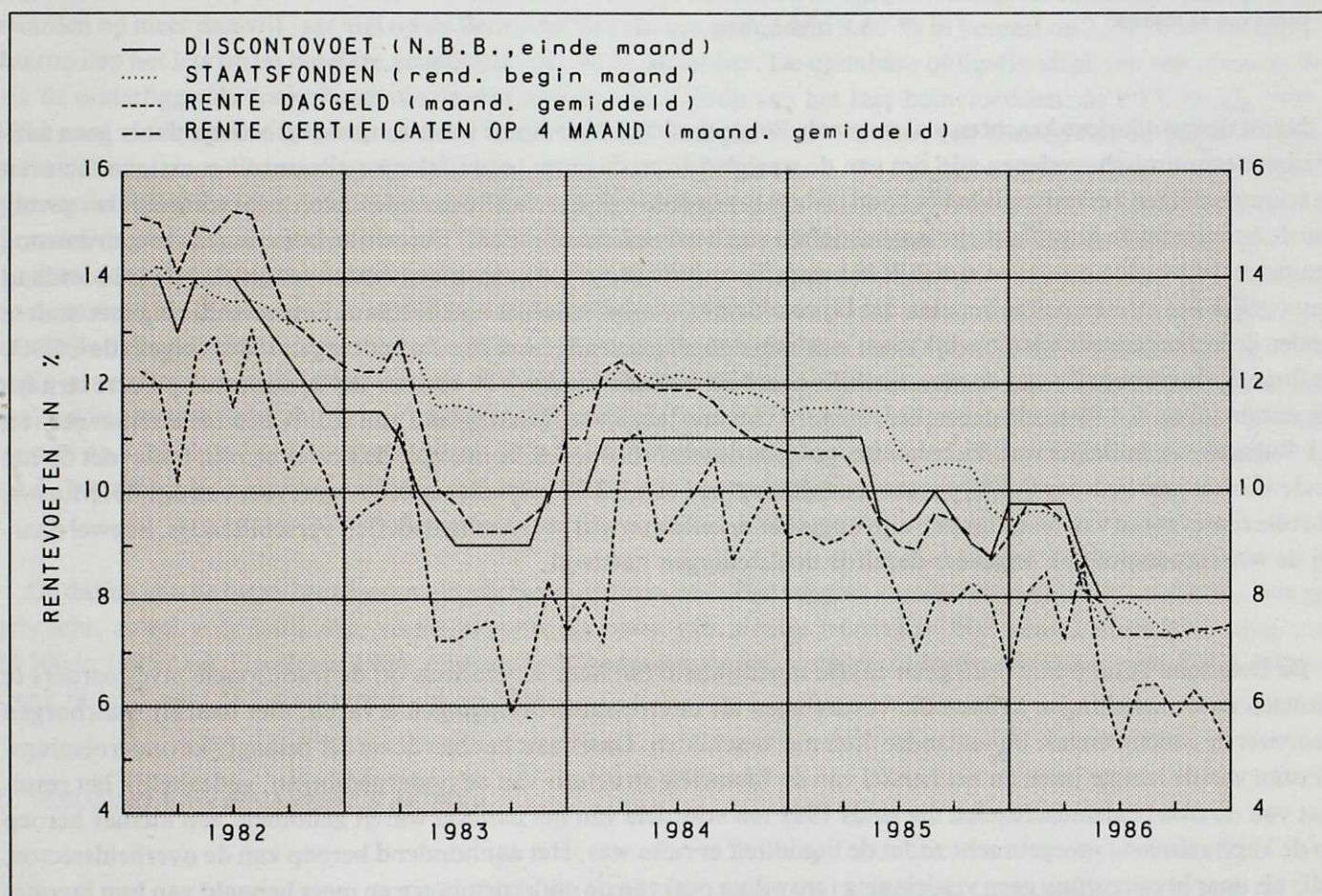
Naast deze uitgiften hebben ook de Europese investeringsbank en de wereldbank voor 9 miljard frank Belgisch kapitaal op lange termijn geplaatst. De uitgiften van twee privé ondernemingen bedroegen 2,1 miljard frank.

C. INTERESTONTWIKKELING

In een kleine open economie zoals de Belgische, weerspiegelt het interestverloop, meer dan elders, de externe beperkingen die op het koersverloop van de munt drukken. De speculatieve spanningen die de monetaire betrekkingen in het EMS einde 1985 kenmerkten, bleven ook in het eerste kwartaal van 1986 aanhouden. Dit heeft de Belgische

monetaire autoriteiten ertoe aangezet tijdens die periode de richtinggevende rentevoeten te verhogen. De rente op de Schatkistcertificaten op drie maanden werd met meer dan één punt verhoogd tot 9,75 % tijdens de tweede helft van december 1985 en bleef op dit peil tot aan de herschikking van de pariteiten van het EMS op 6 april 1986 te Oostmarsum. Aangezien de Belgische frank zich gunstig herstelde in het EMS, besliste de Nationale Bank de daarop volgende dag een eerste daling van de discontovoet door te voeren. Daarmee scheen de hinderpaal die een verdere daling, ingezet in 1985, van de interestvoeten belette, weggewerkt te zijn en het gevolg was wel degelijk een snelle daling tot het midden van het jaar. In juni bedroeg de rente op de Schatkistcertificaten op drie maand 7,35 % of 2,4 percent-punt minder dan in het begin van het jaar. In 1985 was de rentevoet van die certificaten, met uitzondering van het defensief optrekken tot 9,75 % op het einde van het jaar, maar met 2 percent-punt gezakt, van 10,75 % begin van het jaar tot 8,60 % in november. In een tijdspanne van 2 maanden (april en mei) daalden de rentevoeten in 1986 daarvoor meer dan in het gehele voorgaande jaar. De monetaire spanningen namen na de herschikking van de pariteiten in het EMS tijdelijk af en de Belgische frank kon zelfs op een steviger positie bogen na zijn herwaardering. Na die steile afname, daalden de interestvoeten echter niet verder en bleven staan op het peil dat begin van de zomer was bereikt; de oorzaak was een zeker onbehagen bij de financiële tussenpersonen in verband met de toekomstige ontwikkeling van de financiële behoeften van de overheid en vooral met het regeringsbeleid terzake (tabel 75 en grafiek 9).

GRAFIEK 9- Interest

Bron : NBB, Ministerie van Economische Zaken, ADSD

TABEL 75- Ontwikkeling van de interestvoeten in 1986

MAAND	Discontovoet	Daggeldrente	Rentenfonds-	Staatsobliga-	Debiteurrente	
	(a)	(b)	certificaten(b)	ties (c)	Kaskrediet	Investerings-
	(1)	(2)	(4 maand)	(4)	(a)	krediet
			(3)		(5)	(6)
Januari	9,75	8,10	9,75	9,60	11,50	10,75
Februari	9,75	8,47	9,73	9,62	11,50	10,50
Maart	9,75	7,20	9,41	9,38	11,50	10,00
April	8,75	8,67	8,14	8,41	10,50	8,25
Mei	8,00	6,44	7,90	7,46	10,50	8,25
Juni	8,00	5,18	7,30	7,93	9,75	8,25
Juli	8,00	6,34	7,30	7,86	9,75	8,25
Augustus	8,00	6,37	7,30	7,47	9,75	8,25
September	8,00	5,76	7,27	7,24	9,75	8,25
October	8,00	6,26	7,40	7,36	9,75	8,25
November	8,00	5,81	7,40	7,31	9,75	8,25
December	8,00	5,09	7,48	7,41	9,75	8,25

Bron: (1) tot (4) Nationale Bank van België; (5) Kredietbank; (6) NMKN.

(a) Einde maand.

(b) Gewogen gemiddelde.

(c) Begin van de maand.

Naast de speculatieve krachten waartegen de Belgische frank zich moest verzetten, vooral ook omdat er geen aanwijsbare economische redenen zijn om aan de stevigheid van de munt te twijfelen en alleen zuiver externe factoren de schommelingen verklaren, is het behoud tijdens het tweede halfjaar van hoge rentevoeten waarschijnlijk het gevolg van de aanhoudende hoge financieringsbehoeften van het overheidsapparaat. Dergelijke beweringen moeten dan nog genuanceerd worden omdat ze moeilijk in kwantificeerbare grootheden kunnen worden omgezet. Het is inderdaad onmogelijk het interestpeil te bepalen dat bij een kleiner overheidsdeficit zou bestaan. Een vergelijking met andere landen is slechts gedeeltelijk mogelijk maar evenmin doorslaggevend (tabel 76). Zo bedroeg in 1986, volgens de OESO, de financieringsbehoefte van de gezamenlijke overheid in Nederland 6,7 % van het BNP, de rente op korte termijn lag nominaal op 6,4 % einde december, hetgeen met een jaarlijkse inflatiegraad van 0,3 % een reële rentevoet van 6,1 % betekent; in België was die behoefte, volgens dezelfde bron, 8,9 % in 1986, de korte-termijn rentevoet op het einde van het jaar bedroeg 7,5 % en met een inflatiegraad van 1,3 % geeft dit een reële rentevoet van 6,2 %. M.a.w., de reële rentevoeten van beide landen zijn ongeveer dezelfde terwijl het overheidsdeficit verschillend is, hoewel daarbij de wisselkoerspolitiek ongeveer dezelfde doelstellingen nastreeft.

De Belgische Staat ondervond geen enkele moeilijkheid om haar schuldtitels bij de traditionele investeerders te plaatsen en de instellingen hebben die vorderingen als interessante beleggingen ervaren, met daarbij waarborgen waarover de concurrerende buitenlandse titels niet beschikten. Daarnaast hebben de eerder belangrijke ondernemingswinsten van de laatste jaren en het herstel van de financiële structuur van de ondernemingen, gedeeltelijk het resultaat van de overheidsmaatregelen die sinds 1982 ten voordele van het aanbod waren genomen, een kleiner beroep op de kapitaalmarkt meegebracht zodat de liquiditeit er ruim was. Het aanhoudend beroep van de overheidssector, zelfs als daar in oorsprong geen verdringing (crowding out) van de ondernemingen en meer bepaald van hun investeringen mee gepaard ging, kan daar in de toekomst echter toe leiden. Indien zoals verwacht, de produktieve investeringen zich duurzaam zouden herstellen dan zouden lagere reële rentevoeten in belangrijke mate de investeringen ondersteunen en zouden dan, zoals in de jaren zestig, opnieuw een «leverage» effect teweegbrengen. Prioritair daar toe is de onvermijdelijke sanering van de openbare financiën.

TABEL 76- Interestvoeten in sommige landen

december, wijzigingen in % over 12 maand

LANDEN	Op korte termijn (a)			Op lange termijn (b)			
				nominaal			reëel
	1985	1986	Wijziging	1985	1986	Wijziging	1986
België	9,8	7,5	- 2,3	9,6	7,7	- 1,9	7,1
Denemarken	9,5	9,2	- 0,3	9,9	11,6	+ 1,7	7,3
Duitsland	4,8	4,8	0	6,5	5,9	- 0,6	7,0
Frankrijk	9,1	8,5	- 0,6	11,3	9,9	- 1,4	7,8
Nederland	5,8	6,4	+ 0,6	7,5	6,9	- 0,6	6,8
Verenigd Koninkrijk	11,9	11,2	- 0,7	10,5	10,3	- 0,2	6,6
Verenigde Staten	7,3	5,8	- 1,5	9,6	7,7	- 1,9	6,6

Bron: Europese economie.

(a) Interbankenrente op 3 maand, uitgezonderd België: rendement van de Rentenfondscertificaten op 4 maand; Denemarken: daggeldrente op de geldmarkt (maandelijks gemiddeld); toestand einde van de maand.

(b) Rendement van overheidsobligaties. Maandgemiddelde voor Duitsland en Nederland. Einde van de maand voor de overige landen.

Afgezien van een aantal eigen kenmerken, zijn de lange-termijn interestvoeten nauw verbonden met de ontwikkeling van de interest op korte termijn. Ook zij vertoonden in 1986 een belangrijke daling. Het rendement van Staatswaarden op meer dan vijf jaar viel op de Beurs van Brussel van gemiddeld 9,60 % in januari op 7,24 % in september, daarna liep het iets op en bereikte gemiddeld 7,41 % in december. De openbare obligatie-uitgiften vertonen duidelijk de onderliggende spanningen die de rentetarieven in de loop van het jaar beïnvloedden: de RTT-lening 1986 - 1994 werd einde april uitgegeven met een rente van 7,25 % tegen 99,25 % voor een bedrag van 30 miljard frank; het rendement voor de drager op de vervaldag wordt op 7,38 % geraamd. De Belgische Staatslening 1986-1994, uitgegeven in september met een rente van 7,60 % tegen een uitgifteprijs van 99,25 % levert 126 miljard frank op; op de vervaldag wordt een rendement van 7,73 % verwacht. De laatste Staatslening van het jaar in december geeft als rendement op de dubbelde vervaldagen respectievelijk 7,97 % (vervalt in 1993) en 7,90 % (vervalt in 1997). De rente op de investeringskredieten van de NMKN met een looptijd van 5 tot 10 jaar heeft een identiek verloop in de tijd; een snelle daling tijdens de eerste vier maanden en een stabilisering er na. Het tarief voor die kredieten bedroeg 10,75 % einde januari, einde april viel het op 8,25 % terug, peil dat tot op het einde van het jaar ongewijzigd bleef. Hetzelfde verloop kenmerkte de hypothecaire kredieten. De normale door de ASLK gevraagde rente kwam van 10,50 % einde januari op 8,25 % in april. Het belang van de daling blijkt in vergelijking met de toestand einde 1981: de debetrente op de hypothecaire kredieten bedroeg toen 15 % en op de investeringskredieten 15,25 %.

De daling van de hypothecaire rente heeft trouwens een gevoelige stijging van de vraag naar die kredieten teweeggebracht, zowel voor aankoop, vernieuwbouw als bouw van nieuwe woningen. Het aantal aanvragen steeg van 84 500 in 1985 naar 116 800 in 1986; de gevraagde bedragen stegen, volgens de Nationale Bank, van 118,4 miljard frank in 1985 naar 182,4 miljard frank in 1986.

D. VORMING VAN FINANCIËLE ACTIVA

De zeer gunstige ruilvoetverbetering heeft tot een stijging van de ondernemingswinsten geleid waardoor hun financieringsvermogen kon worden opgevoerd. Analooeg beïnvloedde de lagere energiefactuur de gezinsbestedingen en alhoewel deze stegen om andere goederen aan te kopen, konden de gezinnen toch hun besparingen vermeerderen. De financiële activa in handen van de ondernemingen en de gezinnen stegen daardoor gevoelig in 1986: + 989,6 miljard frank tegen + 732,8 miljard frank vorig jaar.

Twee karakteristieken bepalen de beleggingen van de ondernemingen en de gezinnen in 1986 (tabel 77). Enerzijds ging hun voorkeur opnieuw naar beleggingen in vreemde munt uit, terwijl de activa in Belgische frank maar weinig toenamen in vergelijking met de groei in het voorgaande jaar; anderzijds wijzigde de duur van de beleggingen zich in functie van de beleggingsmunt: de beleggingen in Belgische frank hadden vooral betrekking op de financiële activa op korte termijn (op ten hoogste een jaar) terwijl de middelen die in deviezen werden gemobiliseerd zich op obligaties en aandelen richtten.

TABEL 77- Financiële activa in het bezit van gezinnen en bedrijven

OMSCHRIJVING	wijzigingen in miljard frank				
	1982	1983	1984	1985	1986 (a)
Activa in Belgische frank:	+ 470,8	+ 569,3	+ 425,4	+ 568,7	+ 576,4
Monetaire kasmiddelen	+ 34,9	+ 75,9	-15,1	+ 50,7	+ 84,1
Activa voor ten hoogste 1 jaar	+ 138,5	+ 146,3	+ 233,4	+ 225,7	+ 368,5
w.o. spaarboekjes en termijndeposito's	+ 93,1	+ 146,9	+ 174,0	+ 183,4	+ 291,1
Activa voor meer dan 1 jaar	+ 297,4	+ 347,1	+ 207,1	+ 292,3	+ 123,8
w.o. kasbons en obligaties	+ 280,4	+ 286,8	+ 186,9	+ 283,4	+ 118,5
Activa in vreemde munt	+ 82,0	+ 70,2	+ 94,6	+ 86,6	+ 161,1
Deposito's voor ten hoogste 1 jaar	+ 30,7	-13,8	-9,4	-2,4	+ 32,6
Deposito's voor meer dan 1 jaar	+ 51,3	+ 84,0	+ 104,0	+ 89,0	+ 128,5
w.o. obligaties	+ 59,7	+ 84,8	+ 111,2	+ 87,4	+ 107,5
Overige	+ 34,8	+ 57,1	+ 32,0	+ 77,5	+ 252,1
Totaal	+ 587,6	+ 696,6	+ 552,0	+ 732,8	+ 989,6

Bron: Nationale Bank van België; Ministerie van Economische Zaken, ADSD.

(a) Voorlopige gegevens.

Door het lagere rendement op de lange-termijn beleggingen hebben de investeerders relatief minder interesse voor kasbons en obligaties in Belgische frank betoond. De toename ervan in 1986 was dan ook geringer: + 118,5 miljard frank tegen + 283,4 miljard in 1985. De activa in Belgische frank op ten hoogste een jaar zijn daarentegen sterker gestegen dan het jaar voordien (+ 368,5 miljard frank tegen + 225,7 miljard in 1985) vooral ingevolge de stortingen op spaarboekjes en termijndeposito's (+ 291,1 miljard frank in 1986 tegen + 183,4 miljard in 1985).

De ultra-snelle ontwikkeling van de communicatie- en informatienetwerken van de banken hebben voor een intens kapitaalverkeer tussen de, vroeger institutioneel en geografisch gescheiden, financiële centra gezorgd. De internationale kapitaalbewegingen nemen versneld toe en schakelen in feite de nationale grenzen uit, terwijl deze nog bestaan voor het goederenverkeer, zelfs in die gebieden waar de samenwerking, zoals in de Europese Economische Gemeenschap, het vestigen van één markt tot doel heeft. De deregulering van de financiële markten wordt door een steeds groter aantal landen aanvaard. De betere informatie en de mogelijkheid om vlugger in te grijpen, hebben voor gevolg dat de investeerders gevoeliger zijn voor de minste rendementsverschillen, ook omdat de betrokken kapitalen belangrijker worden. De particulier zelf wordt steeds meer in dit wereldnetwerk van informatie en monetaire signalen ingeschakeld. Het is in een totaal gewijzigde internationale omgeving dat thans de internationale kapitaalbewegingen moeten gezien worden. Zouden het, meer in het bijzonder voor België, niet eerder de onvoldoend toevloeiende kapitalen zijn, meer dan het wegvloeien ervan die in vraag moeten gesteld worden? Volgens de betalingsbalans op kasbasis bedroegen, in 1986, de beleggingen in vreemde effecten 166,7 miljard frank tegen 122,1 miljard in 1985, terwijl de beleggingen in de BLEU van vreemdelingen, hoewel hoger dan het jaar voordien, slechts 42,3 miljard frank, tegen 18,4 miljard in 1985, bereikten. Het uitgaand kapitaalverkeer was belangrijker in het tweede kwartaal, toen daalden de rentevoeten in België aanzienlijk in vergelijking met de daaropvolgende kwartalen. M.a.w., de hoofdoorzaak ervan was het opzoeken van hogere rendementen in het buitenland.

De financiële activa in vreemde munt, in het bezit van de ondernemingen en de particulieren namen dus sterker toe, met 161,1 miljard frank, dan het jaar voordien (in 1985 was de toename 77,5 miljard frank), de belangrijkste stijging was voor de obligaties, hoewel ook de beleggingen op ten hoogste één jaar eveneens gevoelig stegen (+ 32,6 miljard frank) terwijl ze de drie voorgaande jaren nog daalden.

Naast de hiervoor aangehaalde invloed, op binnenlands vlak, van de gedaalde interest op de lange-termijn besparingen, bracht de daling ook een grotere liquiditeitsvoorkeur teweeg bij de ondernemingen en de gezinnen. De geldhoeveelheid in hun bezit steeg sterker in 1986 dan in 1985 (+ 74 miljard frank tegen + 47 miljard in 1985) (tabel 78). Naast de minder zwaar doorwegende energiefactuur in het gezinsbudget, heeft ook de daling van de interest de toename van de privé-consumptie in 1986 mogelijk gemaakt.

TABEL 78- Geldhoeveelheid bij de overwegend geldscheppende instellingen (a)

OMSCHRIJVING	miljard frank, einde periode				
	1982	1983	1984	1985	1986 (d)
Monetaire kasmiddelen (b):	817,1	888,9	878,0	924,5	998,6
Chartaal geld	384,9	398,8	397,5	394,3	415,6
Giraal geld	432,2	490,1	480,5	530,2	583,0
Giraal geld in het bezit van de overheid	39,6	42,1	56,2	40,2	41,9
Totaal	856,7	931,0	934,2	964,7	1040,5
Toename (c)	+ 3,97	+ 8,68	+ 0,34	+ 3,32	+ 7,86

Bron: Nationale Bank van België; berekeningen ADSD.

(a) Het detail van de tabel wordt iedere maand gepubliceerd in «Tijdschrift van de Nationale Bank van België», evenals in het tweede deel van «De Belgische economie in 1986».

(b) Monetaire kasmiddelen in het bezit van bedrijven en gezinnen: privé bedrijven andere dan overwegend geldscheppende instellingen, financiële instellingen van de overheidssector die geen overwegend geldscheppende instellingen zijn en overheidsbedrijven.

(c) Toename in % t.o.v. het voorgaande jaar.

(d) Voorlopige gegevens.

E. BELGISCHE FRANK

De gewogen gemiddelde koers van de Belgische frank apprecieerde, evenals in 1985, uitgesproken: + 7,6 % van december 1985 tot december 1986 en + 8,3 % als jaargemiddelde. Die opwaardering is hoofdzakelijk het gevolg van de koersontwikkeling van de Amerikaanse dollar en het pond sterling en de afgeleide effecten ervan op de nauw ermee verbonden munten. De toename van de gewogen koers van de Belgische frank is daarentegen iets geremd geworden door de depreciatie van de frank t.o.v. de munten van een aantal bevoordeelde handelspartners (Duitse Bondsrepubliek, Nederland en Japan).

De dollardaling en een aantal politieke bedoelingen met onvoldoend controleerbare effecten, hebben tot belangrijke speculatieve bewegingen aanleiding gegeven waardoor spanningen binnen het EMS optraden tussen de Duitse mark, de Franse frank en de andere munten. De spanningen werden opgeheven door het herschikken van de pariteiten op 6 april te Ootmarsum. De Belgisch-Luxemburgse frank werd er, t.o.v. de spilkoers, met 1 % opgewaardeerd; De Duitse en Nederlandse munten revalueerden met 3 % en de Franse frank, waarvoor de franse autoriteiten een depreciatie t.o.v. de mark vroegen, devalueerde met 3 % t.o.v. de spilkoers of met 5,8 % t.o.v. de mark. Vanuit Belgisch oogpunt betekende de herschikking een appreciatie met 2 % van de Duitse mark en de Nederlandse gulden, een ongewijzigde koers t.o.v. de Deense kroon, een devaluatie met 1 % van het Ierse punt en van de Italiaanse lire en met 4 % van de Franse frank. Als gevolg van die maatregelen trad een periode van kalmte op en alleen op het einde van het jaar kwamen nieuwe spanningen binnen het EMS naar voren. Deze zijn echter zonder herziening van de pariteiten gecontroleerd geworden. Tenslotte bleven de afwijkingen tussen de gereguleerde en de vrijemarkt wisselkoers, de dagelijkse gezondheidsindicator van de frank, beperkt tot 1 %.

2.4.3. PRIJZEN

A. GRONDSTOFFEN

Zoals reeds meermalen aangehaald, was het meest spectaculaire fenomeen in 1986 de daling van de prijs voor ruwe olie. De omvang van de daling wordt o.a. gemeten met het indexcijfer van het «Institut für Wirtschaftsforschung» in Hamburg. Op basis van de prijs uitgedrukt in USD, daalde de index voor ruwe olie in 1986 met 38 % (tabel 79). De index van de grondstoffen die niet tot de energiesector behoren, steeg licht in 1986 maar bleef niettemin onder het niveau van 1984.

TABEL 79- Indexcijfers van de grondstoffen (a)

1975 = 100

OMSCHRIJVING	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	(b)
Algemeen	226,0	240,7	228,6	209,3	205,0	197,3	143,2	100,0
Algemeen (ex. energie w.o.:	157,5	135,6	117,6	122,8	125,1	112,5	116,1	36,8
Levensmiddelen	150,4	126,1	106,1	116,8	122,7	106,9	107,1	15,9
- graangewassen	111,6	112,1	90,7	102,0	102,5	89,6	75,2	4,7
- olie en zaden	130,4	129,2	106,0	122,5	138,6	103,2	85,2	2,9
- genotmiddelen en suiker	179,2	132,5	114,7	123,1	128,3	117,8	132,7	8,3
Industriële grondstoffen (totaal)	162,9	142,7	126,4	127,4	126,9	116,8	122,9	20,9
- agrarische produkten	164,3	146,4	127,1	125,5	128,6	112,4	131,0	10,1
- non-ferro	185,5	156,3	134,9	145,0	135,8	131,5	124,3	6,1
- ijzererts, schroot	130,4	117,0	113,9	108,3	111,5	107,0	103,8	4,7
Energiegrondstoffen w.o.: - steenkolen	265,9	302,1	293,4	259,8	251,7	246,7	159,1	63,2
- ruwe aardolie	139,4	145,5	142,2	124,9	124,0	120,2	136,1	5,5
	277,9	316,9	307,7	272,5	263,8	258,8	161,3	57,7

Bron: Institut für Wirtschaftsforschung, Hamburg.

(a) Indexcijfers berekend op prijzen uitgedrukt in USD.

(b) Wegingscoëfficiënt.

De index van de levensmiddelengrondstoffen bleef ongewijzigd, maar de prijzen van de produkten die hem samenstellen, vertoonden grote verschillen. De prijs van de graangewassen, vooral tarwe maar ook maïs en rijst, verminderde met 16 % als gevolg van het overschot van het wereldaanbod wegens de hoge voorraden en de overvloedige oogst (zie ook 1.1.B.). De prijzen van de oliezaden en de oliën daalden ongeveer in dezelfde mate (-17 %), dit was niet alleen te wijten aan een slappe vraag maar ook hier aan de te grote voorraden en de uitbreiding van de produktie wegens de gunstige klimatologische omstandigheden en de toename van de aanplantingen voor bepaalde produkten. De prijzen van de andere voedingsprodukten verhoogden echter met meer dan 12 %. Vooral de koersen van koffie en suiker stegen: koffie, als gevolg van de produktiedaling in Brazilië na de droogteperiode en suiker door de maatregelen genomen door de nationale en supranationale autoriteiten om de produktie te beperken.

De prijsindex van de industriële produkten nam met 5 % toe als gevolg van de prijsstijging van de agrarische grondstoffen. Het koersherstel van deze produkten kwam er pas op het einde van het jaar, o.a. voor katoen en rubber, omdat in de loop van het jaar de prijzen de negatieve invloed ondervonden van de overvloedige voorraden en van de concurrentie van de synthetische vervangingsprodukten die genoten van de prijsdaling van de petroleum. De prijzen van de minerale produkten, ferro en non-ferro, daalden daarentegen wegens de onvoldoende vraag van de ontwikkelde landen waar de industriële activiteit verslaptte en overcapaciteit bestond. Merkwaardig is ook de tin-crisis, in oktober 1985 werd de tinnotering onderbroken wegens de uitputting van de middelen voorzien in de Tinovereenkomst zodat de beheerder van de buffervoorraad geen steunaankopen meer kon verrichten. In februari 1986 werden de noteringen hernomen maar tegen een koers die ongeveer de helft lager was dan degene die op de London Metal Exchange bestond voor de ineensorting. De ijzererts prijs daalde ingevolge het onevenwicht tussen vraag en aanbod, dat mede door de ontwikkeling van ruw staal wordt bepaald.

Uiteindelijk blijft in 1986 de, sinds 1984 waargenomen, dalende tendens van de koersnoteringen de internationale grondstoffenmarkten kenmerken. Alleen bij uitzondering hebben een aantal grondstoffen van een betere conjunctuur genoten: o.a. lood, rubber en platina. Voor platina was er in 1986 een vernieuwde belangstelling ingevolge de verplichting in een toenemend aantal landen (Verenigde Staten, Japan en nu ook in Europa) om auto's met katalysatoren uit te rusten, waarvoor platina een belangrijke grondstof is.

B. GROOTHANDELSPRIJZEN

De gedaalde petroleumprijzen, de zwakke noteringen voor de andere grondstoffen en de relatieve stabiliteit van de Belgische frank hebben de groothandelsprijzen gevoelig beïnvloed. Het Belgisch indexcijfer van de groothandelsprijzen lag 6,5 % onder dat van 1985 (tabellen 80 en 81). De weerslag was het grootst voor alle categorieën ingevoerde produkten, het indexcijfer ervan daalde met 17,3 % (-22,5 % voor de landbouwprodukten en -15,3 % voor de industriële produkten). De inlandse produkten verminderden met 2,7 % (-2,5 % voor de landbouwprodukten en -2,9 % voor de industriële produkten) (grafiek 10).

TABEL 80- Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen (excl. BTW)

1953 = 100

OMSCHRIJVING	1983	%	1984	%	1985	%	1986	%
Algemeen indexcijfer naar herkomst:	254,4	5,2	273,2	7,4	273,2	0,0	255,5	-6,5
inlandse	266,1	3,7	280,3	5,3	283,3	1,1	275,8	-2,7
ingevoerde	246,6	9,2	275,8	11,8	268,4	-2,7	222,0	-17,3
Landbouwprodukten naar herkomst:	261,4	7,7	281,3	7,6	266,6	-5,2	241,2	-9,5
inlandse	279,2	3,2	290,5	4,0	279,4	-3,8	272,5	-2,5
ingevoerde	237,3	16,1	269,1	13,4	250,0	-7,1	193,9	-22,5
naar soort:								
veehouderijprodukten	289,9	4,8	293,0	1,1	300,6	2,6	285,8	-4,9
akkerbouwprodukten	237,2	10,5	270,3	14,0	237,8	-12,0	205,5	-13,6
Nijverheidsprodukten naar herkomst:	252,7	4,6	271,2	7,3	274,9	1,3	259,2	-5,7
inlandse	262,6	3,8	277,5	5,7	283,9	2,3	275,7	-2,9
ingevoerde	250,1	6,7	278,3	11,3	275,7	-0,9	233,4	-15,3
naar verwerkingsgraad:								
grondstoffen	242,4	7,9	270,5	11,6	266,7	-1,4	242,7	-9,0
halfabrikaten	263,5	3,8	287,8	9,3	293,9	2,1	273,9	-6,8
afgewerkte produkten	252,9	3,3	261,8	3,5	268,4	2,5	260,8	-2,8

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

TABEL 81- Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de groothandelsprijzen (excl. BTW), per bedrijfstak

1953 = 100

OMSCHRIJVING	1983	%	1984	%	1985	%	1986	%
Vetstoffen	290,3	12,0	365,0	25,7	388,0	6,3	270,8	-30,2
Minerale produkten	325,2	2,8	348,8	7,2	357,5	2,5	313,9	-12,2
-steenkolen	369,1	6,1	378,7	2,6	381,9	0,8	379,6	-0,6
-bijprodukten	505,1	1,7	541,5	7,2	575,7	6,3	503,6	-12,5
-petroleumprodukten	482,5	0,8	510,9	5,9	530,7	3,9	341,8	-35,6
-ersten en metalen	197,7	2,9	224,1	13,3	223,5	-0,3	199,0	-10,9
-steengroeven	235,3	1,9	247,4	5,1	255,6	3,3	257,0	0,5
Chemie en kunstmest	247,3	6,2	258,8	4,6	268,3	3,7	262,0	-2,3
-chemicaliën	258,1	6,7	272,3	5,5	282,8	3,9	275,5	-2,6
-kunstmeststoffen	218,4	4,6	223,7	2,4	230,6	3,1	227,1	-1,5
Huiden en leder	191,6	2,2	209,4	9,3	212,8	1,6	215,2	1,1
Rubber	235,2	48,1	211,9	-9,9	194,7	-8,1	154,5	-20,6
Hout	220,8	5,4	248,6	12,6	255,7	2,9	250,4	-2,1
Papier en karton	250,7	0,2	267,4	6,6	253,0	-5,4	259,6	2,6
Textielprodukten	195,1	6,4	220,0	12,8	218,7	-0,6	197,9	-9,5
-wol	154,8	2,9	163,6	5,7	154,7	-5,4	135,5	-12,5
-vlas	222,1	10,3	305,1	37,4	312,9	2,6	268,3	-14,3
-katoen	224,2	6,8	242,3	8,1	238,3	-1,6	221,7	-7,0
-jute	275,7	6,2	293,9	6,6	296,4	0,9	256,7	-13,4
-kunstvezels	139,4	5,4	143,2	2,7	148,1	3,4	151,3	2,2
Bouwmaterialen	350,0	1,9	359,1	2,6	372,4	3,7	377,8	1,4
Metalen	240,3	4,5	251,3	4,6	252,9	0,6	245,4	-3,0
-ijzer en staal	263,1	1,0	275,2	4,6	277,2	0,7	272,5	-1,7
-metaalfabrikaten	206,6	4,8	211,3	2,3	214,9	1,7	217,5	1,2
-non-ferrometalen	320,3	12,0	360,0	12,4	350,4	-2,7	286,3	-18,3

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

C. CONSUMPTIEPRIJZEN

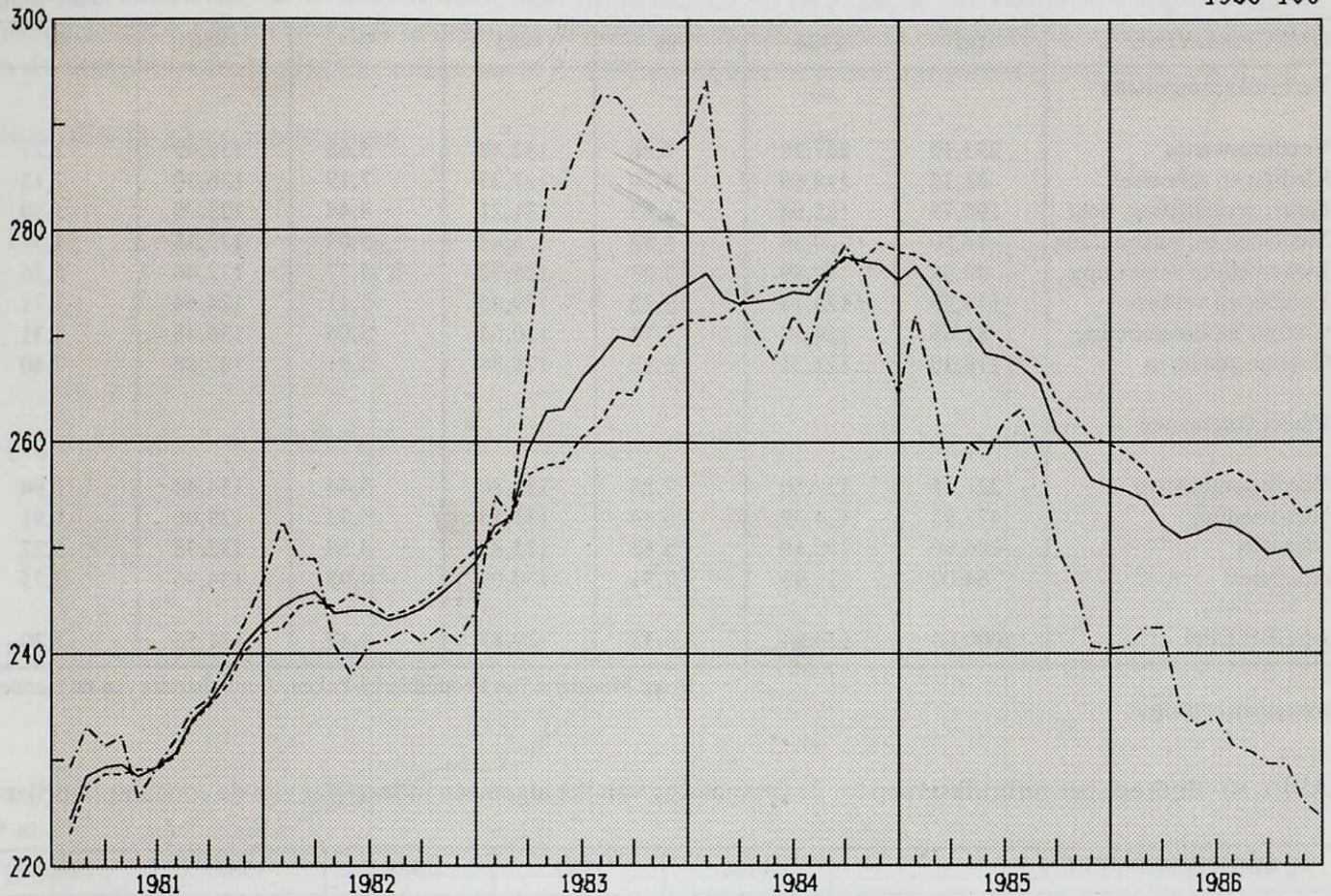
Begin 1986 trad een sterke vertraging van het stijgingstempo van de consumptieprijsen op. Het jaarlijks inflatietempo daalde van 4,1 % in het vierde kwartaal van 1985 tot 2,5 % in het eerste kwartaal van 1986. Tijdens het tweede kwartaal zette de vertraging zich verder door tot 1,3 % en vervlakte daarna tot 0,8 en 0,7 % in respectievelijk het derde en vierde kwartaal van 1986. Het gemiddeld jaarlijks inflatietempo daalde van 4,9 % in 1985 tot 1,3 % in 1986. Zo de daling van de petroleumsprijzen de voornaamste verklaring is voor de vertraging van de inflatie, dan nog is de invloed ervan op de consumptieprijsen niet volledig: de ontwikkeling van het indexcijfer, exclusief energieprodukten, zou in 1986 nog op een onderliggende inflatie van 4,4 % wijzen. De oorzaak van de hogere onderliggende inflatie is waarschijnlijk het optrekken van de distributiemarges geweest, waardoor de prijzen van bepaalde goederencategorieën (niet voedingswaren, exclusief energie) nog gevoelig stegen (grafiek 11).

Bij de indeling in verbruikscategorieën blijken de deelindexcijfers «huur, verwarming en verlichting» en «vervoer en verkeer» te dalen en drukken de totale inflatiegraad. Per verbruiksgroep is alleen de wijziging van het deelindexcijfer van de niet-voedingsprodukten negatief (tabel 82). In feite zijn alleen de energieprodukten daarvoor verantwoordelijk: deze daalden in 1986 met 19,5 % (+ 5,4 % in 1985) en de overige niet-voedingswaren lagen nog gemiddeld

— Algemeen indexcijfer
 - - - Landbouwprodukten
 - - - Industriële produkten

GRAFIEK 10- Groothandelsprijzen

1953=100

BRON: Minist. van Economische Zaken, Admin. van de Handel

5,6 % hoger dan in 1985. Deze ontwikkeling wordt ook duidelijk indien dit onderscheid eveneens wordt gebruikt bij het berekenen van de bijdrage van de diverse verbruiksgroepen tot de verandering van het algemeen indexcijfer (tabel 83).

Hoewel het algemeen indexcijfer van de voedingswaren (zonder dranken en tabak) in 1986 slechts matig toenam (+ 1,8 %) werden er voor de subcategorieën sterk uiteenlopende prijsontwikkelingen waargenomen. De verse groenten en het vers fruit daalden respectievelijk met 13,4 en 5,1 % in prijs. Ook de eetbare vetten en oliën werden goedkoper (-4,8 %). De grootste prijsstijgingen werden waargenomen voor koffie en vis (respectievelijk 11,8 en 9,7 %). De aardappelprijzen stegen met 6,9 % in 1986. De stijging van de prijs voor brood en graanprodukten bleef tot 3,2 % beperkt. Ook de prijsstijging van vlees vertraagde verder tot 2 % in 1986. De alcoholvrije dranken stegen gemiddeld met 3,7 % en de alcoholhoudende dranken met 2,8 %. De prijzen voor tabak en tabakswaaren vertoonden zoals in 1985 nog een toename met 8 %.

De prijzen van de kledingsartikelen, die in het indexcijfer worden gevolgd, stegen in 1986 in dezelfde mate als in 1985 (+ 7,6 % in 1986 en + 7,8 % in 1985). Het schoeisel vertoonde zelfs een lichte versnelling van het prijsstijgingstempo (+ 5,2 % in 1986 tegen + 4,6 % in 1985). Voor het gemiddeld Belgisch gezin daalden de kosten voor huisvesting, verwarming en verlichting met 5,5 % in 1986, nadat deze in 1985 nog met 4,4 % waren toegenomen. De huisvestingskosten (huur en bijkomende kosten) namen in 1986 met 3,6 % toe (+ 3,7 % in 1985). De kosten voor waterverbruik stegen in 1986 in minder sterke mate dan in 1985 (+ 2,7 % in 1986 tegen + 11,9 % in 1985). In 1986

TABEL 82- Gemiddelde jaarindexcijfers en procentuele wijzigingen van de consumptieprijsen

1981 = 100

OMSCHRIJVING	(a)	1984	%	1985	%	1986	%
Verbruikscategorieën							
Voedingswaren	233,10	127,78	7,86	132,48	3,68	135,49	2,27
Kleding en schoeisel	82,25	118,69	5,39	127,23	7,19	136,30	7,13
Huur, verwarming, licht	195,75	125,64	6,63	131,21	4,44	123,99	-5,50
Meubelen en huishouding	94,50	120,38	5,52	126,43	5,03	132,13	4,51
Lichamelijke verzorging	39,95	119,99	7,23	125,72	4,77	132,46	5,36
Vervoer en verkeer	154,50	123,15	3,82	129,45	5,11	124,64	-3,71
Cultuur en ontspanning	81,65	124,53	7,74	130,84	5,06	136,48	4,31
Overige goederen	118,30	121,21	6,22	128,38	5,91	137,88	7,40
Verbruiksgroepen							
Voedingsmiddelen	221,45	127,50	7,88	131,88	3,44	134,44	1,94
Niet-voeding	427,95	124,39	6,03	131,52	5,73	129,00	-1,91
Diensten	286,60	120,19	5,32	125,81	4,68	132,38	5,22
Huishuur	64,00	123,95	7,31	130,09	4,95	134,96	3,75
ALGEMEEN	1000,00	123,84	6,35	129,87	4,87	131,55	1,30

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

(a) Wegingscoëfficiënt.

TABEL 83- Bijdrage per verbruiksgroep tot de verandering van het algemeen indexcijfer van de consumptieprijsen

In %

VERBRUIKSGROEPEN	1982	1983	1984	1985	1986
Voedingsmiddelen	2,2	1,9	1,8	0,8	0,4
Energieprodukten	1,9	0,5	0,7	0,7	-2,5
Niet-voedingsmiddelen (excl. energie)	2,1	2,5	1,9	1,8	1,7
Diensten	2,1	2,3	1,5	1,3	1,5
Huur	0,4	0,5	0,4	0,3	0,2
Totaal	8,7	7,7	6,3	4,9	1,3

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Administratie van de Handel.

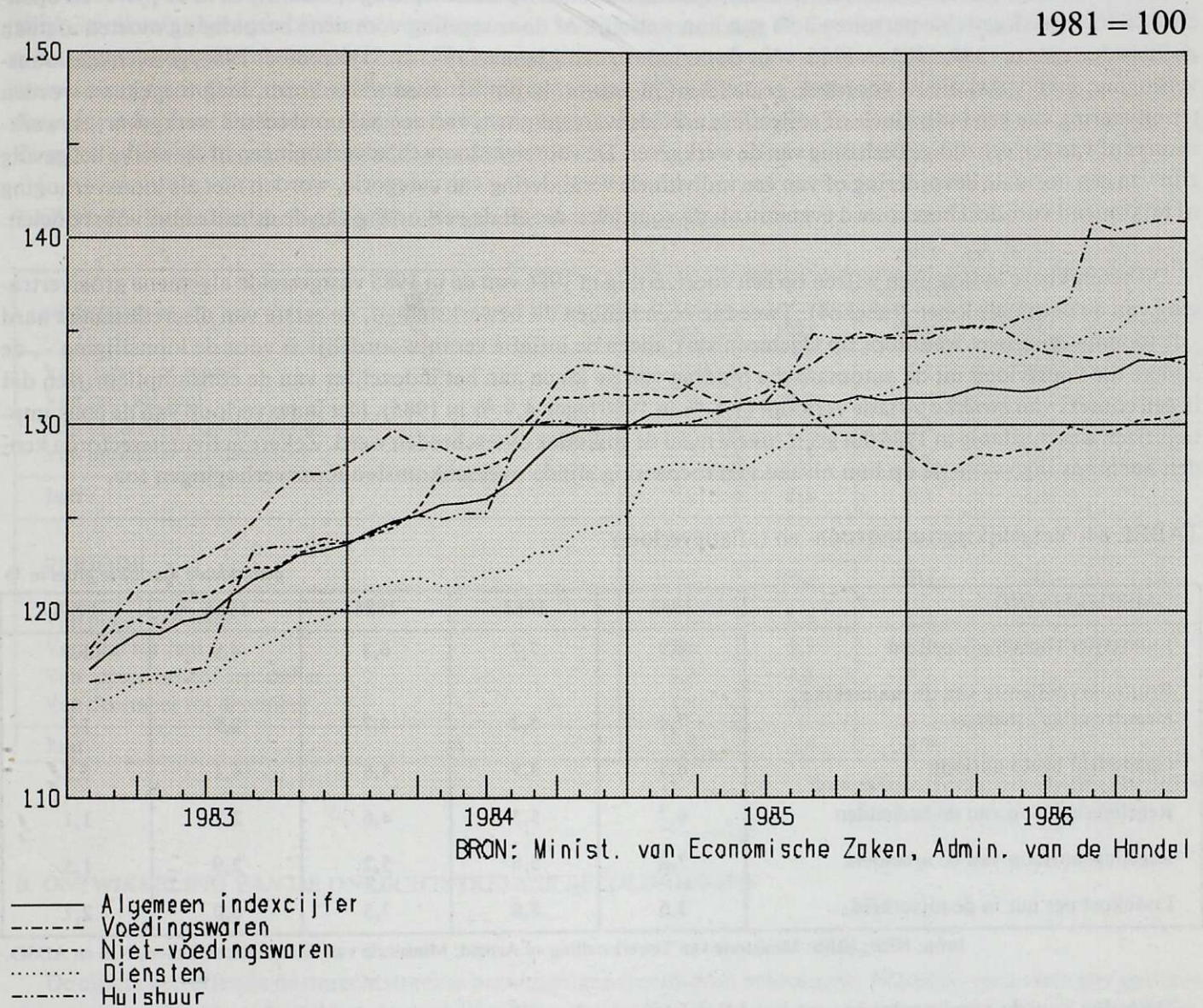
daalden de kosten voor verwarming en verlichting globaal met 17,1 %. De vermindering van de elektriciteitsstarieven bleef beperkt tot 0,2 %, gas werd 15,3 % goedkoper, de vloeibare brandstoffen daalden met 44,7 % in prijs. De vaste brandstoffen werden in 1986 nog 5,7 % duurder (+ 8,3 % in 1985).

De prijsstijging van de meubelen, de huishoudelijke apparaten en de gereedschappen zette zich in een licht vertraagd tempo verder door (+ 5,5 % in 1984, + 5 % in 1985 en + 4,5 % in 1986). Het prijsindexcijfer van de kosten voor lichamelijke verzorging en sanitaire uitgaven namen in 1986 gemiddeld met 5,4 % toe tegen 4,8 % in 1985. De prijsstijging van de geneesmiddelen evenals van de therapeutische apparaten en materialen bleef in 1986 tot 4 % beperkt. De tarieven van de geneeskundige prestaties blijven in een versneld tempo toenemen (+ 3,7 % in 1984, + 4,1 % in 1985 en + 6,6 % in 1986). De kostprijs van de verpleging in ziekenhuizen vertoonde de jongste jaren een vertraagd stijgingstempo (+ 10,4 % in 1984, + 7,1 % in 1985 en + 4,3 % in 1986).

In de categorie vervoer en verkeer dient de daling met 3,7 % in 1986 uitsluitend te worden toegeschreven aan de subcategorie uitgaven i.v.m. het gebruik van persoonlijke voertuigen (waaronder benzine) die in 1986 gemiddeld

met 10,6 % in prijs daalden. De prijzen van de nieuwe voertuigen stegen nog met 6,7 %, het treinvervoer werd 6 % duurder en de tarieven van het tram- en busvervoer stegen met 6,5 %. De uitgaven voor cultuur en ontspanning namen gemiddeld met 4,3 % toe (+ 5,1 % in 1985). De uitgaven voor Horeca stegen in 1986 met 6 % tegen + 7,2 % in 1985. en de uitgaven i.v.m. toeristische reizen waren in 1986 met 6,2 % in prijs toegenomen (+ 4,8 % in 1985).

GRAFIEK 11- Consumptieprijzen

2.4.4. INKOMENS UIT ARBEID

A. BEOORDELING VAN HET VERLOOP VAN DE INKOMENS UIT ARBEID OP BASIS VAN VERSCHILLENDE INDICATOREN

De «herstelwet houdende de sociale bepalingen» van 22 januari 1985 voorzag dat, onverminderd de toepassing van het koninklijk besluit nr 278 van 30 maart 1984 betreffende de «indexsprong», waarbij de in de privé- en openbare sector tewerkgestelde personen 2 % van hun wettelijk of door regeling voorziene bezoldiging moeten afstaan gedurende de jaren 1984, 1985 en 1986, voor de periode tussen 1 januari 1985 en 31 december 1986, geen enkele loonsverhoging, geen enkel nieuw voordeel, geldelijk of in natura, in om het even welke vorm, mag toegekend worden ter uitvoering van een individuele of collectieve arbeidsovereenkomst, van een akkoord tussen werkgevers en werknemers of van een eenzijdige beslissing van de werkgever. De voorziene loonschaalverhogingen of die welke het gevolg zijn van een normale bevordering of van een individuele verandering van categorie, worden niet als loonsverhoging of bijkomend voordeel beschouwd evenmin als de voordelen die uit de verkorting van de arbeidsduur voortvloeien.

De beschikbare indicatoren wijzen op een voortzetting in 1986 van de in 1985 vastgestelde algemene groeivertraging van de nominale lonen (tabel 84). Twee factoren hebben dit bewerkstelligd, de eerste van discretionnaire aard - de loonmatigingswet waardoor op algemeen vlak alleen de inflatie verantwoordelijk is voor de loonstijging -, de andere die voortvloeit uit de automatische binding van de lonen aan het indexcijfer van de consumptieprijzen dat in een context van zwakke inflatie verloopt (1,5 % in 1986 tegen 4,9 % in 1985). Het indexverloop van de consumptieprijzen was dusdanig in 1986 dat geen enkele maal de spilindex overschreden werd. Zekere activiteitssectoren kenden nochtans ingevolge de op hun niveau van toepassing zijnde overeenkomsten loonsverhogingen toe.

TABEL 84- Vergelijking tussen loon- en inflatieverloop

OMSCHRIJVING	gemiddelde jaarlijkse groei in %				
	1982	1983	1984	1985	1986
Indexcijfer consumptieprijzen	8,9	7,7	6,3	4,9	1,5
Bruto uurverdienste van de mannelijke meerderjarige arbeiders	7,4	5,2	4,7	2,9	1,7
Gemiddeld bruto uurloon	6,5	3,9	4,8	4,1	2,5
Regelingsuurloon van de bedienden	6,7	5,5	4,6	2,7	1,1
Regelingsuurloon van de arbeiders	7,2	5,8	5,2	2,9	1,5
Loonkost per uur in de nijverheid	3,6	8,8	7,5	6,0	2,7

Bron: NBB; IRES; Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid; Ministerie van Economische Zaken, NIS en ADSD.

De index van de regelingslonen van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid geeft in het algemeen en per bedrijfstak een beeld van de ontwikkeling van de gemiddelde minima-uurlonen tijdens het jaar 1986. De gemiddelde jaarlijkse groei van de algemene index van de regelingslonen was zwak: + 1,5 % voor de arbeiders en + 1,1 % voor de bedienden. In dit laatste geval is de stijging kleiner dan de prijsstijging en weerspiegelt een verlies aan koopkracht.

Zoals blijkt uit tabel 85 vertraagde het verloop van de regelingslonen gevoelig tijdens het jaar. Volgens het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid was dit voornamelijk onder invloed van de index. Met de steeds grotere invloed van de vermindering van de arbeidsduur wordt in de statistieken nochtans maar rekening gehouden voor de lonen van de arbeiders en voorzover het om een wekelijkse arbeidsduurverkortings gaat, dit verklaart dan ook de geringe invloed ervan (0,1 %) op de ontwikkeling van de arbeidslonen in 1986. De arbeidsduurverkortings geschiedt voornamelijk door volledig niet gewerkte dagen.

Loonsverhogingen van de arbeiders boven het gemiddelde deden zich voor in de bedrijfstakken handel, textiel, bouw en vervoer en verkeer. De loonsverhoging van de bedienden in de textielsector (2,2 %) steekt schril af tegenover deze van de andere bedrijfstakken.

De ontwikkeling van de bruto uurverdiensten, verstrekt door twee indicatoren, berekend op basis van enquêtes, ligt tussen 1,7 % en 2,5 %. Het verschil tussen beide kan waarschijnlijk verklaard worden door het, althans gedeeltelijk, in rekening brengen bij een van de indicatoren van een indexsprong. Bovendien, hoewel beide voor de industrie zijn opgesteld, verschilt hun onderzoeksdomein enigszins: industrie en vervoer en verkeer voor de gemiddelde bruto uurverdiensten, industrie exclusief steenkolenmijnen en staalnijverheid, voor de bruto uurverdiensten van de meerderjarige arbeiders. De loonmatiging en de vertraging van de inflatie droegen tevens bij tot een sterke vertraging van de groei van de uurloonkost in de nijverheid.

TABEL 85- Index van de regelingslonen van arbeiders en bedienden

1975 = 100; % verandering t.o.v. t-1

PERIODE	Arbeiders				
	1982	1983	1984	1985	1986
Van maart tot maart	7,9	6,1	6,1	2,3	2,8
Van juni tot juni	7,5	6,2	5,2	2,8	2,2
Van september tot september	7,3	5,5	4,8	3,7	0,7
Van december tot december	6,1	5,5	4,4	2,9	0,1
Jaar	7,2	5,8	5,1	2,9	1,5
PERIODE	Bedienden				
	1982	1983	1984	1985	1986
Van maart tot maart	7,0	6,4	5,4	2,2	2,3
Van juni tot juni	7,9	5,5	4,9	2,6	1,8
Van september tot september	6,4	4,8	4,1	3,9	0,2
Van december tot december	5,8	4,8	4,1	2,3	0,0
Jaar	6,8	5,4	4,6	2,8	1,1

Bron: Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid.

B. ONTWIKKELING VAN DE ONRECHTSTREEKSE BEZOLDIGINGEN

De cijfers betreffende de onrechtstreekse bezoldigingen (premies en beloningen, bezoldigingen voor niet gewerkte dagen, voordelen in natura) zijn nog niet beschikbaar voor 1986. Volgens een studie van het Ministerie voor Economische Zaken over de structuur van de Belgische arbeidskost blijkt dat deze tussen 1981 en 1984 beïnvloed werd door:

- de daling van het rechtstreeks loonaandeel van de industrie-arbeiders komt niet in alle bedrijfstakken voor, hoewel die nagenoeg algemeen is voor het rechtstreeks loon van de bedienden in de industrie en voor de werknemers in de tertiaire sector;
- het stijgend aandeel van de bezoldigingen voor niet gewerkte dagen in de loonkost van de arbeiders, terwijl het aandeel van de andere premies en beloningen slechts in enkele gevallen steeg;
- de toename in alle bedrijfstakken van het aandeel van de andere premies en beloningen in de totale bezoldiging voor de bedienden en de werknemers in de tertiaire sector, terwijl het aandeel van de bezoldigingen voor niet gewerkte dagen vermindert.

Daaruit vloeien twee bewegingen voort, enerzijds een daling van het aandeel van het direct loon en anderzijds een verhoging van het aandeel van de andere vormen van bezoldiging zoals bezoldigingen voor niet gewerkte dagen en de andere premies en beloningen. Ongetwijfeld houdt dit ook verband met de veralgemeende toename van het aandeel der sociale zekerheidsbijdragen. Dit verschijnsel hield waarschijnlijk aan en heeft zelfs aan belang gewonnen tijdens de twee volgende jaren. De ontwikkeling van het rechtstreeks loon is in ruime mate het gevolg van het tijdens de beschouwde periode gevoerde loonmatigingsbeleid, maar ook andere factoren speelden een rol.

Het verschil in de samenstelling van het rechtstreeks loonaandeel voor de industrie-arbeiders enerzijds en voor de industrie-bedienden en de werknemers in de tertiaire sector anderzijds kan wellicht verklaard worden door de verschillende toepassingsmodaliteiten van de loonmatiging (en onder meer de forfaitaire indexering tot een bepaalde loongrens in 1982), door de uitkering van sommige premies aan het arbeiderspersoneel samen met het rechtstreeks loon, door de wil van de bedrijfsleiders een steeds groter gedeelte van de bediendenbezoldiging te individualiseren (bijvoorbeeld in de vorm van premies, beloningen en voordelen in natura).

Wat het verloop van de vergoeding voor niet gewerkte dagen betreft, schuilt de hoofdrede van het verschil tussen arbeiders en bedienden waarschijnlijk in de wijze van berekening van de bezoldiging van beide categorieën (op uurbasis voor de arbeiders, op maandbasis voor de bedienden); daardoor komt in de lonen van de eerstgenoemden de omzetting van de wekelijkse werktijdverkortung in compensatieverlofdagen - zoals het in talrijke sectoren gebeurde - ook veel duidelijker tot uiting, terwijl het bij de bedienden niet optreedt.

De stijging van het aandeel van andere premies en beloningen in de bediendenloonkost kwam tot stand ondanks de verplichte loonmatiging waarbij de toekenning van loonsverhogingen en van nieuwe geldelijke of voordelen in natura werd verboden. Het ziet er naar uit dat de werkgevers verschillende, min of meer wettelijke methodes hebben toegepast om het koopkrachtverlies wegens loonmatiging te compenseren, maar ook om de motivatie van hun werknemers zeker te stellen of te verstevigen. Dezelfde vaststelling geldt ook voor de toename van de voordelen in natura. Het omzeilen van de wettelijkheid gebeurde zowel op het vlak van de inkomensbelasting als op dit van de sociale zekerheid of nog op dit van de toepassing van de loonmatiging.

Zowel voor de andere premies en beloningen als voor de voordelen in natura was het wellicht de bedoeling een meer geïndividualiseerd loonbeleid te verwezenlijken en zo de motivatie, de produktiviteit en de trouw van de werknemer binnen de onderneming aan te moedigen. De bedragen van de voordelen in natura wisselen naargelang van de sectoren, de in de onderneming vervulde functie, het statuut (kaderpersoneel, bediende of arbeider). In de mate dat loonhiërarchie en niveau van de functie verbonden zijn, is het moeilijk te achterhalen welke van de beide factoren bepalend zijn voor het bedrag der voordelen in natura. De groei van de voordelen in natura lijkt samen te gaan met gezonde economische bedrijfstakken, maar dat is niet steeds het geval. De directeurs- of beleidsfuncties, die welke contacten met het cliënteel vergen, zijn betrekkelijk bevoordeligd t.o.v. de andere functies.

Hoewel de kaders grotere voordelen in natura genieten dan de andere werknemerscategorieën, lijkt zich tijdens de beschouwde periode een tendens ten gunste van de bedienden af te tekenen. Ondanks tegenkantingen inzake een uitbreiding van de voordelen in natura, zowel van regeringszijde als vanwege de fiscale en parafiscale besturen waardoor de groei ervan zou kunnen afgeremd worden, vindt de idee van een ander loonbeleid steunend op aanmoediging van de motivatie en op de trouw aan de ondernemingen gericht op een grotere loonindividualisering, steeds meer weerklank.

SYNTHESE 2

In België's economisch verloop van 1986 heeft het economisch beleid zich op de sanering van de openbare financiën toegespitst. Hoewel de beslissingsname moeizaam tot stand is gekomen, was het economisch klimaat, zowel intern en vooral extern, gunstig om de noodzakelijke beperking van het overheidsdeficit aan te vatten. Vooral de internationale energieprijzen- en wisselkoersvoordelen hebben in België de componenten van de finale vraag ondersteund. Bij de beoordeling van de resultaten inzake investeringen, consumptieve bestedingen en de buitenlandse handelsbetrekkingen moet dan ook steeds met die onderliggende verklaringsfactoren rekening worden gehouden.

De produktieve investeringen namen in vergelijking met het vorig jaar met 8,9 % toe. Midden van het jaar waren de eerste resultaten nog veelbelovender, maar daarna verzwakten de investeringsbedragen. Uit het jaarresultaat konden bovendien de eerste tekenen van toenemende capaciteitsinvesteringen worden afgeleid. Niettemin, na de zwakke prestaties tussen 1981 en 1984, wordt het investeringspeil van 1980 nog niet bereikt.

Na jaren van stagnerende consumptie werd in 1986 een volumegroei van de privé consumptie met 3,1 % verwezenlijkt. Dat dit als verwonderlijk bestempeld werd, houdt verband met de onverwachte stijging van de koopkracht als gevolg van het gestegen beschikbaar inkomen en van de inflatievertraging als afgeleide van de externe factoren. Aangezien echter het gestegen inkomen ongelijk is verdeeld over de diverse groepen inkomensstrekken en de afhankelijkheid van de externe factoren bijzonder uitgesproken is, moet de broosheid van het consumptieherstel onderstreept worden.

Het op het eerste gezicht uitstekende resultaat van de buitenlandse handel zou de illusie van een fundamenteel herstel kunnen voeden. Het volume- of hoeveelheidsindexcijfer van de uitvoer steeg met 7,7 % en dat van de invoer met 10,1 %. Omgekeerd daalde het indexcijfer van de gemiddelde uitvoerprijs met 10,1 % en dat van de invoerprijs met 16,2 %; daardoor steeg automatisch de ruilvoet, wat in principe tot een verbetering van de handelsbalans leidt, die echter een louter prijsfenomeen vertolkt en zich dan nog concentreert in de energie-sector, terwijl de overige sectoren een middelmatig resultaat behalen. Het dubbelzinnig resultaat wordt macro-economisch bevestigd met een negatieve bijdrage (-1,3 %) van de buitenlandse handel tot de volumegroei van het BBP en ook met de diverse competitiviteitsanalyses die in het beste geval alleen op een behoud van de concurrentiepositie t.o.v. de andere landen wijzen.

Het arbeidspotentieel, het productie-apparaat en de financiële middelen die instonden voor de totstandkoming van de finale vraag ondervonden eveneens, in ongelijke mate, de externe invloeden.

De toegenomen flexibiliteit van de arbeidsmarkt bemoeilijkt de statistische interpretatie van het verloop. Als de categorie oudere werklozen die geen werkzoekende meer zijn als component van de actieve bevolking behouden blijft, dan stijgt deze laatste met 18 000 personen, zo niet is er een daling met 3 000. De tewerkstelling, vooral de vrouwelijke, neemt toe als gevolg van een grotere markttoetreding waarbij vooral deeltijdse arbeid of van bepaalde duur wordt verkozen, met een concentratie in de tertiaire sector. Voor het tweede opeenvolgende jaar daalt de werkloosheid, maar ook hier vereisen het gewijzigde tewerkstellingsconcept - deeltijdse, interim arbeid - en de maatregelen ter bevordering van de tewerkstelling - loopbaanonderbreking - of tot opslorping van de werkloosheid, een zorgvuldig afwegen van de resultaten.

De vertraging van de industriële bedrijvigheid in de meeste landen komt in België tot uiting in een groei van de industriële produktie met slechts 1,6 %, dezelfde als het jaar voordien. In Wallonië daalde de produktie met 2,5 % en in Vlaanderen was er een toename met 2 %, maar dit is maar half zoveel als het jaar voordien.

De dienstverlening, met een aandeel in het BNP dat meer dan de helft ervan bedraagt, wordt weinig bevoordeeld door het Belgisch statistisch materiaal dat ze negeert of er volledig onwetend over is. Eens te meer moet er gepleit worden voor een aangepast informatiesysteem waarmee de ontwikkeling in deze belangrijke en snel wijzigende activiteitssector kan gevolgd worden. Enerzijds kan uit het thans beschikbare materiaal worden afgeleid dat, ondanks een stagnerende verkoop, de grootwarenhuizen en de filiaalbedrijven hun resultaat konden verbeteren ten koste van de andere distributievormen. Anderzijds zijn de financiële middelen die door de particulieren en de ondernemingen ter beschikking van de banken worden gesteld voor het tweede opeenvolgende jaar overvloedig geweest.

Sinds midden 1985 overtreft de openbare schuld het BNP (106 % op het einde van 1986), in 1980 bedroeg dit aandeel maar 56,1 %. De buitenlandse schuld werd gestabiliseerd, hoofdzakelijk als gevolg van boekhoudkundige winsten voortvloeiend uit wisselkoersverschillen na de belangrijke dollardaling. Die winst kan bij de terugbetaling echter teniet gaan ingeval van revaluatie van de buitenlandse munt t.o.v. de Belgische frank.

Het ruime beroep van de overheid op de kapitaalmarkt is - hoewel er tot nog toe geen «crowding out» effect mee gepaard ging ten nadele van de ondernemingen - waarschijnlijk de belangrijkste verklarende factor voor het niet verder dalen van de rentevoeten tijdens het tweede halfjaar, hoewel ze tijdens het eerste halfjaar in twee maanden, na de muntherschikking van april, sterker daalden dan het jaar voordien. Om de Belgische frank te beschermen tegen economisch onverantwoorde aanvallen, werden de rentevoeten begin van het jaar zelfs nog opgetrokken.

De daling van de petroleumprijs als het meest in het oog springende fenomeen van 1986 heeft nochtans de, ongetwijfeld minieme, stijging van de andere grondstoffen niet kunnen beletten. De weerslag op de consumptieprijzen is uiteraard groot geweest: van 4,9 % in 1985 viel het stijgingstempo in 1986 op 1,3 % zonder evenwel de onderliggende inflatie volledig weg te werken. Deze vindt waarschijnlijk zijn oorsprong in de gestegen winstmarges. Overigens heeft de veralgemeende vertraging van de groei van de nominale lonen die in 1985 werd waargenomen, zich in 1986 doorgezet, maar daarbij moet opgemerkt worden dat er zich de laatste jaren een toename van de indirecte bezoldigingen aftekent.

3 MACRO ECONOMISCHE SYNTHESE EN VOORUITZICHTEN

3.1. INDICATOREN

België's economische groei in 1986, de hoogste sinds 1980, steunde op alle vraagcomponenten met uitzondering van de overheidsuitgaven (1). De privé consumptie zou, volgens de ramingen van het economisch budget, met 3 % gestegen zijn in vergelijking met het vorig jaar, de bruto vaste kapitaalvorming, ondanks de verdere inkrimping van de overheidsinvesteringen, met 7 % en de uitvoer van goederen en diensten met 4,3 %.

De scherpe ruilvoetverbetering, hoofdzakelijk het gevolg van de val der petroleumprijzen en in bijkomende mate van de grondstoffennoteringen, maar ook van de gedaalde dollarkoers, gaf aanleiding tot een belangrijk extern overschot. De netto uitvoer werd op 132,3 miljard frank geraamd; het overschot op de handelsbalans (het saldo van de goederenverrichtingen) op 95,3 miljard tegen 18,8 miljard in 1985 en het surplus van de lopende rekening van de betalingsbalans op 57,4 miljard frank of 1,9 % van het BNP tegen 19,9 miljard of 0,4 % van het BNP in 1985. Nochtans hebben de toegenomen privé-consumptie en de produktieve investeringen, die een aanzienlijke deel ingevoerde produkten bevatten, evenals de ontwikkeling van de producerende bedrijvigheid, waar ook een relatief belangrijk beroep op ingevoerde intermediaire goederen wordt gedaan, een sterkere volumetoename van de invoer dan van de uitvoer teweeggebracht. Per saldo was de bijdrage van de buitenlandse handel tot de volumegroei van het BBP dan ook negatief (-1,3 %).

De ontwikkeling van de verschillende vraagcomponenten gaf uiteindelijk aanleiding in 1986 tot een volumetoename van 2,1 % van het BBP in vergelijking tot het vorige jaar, de stijging van het BNP was van dezelfde omvang. De toename, in 1985, was bescheidener, respectievelijk 1,5 % en 1,3 %.

De hogere privé-consumptie vindt haar oorsprong in de lagere energierekening die het gezinsbudget verlichtte en daardoor het verbruik van andere goederen, vooral duurzame, mogelijk maakte. De lagere druk van de energiebestedingen in het totaal van de gezinsuitgaven is vanzelfsprekend het gevolg van de prijsdaling van die produkten. Het resultaat is een gevoelige toename van het reële beschikbaar gezinsinkomen geweest (+ 4,1 % tegen + 0,3 % in 1985).

De gunstige vraagvooruitzichten, evenals de belangrijke winsten die tal van ondernemingen de laatste jaren kon verwezenlijken, hebben tot de ontwikkeling van de produktieve investeringen geleid. In volume namen ze in 1986 met 11,3 % toe t.o.v. het voorgaand jaar, toen er slechts een groei met 3,4 % was. De inlichtingen die sommige beroepsfederaties bij hun leden inwonnen, laten bovendien vermoeden dat, voor het eerst sinds lang, in de industrie een gedeelte van de investeringen voor de uitbreiding van de produktiecapaciteit werd aangewend (expansie-investeringen).

Hoewel de BTW op de bouw opnieuw tot het oorspronkelijke, hogere tarief, werd opgetrokken, is de ontwikkeling in de sector toch positief in 1986. Het volume nieuwe woningen zou met 4,1 % zijn toegenomen, maar minder dan in 1985 (+ 5,1 %). Het goedkopere hypothecaire krediet zal waarschijnlijk tot het behoud van de groei van de gezinsinvesteringen hebben bijgedragen.

Het volume van de overheidsinvesteringen is echter opnieuw sterk gedaald: -9,1 % t.o.v. het voorgaande jaar, toen reeds een daling met 13,2 % optrad. Een vergelijking met de laatste piek, in 1980, geeft een volumedaling met 57 % aan; de overheidsinvesteringen maken in 1986 nog slechts 12 % van de bruto vaste kapitaalvorming (in waarde) uit, tegen 17 % in 1980. De bedrijfsinvesteringen die in 1980 maar met 52 % tot de kapitaalvorming bijdroegen, hebben daarentegen in 1986 hun aandeel gevoelig verhoogd (67 %).

Ook bij de voornaamste handelspartners van België heeft de lagere oliefactuur de binnenlandse vraag, vooral de gezinsbestedingen, gestimuleerd en aanleiding tot een gunstiger ontwikkeling van de Europese intra-handel gegeven. De uitvoer van goederen en diensten is in België daardoor met 4,3 % in volume toegenomen, en de invoer met 6,6 %. De wijzigingen in hoeveelheid gingen daarbij gepaard met een daling van de exportprijzen met 7,7 % en van de invoerprijzen met 11,6 %.

Die daling van de invoerprijzen, vooral van de petroleumprodukten, heeft het inflatiepeil gevoelig gedrukt. De consumptieprijzen stegen slechts met 1,3 % tegen nog 4,8 % in 1985. Voor de finale binnenlandse vraag bleef de prijsstijging beperkt tot 1,6 %, terwijl de deflator van het BBP nog met 4,7 % toenam. Die laatste stijging vertolkt de toename van sommige produktiekosten die noch met de loonkosten, noch met de fiscaliteit te maken hebben, maar met andere bestanddelen o.a. met de margeverbreiding die door de ondernemingen en de zelfstandigen wordt toegepast. De ongelijke ontwikkeling van de kostprijsselementen, die met de omzetgroei samenging, wordt weerspiegeld in de belangrijke winststijging van de ondernemingen en gedeeltelijk in de inkomensgroei van de zelfstandigen en het toegenomen aantal ervan.

De loonmassa zou daarentegen, ondanks de toegenomen tewerkstelling, slechts matig gestegen zijn. Daarvoor zijn de loonmatiging en de belangrijke toename van de deeltijdse arbeid verantwoordelijk. De loonmassa neemt in 1986 met 3,7 % toe, tegen 5,1 % in 1985. Het aandeel ervan in het BNP bedroeg nog 59,2 % in 1980, maar wordt in 1986 op 54,2 % geraamd. Het inkomen uit vermogen dat naar de particulieren toevloeit neemt gevoelig toe, van 12,4 % van het BNP in 1980 naar een geraamde 18 % in 1986. Het beschikbaar gezinsinkomen is eveneens fors gestegen en schraagt de besparingen waarvan het aandeel in het beschikbaar inkomen van 12,7 % in 1985 naar 13,7 % in 1986 oploopt.

De aanhoudende, of zelfs verslechterende, zwaar deficitaire positie van de financiën van de centrale overheid, zoals die tot uiting komt in de verhouding tussen de netto te financieren behoefte en het BNP, heeft de regering ertoe genoopt verschillende besparingsmaatregelen op begrotingsvlak te treffen (Sint-Annaplan); die maatregelen zullen zich vooral in 1987 laten gevoelen. De netto te financieren behoefte in percent van het BNP is inderdaad opnieuw verslechterd, van -9,5 % in 1985 naar -10,0 % in 1986. Voor de gehele overheidssector is de verhouding respectievelijk van -8,7 % in 1985 tot -8,9 % in 1986 opgelopen (tabel 86).

3.2. VOORUITZICHTEN VOOR 1987

De Belgische economie zou in 1987 de nadelige invloed van een verwachte vertraging van de buitenlandse handel en van de deflatoire effecten van het Sint Annaplan moeten ondervinden. De uitvoer van goederen en diensten zou in volume maar met 2,7 % toenemen tegen de 4,3 % geraamde groei in 1986. De totale consumptieve en investeringsuitgaven van de overheid zouden in volume met 2,8 % dalen tegen een daling met 1,1 % in 1986 in vergelijking met 1985. Het in 1986 sterk gestegen reëel beschikbaar gezinsinkomen zou ook nog in 1987, mits het aanvaarden van een lagere nominale spaarquote als tegenpost van een matige prijsstijging, de privé-consumptie gunstig beïnvloeden. De volumestijging t.o.v. 1986 wordt nog op 1,4 % geraamd. De spaarquote van de gezinnen zou terug op 12,9 % van het beschikbaar inkomen vallen. De stijging van de consumptieprijzen zou tot 1,5 % beperkt blijven, ondanks de opnieuw opgelopen petroleum prijzen. Dit kan omdat de afgeleide effecten van de energieprijzen van 1986 zich in 1987 nog zullen doorzetten en de loonstijgingen beperkt zullen blijven. Ook de bedrijfsinvesteringen zouden in 1987 nog gevoelig moeten stijgen, maar minder snel dan in 1986 (+ 6,9 % tegen + 11,3 %). Dezelfde ontwikkeling zou voor de gezinsinvesteringen in woningen moeten optreden (+ 2,6 % tegen + 4,1 % in 1986).

In het spoor van de besparingsmaatregelen van de overheid, zouden haar consumptieve en investeringsuitgaven sterker dalen dan in 1986. Het deflator effect (bijdrage van de overheidsbestedingen tot de wijziging van het BBP) van die vermindering zou in 1987 op -0,6 % komen, een beperkte toename tegenover 1986 toen het effect op -0,2 % was geschat. Het behoud in 1987 van een nog belangrijke consumptie- en produktieve investeringsgroei, leidt tot een toename van de invoer, groter dan die van de uitvoer, zodat de bijdrage van de netto uitvoer tot de BBP-groei licht negatief (-0,2 %) is. In volume zou het BBP met 1,2 % toenemen en de deflator met 4,1 %, het BNP zou analoog evolueren.

De ruilvoetontwikkeling zou gunstig blijven door een verdere toename van het externe saldo, maar het voordeel zou afzwakken. De netto uitvoer loopt op tot 161,6 miljard frank en het positief saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans tot 125,4 miljard frank of 2,4 % van het BNP. De binnenlandse tewerkstelling zou nauwelijks toenemen omdat die in de openbare sector afneemt. Het aantal werklozen zou licht stijgen maar de werkloosheidsgraad zou zich stabiliseren. Als gevolg van het Sint Annaplan zou de netto te financieren behoefte van de overheidssector, in percent van het BNP verminderen tot -6,5 % tegen -8,9 % in 1986; het saldo van de centrale overheid, nog steeds belangrijk, zou op -7,9 % komen, tegen -10,0 % in 1986.

TABEL 86- Belangrijkste economische aggregaten

	1985	1986	1987
	wijzigingen in % in prijzen van 1980		
Privéconsumptie	+ 1,5	+ 3,0	+ 1,4
Overheidsconsumptie	+ 1,5	-0,1	-1,4
Bruto vaste kapitaalvorming	+ 1,2	+ 7,1	+ 3,5
Ondernemingen	+ 3,4	+ 11,3	+ 6,9
Woningen	+ 5,1	+ 4,1	+ 2,6
Overheid	-13,2	-9,1	-16,0
Uitvoer goederen en diensten	+ 2,2	+ 4,3	+ 2,7
Invoer goederen en diensten	+ 1,9	+ 6,6	+ 3,0
Bruto nationaal produkt	+ 1,3	+ 2,1	+ 1,2
	niveau en ratio		
Saldo lopende rekening van de betalingsbalans			
lopende prijzen, mrd.	19,9	97,4	125,4
in % BNP	0,4	1,9	2,4
Financieringsbehoefte van de overheid			
lopende prijzen, mrd.	-416,3	-453,8	-364,4
in % BNP	-8,7	-8,9	-6,9
Binnenlandse tewerkst. x 1000	3 679	3 709	3 710
ondernemingen	2 916	2 940	2 946
loontrekkenden	2 271	2 293	2 296
zelfstandigen	645	647	650
huispersoneel	96	95	95
overheidsdiensten	667	674	669
Werkloosheid x 1000	544,1	536,5	540,8
in % van de actieve bevolking	12,8	12,6	12,7

Bron: Ministerie van Economische Zaken, Economisch Budget, april 1987.

VOETNOOT

- (1) Daar de gegevens van de nationale rekeningen pas na dit jaaroverzicht verschijnen, zijn alle hierna opgenomen cijfers die op de jaren na 1985 betrekking hebben, afkomstig van het Economisch Budget dat door de ADSD van het Ministerie van Economische Zaken wordt opgesteld met behulp van het macro-econometrisch model SMOBE.

Begroting 1987			Begroting 1987
1987	1986	1985	
1.1	1.1	1.1	1.1
1.2	1.2	1.2	1.2
1.3	1.3	1.3	1.3
1.4	1.4	1.4	1.4
1.5	1.5	1.5	1.5
1.6	1.6	1.6	1.6
1.7	1.7	1.7	1.7
1.8	1.8	1.8	1.8
1.9	1.9	1.9	1.9
1.10	1.10	1.10	1.10
1.11	1.11	1.11	1.11
1.12	1.12	1.12	1.12
1.13	1.13	1.13	1.13
1.14	1.14	1.14	1.14
1.15	1.15	1.15	1.15
1.16	1.16	1.16	1.16
1.17	1.17	1.17	1.17
1.18	1.18	1.18	1.18
1.19	1.19	1.19	1.19
1.20	1.20	1.20	1.20
1.21	1.21	1.21	1.21
1.22	1.22	1.22	1.22
1.23	1.23	1.23	1.23
1.24	1.24	1.24	1.24
1.25	1.25	1.25	1.25
1.26	1.26	1.26	1.26
1.27	1.27	1.27	1.27
1.28	1.28	1.28	1.28
1.29	1.29	1.29	1.29
1.30	1.30	1.30	1.30
1.31	1.31	1.31	1.31
1.32	1.32	1.32	1.32
1.33	1.33	1.33	1.33
1.34	1.34	1.34	1.34
1.35	1.35	1.35	1.35
1.36	1.36	1.36	1.36
1.37	1.37	1.37	1.37
1.38	1.38	1.38	1.38
1.39	1.39	1.39	1.39
1.40	1.40	1.40	1.40
1.41	1.41	1.41	1.41
1.42	1.42	1.42	1.42
1.43	1.43	1.43	1.43
1.44	1.44	1.44	1.44
1.45	1.45	1.45	1.45
1.46	1.46	1.46	1.46
1.47	1.47	1.47	1.47
1.48	1.48	1.48	1.48
1.49	1.49	1.49	1.49
1.50	1.50	1.50	1.50
1.51	1.51	1.51	1.51
1.52	1.52	1.52	1.52
1.53	1.53	1.53	1.53
1.54	1.54	1.54	1.54
1.55	1.55	1.55	1.55
1.56	1.56	1.56	1.56
1.57	1.57	1.57	1.57
1.58	1.58	1.58	1.58
1.59	1.59	1.59	1.59
1.60	1.60	1.60	1.60
1.61	1.61	1.61	1.61
1.62	1.62	1.62	1.62
1.63	1.63	1.63	1.63
1.64	1.64	1.64	1.64
1.65	1.65	1.65	1.65
1.66	1.66	1.66	1.66
1.67	1.67	1.67	1.67
1.68	1.68	1.68	1.68
1.69	1.69	1.69	1.69
1.70	1.70	1.70	1.70
1.71	1.71	1.71	1.71
1.72	1.72	1.72	1.72
1.73	1.73	1.73	1.73
1.74	1.74	1.74	1.74
1.75	1.75	1.75	1.75
1.76	1.76	1.76	1.76
1.77	1.77	1.77	1.77
1.78	1.78	1.78	1.78
1.79	1.79	1.79	1.79
1.80	1.80	1.80	1.80
1.81	1.81	1.81	1.81
1.82	1.82	1.82	1.82
1.83	1.83	1.83	1.83
1.84	1.84	1.84	1.84
1.85	1.85	1.85	1.85
1.86	1.86	1.86	1.86
1.87	1.87	1.87	1.87
1.88	1.88	1.88	1.88
1.89	1.89	1.89	1.89
1.90	1.90	1.90	1.90
1.91	1.91	1.91	1.91
1.92	1.92	1.92	1.92
1.93	1.93	1.93	1.93
1.94	1.94	1.94	1.94
1.95	1.95	1.95	1.95
1.96	1.96	1.96	1.96
1.97	1.97	1.97	1.97
1.98	1.98	1.98	1.98
1.99	1.99	1.99	1.99
2.00	2.00	2.00	2.00

